

V L A S T I V Ě D N Ý S B O R N Í K
O K R E S U N O V Ý J I Č Í N S V A Z E K **32**

OBĚTI TRANSPORTU SMRTI V SUCHDOLE n. O. V LEDNU 1945

Antonín Pavlín

Kdo zná Suchdol nad Odrou, ví, že je to obec, kde žije něco přes dva tisíce lidí. Celek rozložený v údolí oderské roviny. V období první republiky patřil k největším obcím Novojičínska. Byl obcí německou se silnou českou menšinou.¹⁾

Projíždějí zde vlaky ve směru Nový Bohumín - Přerov. 19. ledna 1945 tu měl kratší zastávku vlak zvláštní. Byl to transport vězňů z koncentračního tábora Osvětim. Tisíce vězňů muselo nejdříve podstoupit namáhavý pochod do Hlívce. Kdo nemohl, byl zastřelen.

Tam na železničním násypu byly vagóny na uhlí. Do nich nastupovali špatně odění vězni. Esesmani formovali vlakový transport, aby vězně převezli do jiných táborů před příchodem Sovětské armády. Odpočítávali je po stu. Vagóny byly otevřené, vězni natlačení na sebe, bez jídla čekali na další svůj osud. Zimní počasí nebylo tehdy příznivé, mrzlo.²⁾

První delší zastávka byla v Rybníku, pak kratší ve Svinově, nyníšší Porubě a další v Suchdole nad Odrou. Podél trati ze Svinova do Suchdolu nad Odrou byli vyhozeni z vlaku mrtví vězňové. Tím na sebe chtěli vězňové upozornit, že umírají hladem a zimou ve vagónech.

V Suchdole nad Odrou to začalo 18. ledna večer v pozdních hodinách.³⁾ Venku mrzlo. Do stanice vjížděl nákladní vlak a byl přistaven na třetí kolej. V dobytčácích, tak se říkalo otevřeným vagónům, byli vězňové nakupeni jeden přes druhého, tváře vychrtlé, pohaslé oči, nedostatečné oblečení. Byli hladoví a vykřikovali: „Wasser, essen, Brot.“ Nástupiště bylo však prázdné, jen železničáři měli službu. Otřesný pohledl Dělníci z výtopny, samozřejmě čeští, donesli něco chleba a chtěli vězňům podat vody. Esesmani je odháněli pažbami pušek a vodu jim vylévali. Pak jim házeli do vozů alespoň koule sněhu, protože vězňové měli žízeň, kterou způsobila horečka. Esesmani železničáře zastrášovali střílením.

Někteří vězňové měli v sobě ještě sílu. Chtěli si svobodu vydobýt útekem. Mysleli si, že se jim to v tom přitmní podaří. Jen jednomu z nich se to podařilo: Aloisi Slabému,⁴⁾ který po osvobození pracoval na železniční stanici ČSD Lipník nad Bečvou. Ti ostatní to zaplatili životem.

Zmrzlí a zastřelení vězňové byli vyhozeni do kolejiště.

Odvoz těchto vězňů prováděl na druhý den ráno, tj. 19. února František Škrobák, který pracoval u německého sedláka E. Barwiga č. 20, kde byl přidělen pracovním úřadem. Pamatuje si, že byli vyhublí, oblečení polehku. Jejich těla vytahoval z krytého nákladního vagónu, který přistavili k rampě, protože odmítl jet s koňmi do kolejiště. Každý vězeň měl své číslo a národnost. To vše si zapisoval do notesu příslušník německého četnictva. Vězňové byli různých národností. Převážně tam byli Poláci, Francouzi, Italové a Belgičané. Sám je nakládal tak, jak byli ve zmrzlém stavu a odvážel na gumovém valníku. Bylo jich čtyřicet sedm.⁵⁾

Přední strana obálky:

Hnízdo bukače velikého s mláďaty.
Horní rybník u Bartošovic.

Foto K. Pavelka.

Tehdejší německý starosta Nitschmann žádal, aby vězňové byli pohřbeni na hřbitově v obci.⁶⁾ Vojenské velitelství jeho požadavek odmítlo. Proti slévárně nynějšího podniku ROMO, u řeky Odry, několik metrů od kolejí na trati Nový Jičín - Suchdol n. O. byla velická jáma po vybuchlé bombě, kterou tu v roce 1944 shodila spojenecká letadla. Tam je František Škrobák zavezl, zakryl chvojím, a pak byli zaházeni hlinou.

Teprve po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou byli tito vězňové slavnostně pohřbeni.⁷⁾ Dne 28. července 1945 byla jejich těla exhumována. Exhumaci prováděli Němci za asistence národní stráže a německého lékaře MUDr. Navrátila, který zde zůstal až do odsunu. Za široké účasti občanstva byly jejich ostatky uloženy na místním katolickém hřbitově. Mají své místo pod kamennou mohylou postavenou odbočkou SPB a MNV v Suchdole nad Odrou.

Varovným mementem je pamětní deska na suchdolském nádraží, odhalená 9. května 1973, kde je nápis:

„Lidé bdětel Do kolejiště tohoto nádraží bylo dne 19. ledna 1945 nacisty vyhozeno 47 neznámých politických vězňů různých národností. Po osvobození RA v roce 1945 byli důstojně pohřbeni na místním hřbitově, kde jim na věčnou památku byla vybudována mohyla. Čest jejich památce!“

Z našeho kraje tento transport smrti kromě Aloise Slabého přežil Rudolf Rybka z Kyjovic u Opavy.

Jako osvětímský vězeň vylíčil tuto evakuaci jedním z těchto vlaků a vraždění, které se dělo od osvětímské brány až do Hlivice a potom v nákladním vlaku až do Saugerhausenu, Nordhausenu, do koncentračního tábora Dora, kam vlak dojel 29. ledna 1945. Před osvobozením se mu podařilo uprchnout k Američanům a zachovat o všem svědectví.

Suchdolské nádraží se stalo němým svědkem této události. Ti, kdož událost pamatují, časem taky odejdou. A pro příští, kteří budou žít, ať je mementem, jaký je fašismus! Zvláště v této době musíme proti němu bojovat.

Použitá prameny:

- 1) Sborník OV KSČ v Novém Jičíně: Mnichov není jenom historie, str. 146.
- 2) Písemné svědectví vězně Rudolfa Rybky, Kyjovice 174.
- 3) Podle výpovědi Františka Honče, Nový Jičín, Gottwaldova.
- 4) Podle výpovědi Josefa Hegara, Suchdol n. O. č. 263.
- 5) Podle výpovědi Františka Škrobáka, Suchdol n. O. č. 21.
- 6) Kronika MNV v Suchdole n. O.
- 7) Kronika MNV v Suchdole n. O.

ZANIKLÁ OSADA WITTENBERG

K šestistému výročí Jeseníku nad Odrou

Pavel Šrámek - Adolf Turek

Jméno tohoto sídla nenalzáme ani ve známém místopisném díle Hosákově ani v soupisu zaniklých osad na Moravě.¹⁾ Podle pověsti zaniklo morem a zbyl tu jen dvůr a hospoda.²⁾ Lidová tradice dosud živě uvádí, že krčma měla špatnou pověst (pitky, karban, rvačky, lehké ženy apod.). Nakonec prý dvůr vyhořel, krčma byla zrušena, inventář i zbytky stavení rozebrány. Cihly ze základů se vyorávaly ještě za prvé republiky.³⁾ Hospoda a sousední dvůr bývaly odpočinkovým místem pro pohaněče hověziho dobytka po tzv. „Volské cestě“ (Ochsenstrasse, Ochsensteig) čili „Volové hučnici“ vedoucí ve směru Šenov - Bernartice - těsně nad Hůrkou severně od Horeckého kopce zvaného lidově též „volí hřbet“ — Polouvsí - Blahutovice - Polom. Po ní mířily dodávky dobytka z Polska do Vídně, aby tolik netrpěl jako na r. 1775 dobudované „císařské“ tvrdé silnici z Těšína na Hranice a dále k jihu. Volská cesta tvořila zhruba hranici mezi katastry Jeseníku a Hůrky.⁴⁾ Na polské honáky upomíná snad i pomístní název Blavata v Bernarticích při této cestě na rozhraní s Hůrkou a Jeseníkem (polsky bawatek - chrpa).⁵⁾ Pro úzký pás katastru okolo této staré cesty se užívá v Hůrce počeštěného jména „Vítovsko“.⁶⁾ Na jesenické straně se do r. 1945 říkalo části velké tratě Kirchenviertl „beim Wittenhof“ pro místo, kde se volská cesta setkává s polní cestou vedoucí těsně před Jeseníkem na jihozápad okolo křížku směrem k lesu „Wittenhofskému“.⁷⁾ Název Wittenhof přežili ostatně od r. 1945 i čeští osídlenci.⁸⁾ Ke zmíněnému lesu, kdysi mnohem rozlehlejšímu, táhnoucímu se mezi Hůrkou, Jeseníkem a Polouvsím po obou březích potoka Temenice (Teplice), přítoku Luhy, se vztahuje lidové vyprávění o jesenických pytlácích vystrašených obrem.⁹⁾ Ostatně ani vznik a zánik osady líčený regionální literaturou nepostrádá fabulačního rysu. Kolonii založil u dvora Wittenhofu jistý pán z Witten, ale obyvatelé vísky prý stále kradli v sousedním panském lese dřevo, a proto vrchnost dala domky počátkem 19. stol. zbořit a obyvatele přesídlila do Jeseníku.¹⁰⁾

A co nám k tomu říká materiál písemný a kartografický?

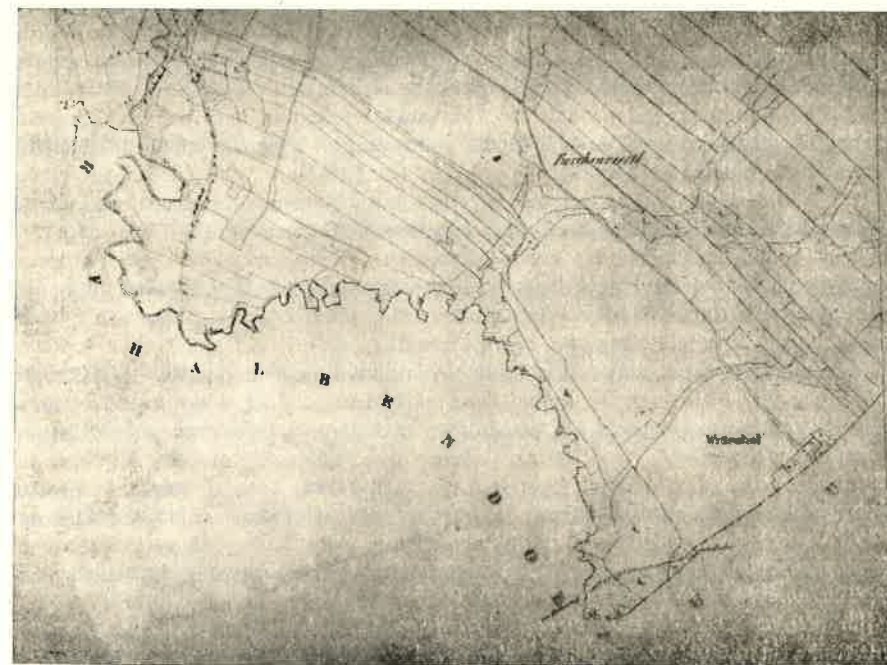
Při zkoumání je nejprve nutno vyjít z dějin celého statku jesenického. Po pánech ze Zvole¹¹⁾ nabyt jej r. 1676 hradecký pán Jan Kryštof z Pruskova, r. 1683 jej získala za 17 000 zl. Anna Kateřina svob. paní z Kochtic, provdaná r. 1667 za Jindřicha Rudolfa z Witten. Ta postoupila r. 1691 jesenický statek svému synu Rudolfovi Přemyslovi Kryštofovi z Witten, který se právě vrátil z ciziny, ale zajistila si roční apanáž 1000 zl. pro sebe a svou dceru Marii Kateřinu, a podržela statky Vilémov a Chudobín na Litovelsku získané r. 1688.¹²⁾ R. 1691 je též poprvé pramenně doložen Wittenberg v děkanské matrice valašskomeziříčské; náležel k faře Jeseník, ale farář odtud nedostal dosud desátků, poněvadž tam bylo jen 6 nově vystavěných chalup (gazaie).¹³⁾ V dalších majetkových převodech do r. 1693 po úmrtí Rudolfovy první ženy Marie Eleonory Berchtoldové pro 2 pozůstalé dcery, ani v pozdějších deskových vkladech se věska neuvádí. R. 1733 dědil statek Jeseník a Dol. Vražné po Rudolfovi Kryštofovi jeho nevlastní syn z druhého manželství František Reinhold, svob. pán z Andlern. Po něm nastoupili r. 1766 na základě závěti jeho synové Rudolf a Filip, kteří se psali hrabata z Andlern-Witten, ale záhy převzal statek od bratra

Výsek z Müllerovy mapy, 1716
Foto Bohunka Mandrlová

Filip za 80 000 zl. R. 1789 jej zdělila jeho neteř Marie Anna roz. hraběnka Spindlerová, ovdovělá svob. paní z Gilleis, která jej r. 1800 (intabulace 1802) prodala za 90 000 zl. majitelce panství Kunín, známé hraběnce Marii Walburze Truchsess-Zeilové. Ta sice potvrdila práva poddaných a smlouvy uzavřené její předchůdkyní o pronájmech pozemků u Wittenbergu,¹⁴⁾ avšak v dalších deskových zápisech není o něm opět ani zmínky: r. 1821 koupil statek Jeseník za 65 000 zl. krajský fysik dr. Valentin Laminet z Opavy, r. 1831 za 106 000 zl. František Hubert rytíř Stücker z Weyershofu s chotí Annou roz. Badstüberovou, r. 1835 za 79 000 zl. Emanuel Julius Roger de Ressequier markýz de Miremont, francouzský emigrant, r. 1848 za 120 000 zl. jeho příbuzný Maximilian Viktor d'Harnoncourt, r. 1851 za 140 000 zl. vídeňský velkoobchodník Ferdinand Zinner, r. 1862 nabyla statek jeho vdova Pavlína a r. 1892 jej zdělila její neteř Karolína Zischini, které byl r. 1945 konfiskován.¹⁵⁾

O existenci malé osady svědčí zprávy jiné. Hned r. 1697 se uvádí, že k jesenícké faře náleží Jeseník, Blahutovice, Polouvsí a Wittenberg, „ubi sunt aliquot exstructae gazae“, a r. 1714 píše stejný pramen, že ve farnosti a na statku Jeseník (vsi Jeseník a „Wittenau“) se mluví německy a nosí německý kroj.¹⁶⁾ V jeseníckých matrikách, dochovaných bohužel až od r. 1709, nalzáme zprávy o kitech děti osadníků z Wittenbergu, a to r. 1709 Davida Teichmanna, r. 1710, 1712 a 1714 dětí jeho bratra Hanse (který však zemřel r. 1715), r. 1710 dítěte Davida Kretschmera, r. 1711 a 1714 dětí Matesa Richtra, r. 1714 dětí Tomáše Schuberta a Andresa Dietricha, R. 1710 umírá 64letý Jiří Teichmann a malá dcerka Michala Neuberta, r. 1740 zesnul ve věku 75 let Valentin Schönckh.¹⁷⁾ Dne 3. 2. 1709 uzavřel výše jmenovaný David Teichmann, syn malého domkáře z Wittenbergu Hanse Teichmanna, sňatek s Mariannou, dcerou malého domkáře Jiřího Bärgera z Dol. Vražného, a 29. 9. 1710 si bral Hans Fritsch, svobodný čeledín z Jeseníku, Rosinu svob. dceru Tomáše Kaliga z „Wittenau“.¹⁸⁾ Od té doby není výslovných zpráv o osadnících resp. chalupnících z Wittenbergu. V pozemkové knize pro chalupníky a zahradníky v Jeseníku z l. 1693–1813 se nevztahuje ani jeden vklad k Wittenbergu a také výše vzpomínání osadníci z l. 1709–1715 resp. 1740 nejsou zachyceni.¹⁹⁾ Zdá se tedy, že už v polovině 18. věku zde stála jen krčma s dvorem, který obdržel r. 1771 jesenícké domovní číslo 112. Také další matriční zápisy se týkají pouze panských zaměstnanců, krčmářů resp. nájemců a ve dvoře přechodně bydlících podruhů a osamělých členů dvorů.

Výsek z katastrální mapy Jeseníku, 1833
Foto Bohunka Mandrlová

ské čeledi. Tak v l. 1725–1744 se dovídáme o křtu (r. 1736 též o jednom úmrtí) šesti dětí Martina Kahliga ze 3 manželství; jeho první choť Dorota byla r. 1727 už mrtva, druhá Kateřina zesnula r. 1738 ve věku 42 let a s třetí Annou měl r. 1744 ještě dcerku. Tehdy je zapsán jako krčmář (caupo) ve Wittenbergu, ale byl jím už r. 1740, kdy provdával dceru z prvního manželství Mariannu. Roku 1761 je v matrice zapsán jako šafář a když po dvou letech umírá stár 70 let, je jím stále. Jeho druhorozený stejnojmenný syn (nar. r. 1731) se stal šafářem tamtéž a po smrti své první ženy Kateřiny zesnulé 28. 3. 1784 v 51 letech, s níž měl pokud víme r. 1761 a 1764 dvě dcery a r. 1769 syna Martina, se ihned oženil 11. 5. 1784 s 24letou Mariannou Kuntscherovou. S ní zplodil v l. 1785–1794 čtyři děti, z nichž dvě zemřely maličké. V l. 1791–1795 je v pramenech zapsán jako šenkýř, ale 16. 2. 1799 umírá zase jako šafář. Jeho vdova se provdala 2. 7. téhož roku za 40letého Františka Freise z Dubu. Její sestra Juliana si vzala Františka Bischofa, selského syna z Polouvsí, podruha, a křty jejich 4 dětí v l. 1792–1798 jsou všechny na č. 112. R. 1812 umírá tu půlroční synek žebráka Ignáce Figury.

Avšak šafáři se dosti často střídali. Po Martinovi Kahligovi byli jimi, pokud lze z matričních zápisů zjistit, Antonín Fritsch, který zde i s manželkou zemřel r. 1779 (v l. 1760–1777 měli v Jeseníku chalupu), r. 1790 umírá dvouměsíční dceruška šafáře Antonína Geislera, v l. 1827–1833 žije zde šafář Josef Neubert s manželkou Mariannou, třemi dětmi a tchyní Annou Polkovou, zesnulou r. 1830, ale r. 1833 kupuje chalupu č. 77 v Jeseníku. Dne 31. 10. 1836 byla na č. 112 pokřtěna Anna, dcerka šafáře Antonína Smolky a jeho choti Rozálie, dcery domkáře Martina Krasmecka ze Skaličky u Hranic, a 1. 8. 1838 obdržel křest František, zrozený z rodičů Vincence Červenky, šafáře, a Anny roz. Esnerové z Klokočova. R. 1840 zde umírá šestiletý syn šafáře Martina Váni (psáno Wanja) a Johanny, dcery Martina Merii, tesaře z Lipníku, a r. 1842 se jim narodil další syn. Vedle toho žila ve dvoře i nadále aspoň jedna podružská rodina, jako r. 1821 Michal a Judita Panuschovi, pocházející z Jeseníku (křest dcery), r. 1835 Josef Jakubek s chotí Annou roz. Dittrichovou z Jeseníka (křest dcery) a 6. 2. 1846 zde umírá podruh a panský sluha Jiří Hurtík původem z Valašského Meziříčí ve stáří 54 let (poslední matriční úmrtní zápis z č. 112), jehož 57letá vdova Barbora se odtud 9. 7. 1848 provdala za o tři léta mladšího domkáře Josefa Tichého do Byniny (poslední doklad matriční o sňatku z č. 112). Konečně nacházíme doklad i o svobodné čeledi: r. 1798 navštěvoval z č. 112 jesenickou školu Antonín, syn podruhyňe Rosiny Müllerové, r. 1839 dává křtít Johanna, dcera Františka Kubeše z Moravské Ostravy, nemanželského syna Josefa, a r. 1842 Josefa Steinová, svobodná matka, dceru Františku.

Zdá se, že již velmi záhy nastal odliv obyvatelstva do Jeseníku. Už r. 1716 koupil Andres Ditrich chalupu č. 94, krčmář Michal Fridrich r. 1781 nabyt č. 25 a vdova Martina Kahliga II. následovala po druhém ovdovění r. 1808 svou dceru Rosinu provdanou Neubertovou na č. 77. Ani krčmáři resp. nájemci panského šenku se tu dlouho neudrželi. Po Martinu Kahligovi I. (1740–1744) je zde doložen nájemce Jan Jaschke nebo Jackisch, jemuž zemřely dvě děti r. 1752 a v l. 1753 a 1756 se narodily dvě další. Roku 1761 a 1763 přišly na svět dcery Michala Fridricha a v l. 1763–1767 tři hoši Antonína Richtra, který však přebírá r. 1778 od svého otce v Jeseníku chalupu. R. 1780 a 1782 byly pokřtěny děti krčmáře Jiřího Fritsche, v l. 1791–1799 zastával tuto funkci Martin Kahlig II., ale r. 1801 je manžel jeho vdovy Fr. Freis z č. 112 zapsán jako šenkýř a poručník pastorka Jana Kahliga (nar. 1795) ve školní matrice. Snad čepovali v první polovině minulého století zdejší šafáři.

Pak se charakter posledních matričních zápisů mění. 21. 2. 1849 je z č. 112 křtěn Antonín, syn hajného Josefa Růžičky na panství Jeseník, a jeho choti Josefy roz. Maruščíkové z Ivanovic. 19. 5. 1851 a 25. 1. 1854 dávali manželé křtít další dva

chlapce, ale Růžička je zapsán jako nájemce na Wittenhofu u Jeseníku. Avšak ve školských katalogích a p. má stále v l. 1850–1859 titul lesníka (6 dětí školou povinných, tři z nich narozené v l. 1844–1847 bez udání místa). Lesy na statku spravoval však podle týchž pramenů od r. 1861 lesník František Redl, bydlící s manželkou Františkou roz. Zochlarovou též na č. 112 ve Wittenhofu. R. 1862, 1865 a 12. 2. 1870 (poslední zápis z č. 112 v matrice křestní) jsou doklady o křtech jejich synů, ale ještě v září 1871 nastoupil z č. 112 do školy synek Alois (nar. r. 1865) a r. 1874 vychodila jesenickou školu fořtova dcerka Hermína (nar. 3. 6. 1859 bez uvedení místa), synek František počal chodit do školy r. 1861, narodil se tedy r. 1855, neznámo kde. Nastoupil tedy Redl asi v r. 1860.²²⁾

Jak vyplývá z dosavadního líčení, vyskytovalo se jméno osady resp. dvora v různé formě. V l. 1697, 1710 a 1714 ve tvaru Wittenau, v l. 1691–1818 jako Wittenberg, v období let 1737–1792 souběžně asi dvacetkrát ve znění Wittendorf a nakonec v 19. stol. ve formě Wittenhof (1817–1870), nebo prostě jen jako domovní č. 112 v Jeseníku. Jméno Wittenberg dlouho přežívalo na mapách.

Kartograficky byl Wittenberg poprvé zakreslen na Müllerově mapě Moravy r. 1716,²³⁾ téhož roku byl podchycen v soupise moravských obcí,²⁴⁾ pod stejným jménem zanesen r. 1724 i na Nigrinově mapě Těšínska,²⁵⁾ rovněž v soupisech z let 1718, 1751 a 1772.²⁶⁾ Avšak ve statistikách z let 1763–1766 a 1771 není zapsán a obyvatelstvo bylo zřejmě zahrnuto do Jeseníku²⁷⁾ R. 1787 byl přiškolen s Blahutovicemi, Polouvsím a Hraběticemi do Jeseníku,²⁸⁾ a r. 1794 patřily ke statku Jeseník vsi Jeseník, Dolní Vražné a malá vrchnostenská (I) vesnička Wittenberg.²⁹⁾ Po 4 letech se připomíná jen dvůr Wittenberg na volném poli jihovýchodně od Jeseníku.³⁰⁾ R. 1807 náležely školou do Jeseníku jen Hrabědice, o Wittenbergu není zmínky,³¹⁾ ač přece dobře víme, že děti z č. 112 až do sedmdesátých let minulého století tuto školu navštěvovaly. Po deseti letech se setkáváme s Wittenbergem na mapě Bayerově těsně na jih od Jeseníku, na rozhraní českého a německého území, podle jeho topografie byl prý r. 1818 český.³²⁾ Avšak dle soudobého popisu Kravařska Felixe Jaschkeho ležel na hranicích panství Starý Jičín a Hůrky ¼ míle od Jeseníku jen dvůr Wittenhof, zanesený na jeho mapce v témže prostoru jako u Bayera rovněž pod jménem Wittenberg.³³⁾

Dvůr jako takový je poprvé doložen při popise celého panství v pozůstalostním inventáři po Rudolfu Kryštofovi z Witten ze 14. 9. 1733. Ve Wittenberském dvoře se tehdy chovalo pouze 8 dojných krav, 13 jalovic a dva býci. V obou ostatních dvorech na panství, v Jeseníku a Dol. Vražném, bylo dobytka všeho druhu velice mnoho.³⁴⁾ R. 1750 bylo u dvora Wittenbergu 65 3/8 jiter rolí, 2 j. pastvin, 1 7/8 j. zahrad a „Malý les“ (zvaný tak už v urbáři z r. 1650) o 53 j. složený ze samých jedlí, odkud se bralo jen stavební dříví. Zdejší výčep (Wittänberger Schenk) odváděl panství 18 zl. roční činže. R. 1754 stálo někde na panské půdě 6 domínkálních chalup, ale jejich bližší poloha ani jména držitelů nejsou uvedena. Dva usedlíci z Jeseníku měli kousky polí u Wittenbergu, jiný „beim neuen Hof“. Poněvadž krom starého dvora u zámku doloženého už r. 1650 nebylo ve vsi jiného dvora, je možno vztahovat tento údaj na Wittenberský dvůr uvedený v pramenech poprvé r. 1733, takže skutečně byl novým dvorem.³⁵⁾ R. 1787 šla hranice jesenického katastru na jihu od cesty do Hůrky až k horní (volské) cestě k wittenberské krčmě (dolní cesta z Jeseníku k ní odbočovala kolem křížku) v délce 500 sáhů, od krčmy se naměřilo k wittenberskému lesu 150 sáhů, odtud doleva k horecké hranici 99 sáhů a 22 sáhů k Temnici, po jejíž obou březích ležel jedlový lesík wittenberský vedle tzv. pouští (Wustungen). Ten se na obou místech dotýkal wittenberských luk, dále hranic Hůrky a dvora, a zabíral 22 1/2 j., tedy 67 měřic; dvorské polnosti v trati Temnice měřily 28 1/2 j., pastviny a louky dohromady 4 j. a dvorská zahrádka zeleninová 1/4 j. (dnešní parcela 1303 už v trati Kirchenviertel), celkem tedy 98

měřic polnohospodářské půdy.³⁷⁾ Tento stav zůstal v zásadě stejný i r. 1820. K č. 112 náležela topografická čísla 915, 920–929, 958–959 v trati Temnice. Wittenhof byl na č. 924.³⁸⁾ Podle parcelního protokolu z r. 1835 patřily velkostatku okolní parcely č. 1299–1316; z toho č. 1312 byl výše zmíněný les a dvůr Wittenhof č. 112 na rozhraní tratí Temnice a Kirchenviertl.³⁹⁾ Skládal se ze dvou budov, čemuž odpovídá i náčrtek na katastrální mapě z r. 1833⁴⁰⁾ a podrobný popis nepostrádající topografický popis panství z téhož roku. Budovy dvora, vystavěné z tvrdého materiálu na mírně vyvýšenině půl hodiny cesty jižně od Jeseníku uprostřed panských polí v trochu písčité půdě, ale s dobrým výnosem všech obilnin kromě pšenice, byly spojeny mříží a dvěma branami. V jedné budově byly byty drába a šafáře – tento je třeba opravit –, velká volská stáj, kolny a stodola, druhou budovou je nově zřízený ovčín pro 800 ovcí. Louky jsou malé, ale dobré, pastviny úrodné. Dvůr je vhodný pro ovčáctví, a byl také proto vybudován. Z lesíka se těží jen stavební jedlové dříví pro vrchnost při osmdesátileté obmětné době.⁴¹⁾ Dvůr obhospodařovaný tehdy v režii vrchnosti⁴²⁾ byl roku 1843 opět pronajat několika zájemcům⁴³⁾ a je zakreslen jako samota i na speciální mapě z r. 1844 a ještě r. 1869 na mapě generální, nikoliv na speciální mapě z r. 1846, 1854, na Šemberově mapě Moravy z roku 1863 (názyvy Luha a Temnice jsou zachyceny), na generální mapě z r. 1879 a katastrální z r. 1885.⁴⁴⁾ Podle statistiky z r. 1880 byly ještě na statku Jeseník 3 panské dvory.⁴⁵⁾ Od sklonku 19. věku byla část pozemků velkostatku Jeseník i s lesem spravována přímo, zbytek polností byl pronajímán po parcelách,⁴⁶⁾ hlavně právě okolo bývalého dvora, zejména parcely č. 1301, 1302 a 1313. Na základě zákona o dlouhodobých nájmech byly tyto pozemky v rámci prvé pozemkové reformy o výměře 25 ha v l. 1925–1930 rozděleny mezi drobné uchazeče z Jeseníku a Hůrky.⁴⁷⁾ Někteří horečtí občané získali rustikální pozemky v Jeseníku už před rokem 1885.

Ze sebraného materiálu a z kolísání názvu plyne, že Wittenberg jako osada zaniká už v 18. věku. Okolnost, že v rustikálních pozemkových knihách ani v katastrrech⁴⁸⁾ se nemovitosti osadníků neuvádějí, nasvědčuje tomu, že šlo zřejmě o domovníkální chalupníky na vrchnostenské půdě, jak napovídá i doklad z r. 1794. Zrušení dědiny se mohlo vskutku provést snadněji, než kdyby šlo u rustikál. Obyvatelstvo visky bylo vesměs sociálně slabé, většinou německé. Již koncem 18. stol. zbyl zde určitě jen dvůr s krčmou, někteří panští zaměstnanci se stávali jejich nájemci. Po r. 1860 zbyla zde asi jen myslivna. Zánik dvora a odchod posledních obyvatel spadá do období r. 1880–1884, kdy v soupisu domů v Jeseníku je u č. 112 poznamenáno, že bylo zrušeno (kassiert).⁴⁹⁾ Na katastrální mapě z r. 1885 jsou na místě dvora jen ohraničené malé plochy s písmenem w. V hlavní pozemkové knize pro Jeseník obsahující zápisy z období zhruba 1820–1885, nebyla u č. 112 založena příslušná složka.⁵⁰⁾ O krčmě od poloviny minulého století už neslyšíme. Zanikla asi tak, jako mnohé jiné, když železnice zajistila výhodnější přesun dobytka z Haliče do Rakous.

Poznámky.

- 1) Ladislav Hosák, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1938. — Vladimír Nekuda, *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*, Brno 1961.
- 2) Okresní archiv Nový Jičín (dále OANJ), kronika obce Jeseníku nad Odrou z období 1920–1944, str. 25. Pověst zaznamenal počátkem tohoto století známý sběratel a vlastivědný pracovník Stephan Weigel.
- 3) Podle laskavého sdělení 84leté paní Aloisie Biskupové, rodačky z Jeseníku, nyní Bernartice č. 53, dále 80letého p. Josefa Dorazila z Hůrky č. 25, Antonína Šnajdárka aj.
- 4) OANJ, kronika obce Hůrky 1924–1970, str. 12.

- 5) Karel Hanzelka, *Pomístní jména na katastru v Bernarticích n. O.*, VSONJ č. 16, N. Jičín 1975, str. 50.
- 6) Adolf Turek, *Z minulosti Hůrky*, VSONJ č. 31, 1983, str. 10, 23. Viz poznámku 31.
- 7) Státní oblastní archiv Opava (dále SOAO), Wintrova sbírka pomístních názvů, inv. č. 125, 225, 226.
- 8) Podle laskavého sdělení bývalého kronikáře v Jeseníku, řídícího učitele v. v. Františka Huba.
- 9) Unser Kuhländchen, roč. I, N. Jičín 1911, str. 162.
- 10) Moravské Kravařsko, Příbor 1898, str. 228, bez udání pramene. Odtud převzato Václavem Severou, *Novojičínský okres*, Brno 1933, str. 147–148, Květoslavem Kadlíkem ve VSONJ č. 5, 1970, str. 13, a stručně též L. Hosákem, *Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu*, Ostrava 1967, str. 336, a L. Hosákem a R. Šrámkem, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, díl II, Praha 1980, str. 766.
- 11) Viz k tomu u A. Turka, *Jeseník nad Odrou do konce třicetileté války*, VSONJ č. 20, 1977, str. 19–28.
- 12) Státní oblastní archiv Brno (dále SOAB), zemské desky olomoucké mladší, sv. IX, f. 9–11, 28, 75, 111, 176–177.
- 13) SOAO, pobočka Olomouc, fond ACO, rkp. 247, p. 185.
- 14) SOAB, zem. desky olom. mladší, sv. IX, f. 133; 188, 206, X, f. 344, XI, f. 237, XIII, f. 124 a násl. (1800–1802), 177.
- 15) Tamtéž, XVII, f. 290–292, XXVIII f. 110. U Hosáka, spis cit. v pozn. 1, str. 687 chybí citace.
- 16) SOAO, pobočka Olomouc, fond ACO, sign. B 12, karton 670–671.
- 17) SOAO, nejstarší matrice Jeseníku n. O., sign. NJ - V - 1.
- 18) Totéž, pro Dol. Vražné, sign. O - III - 2.
- 19) SOAO, Vs Jeseník nad Odrou, sign. E 5 - 2.
- 20) SOAO, matrice Jeseníku nad Odrou, sign. NJ - V - 1 až 9.
- 21) Příslušné pozemnoknižní zápisy k rokům 1716, 1781, 1799, 1808 a 1833 jsou v SOAO, Vs Jeseník, sign. E 5–2, f. 247, 293, 365 a násl., E 5–6, f. 233, 478, E 5–20, f. 76–77, E 5–22, f. 34, 438 aj.
- 22) OANJ, fond obecná škola Jeseník, inv. č. 202, 235–237, dále SOAO, matrice NJ - V - 17 (1857–1896).
- 23) SOAO, sbírka map a plánů, č. 36, sekce 10. Viz k tomu u Zd. Lázničky, *Kravařsko na mapách Bayerově a Müllerově*, Kravařsko roč. IV, str. 85–86.
- 24) SOAB, Gubernium, sign. D 93.
- 25) *Ducatus in Silesia Superioris Teschinensis cum adjacentibus regnum vicinorum Hungariae videlicet et Poloniae necnon Marchionatus Moraviae terminis mappa specialis conatu, opera et sumptibus Joannis Nigrini Hung. collegae scholae teschinensis publicata anno 1724* (podle fotokopie ve Slezském muzeu v Opavě).
- 26) SOAB, sbírka Cerroniho I, č. 135; Hosák-Šrámek, I. c.
- 27) Viz k tomu VSONJ, č. 15, str. 68 a Kravařsko, X, str. 83.
- 28) SOAB, fond Školní fassé, karton č. 11.
- 29) Franz Joseph Schwoy, *Topographie vom Markgrathum Mähren*, sv. III, Wien 1794, str. 71, 206.
- 30) Christian Crusius, *Topographisches Post-lexikon aller Ortschaften der k. k. erbländer Böhmen, Mähren und Schlesien*, Wien 1798, sv. II, str. 836.
- 31) SOAB, Školní fassé, karton č. 25.
- 32) Joseph Bayer, *Karte des mährisch-schlesischen Gouvernements, Brünn und Olmütz 1818; týž, Topographisches Handbuch des mährisch-schlesischen Gouvernements*, tamtéž 1817, str. 216.
- 33) *Das Kuhländchen*, roč. IX, N. Jičín 1928, str. 129; *Unser Kuhländchen*, roč. I, N. Jičín 1911, str. 311.
- 34) SOAB, Akta tribunálu, šlechtické pozůstalosti, W 59.
- 35) SOAB, Dominikální fassé č. 33.
- 36) SOAB, Rektifikační akta č. R 4, a ad R 4.
- 37) OANJ, obec Jeseník, I B 1, I B 3; SOAB, Jos. katastr 3959.
- 38) SOAB, depositář Kunštát, MVP č. 141; OANJ, Jeseník, I B 2.
- 39) OANJ, tamtéž I B 4.
- 40) SOAO, sbírka katastrálních map, inv. č. 474. — SOAB, indikační skizzy č. 403 a 837.
- 41) SOAO, Vs Jeseník n. O., karton 8, inv. č. 25. Je tam m. j. popsán podrobně i zdejší zámek, tehdy obklopený anglickým parkem.

- 42) Gregor Wolny, Die Markgrafschaft Mähren, sv. I, Brno 1834, str. 196. Vrchnost dokonce odebrala z užívání školy r. 1829 kousek pozemku u dvora, věnovaný Walburgou Truchsess-Zeilovou. (Das Kuhländchen, roč. III, 1921, str. 20).
- 43) SOAB, Vceňovací operát č. 1079.
- 44) SOAB, sbírka map č. 7 (8), 14–16; SOAO, sbírka katastrálních map č. 475.
- 45) Johann F. Prochaska, Mährens und Schlesiens land- und lehentäflicher Grundbesitz, Praha 1881, str. 14–15.
- 46) Podle publikací Neuerster Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien, Brno 1887–1912.
- 47) SOAO, Přídělový komisariát SPÚ ve Frýdku, karton 32. – Jan Voženilek, Předběžné výsledky čsl. pozemkové reformy, země Česká a Moravskoslezská, Praha 1930, str. 867.
- 48) SOAB, Rektifikační akta R 4 (1749–1754), Tereziánský katastr z l. 1757–1764, Urbariální fassé P 1 k r. 1775 a Josefský katastr č. 3959.
- 49) OANJ, obec Jeseník, parcelní protokol k r. 1870 sign. I B 5, a domovní seznamy a matriky usedlíků tamtéž, I B 12 až 14 z l. 1884–1885. – Myslivna tu ještě r. 1846 zřízena nebyla, neboť podle hospodářské instrukce vydané tehdy pro správce velkostatku Jana Mezírku měl mít jen vrchní dozor nad hospodařením ve wittenhofsském lese, kdežto vlastní jeho správu prováděl jiný nejmenovaný zámecký zaměstnanec. O lesním hospodářství se měl Mezírka poradit s některým zkušeným lesníkem ze sousedství. (SOAO, Vs Jeseník, karton č. 8, inv. č. 22).
- 50) Tamtéž, E 5–11, a sbírka katastrálních map, č. 475. Sčítací operáty z r. 1869 a 1880 nebyly bohužel k dispozici.

JAK MĚŠŤANÉ V 16. STOLETÍ ZÍSKÁVALI HORNÍ SVOBODY

Václav Štěpán

Pokus o obnovu dolů na drahé a barevné kovy na panství Fulnek v polovině 16. století byl již zpracován v několika historických i montanistických studiích.¹⁾ Až dosud bylo známo, že úsilí těžářstva, složeného z měšťanů, se tehdy zaměřilo na doly u Kletného. Objev nové listiny však umožňuje poznatky o činnosti těžářstva rozšířit a upřesnit.

Zájem těžářstva se střetly s majitelem fulneckého panství Baltazarem Schweinitzem z Pilmersdorfu. Těžaři požádali v září 1551 o ochranu a pomoc krále Ferdinanda I. a chtěli poskytnutí půjčky a svobod, potřebných pro další rozvoj dolů. Tyto naděje však byly zklamány, když moravský zemský hejtman Václav z Ludanic ve svém dobrozdání pro státní úřady z 18. února 1552 se k žádosti těžářstva vyjádřil vyhýbavě.²⁾

Představený těžářstva Petr Osler z Opavy byl proto vyslán do Prahy k české dvorské komoře. Předložil tam v zastoupení těžářstva novou žádost o udělení horních svobod (nedochována) a zároveň uzavřel 22. března 1552 smlouvu s úředníkem české dvorské komory Františkem Pergerem z Pergu. Podle ní Perger obdržel

v těžářstvu 2 podíly na Měděné žíle v nálezné jámě u Kletného, 2 podíly na Černé žíle v nálezné jámě v dolech na olovo u města Fulneku, 2 podíly na dědičných štolách na obou těchto místech a 2 podíly na všech dalších dolech v okolí, kde Osler měl nebo v budoucnu bude mít podíly. Po jeden rok mohl bezplatně užívat výnosů připadajících na tyto podíly, jenom za to, že bude prosazovat příznivé vyřízení žádosti o horní svobody a pomáhat při dalších event. jednáních těžářstva.³⁾

Tento svérázný dokument prozrazuje vedle metod, jaké byly používány k získávání různých výhod i závažné údaje k historii dolování na Fulnecku. Vyplývá z něho, že těžářstvo pracovalo nejenom u Kletného. Doly na olovo u města Fulneku byly pravděpodobně doly u Jerlochovic, není však vyloučeno ani jiné situování v bezprostředním okolí tohoto města. Formulace o dalších dolech, kde Osler měl nebo v budoucnu bude mít podíly, naznačuje, že těžářstvo mělo pravděpodobně v úmyslu pokusit se o obnovu také jiných dolů v okolí – u Pohoře, atd.

Ovšem plány těžářstva zůstaly jen na papíře. Intervence u Pergera mnoho nepomohla. Dvorská komora ve zprávě panovníkovi z 8. dubna 1552 doporučila s ohledem na to, že doly neprovozuje majitel panství, udělit těžařům jenom „obvyklé horní svobody“.⁴⁾ To bylo pro těžářstvo málo. A tak se nelze divit tomu, že záhy nato – někdy po roce 1555 – doly pro nedostatek finančních prostředků opustilo.

Poznámky:

- 1) Ch. d'Elvert: Zur Geschichte des Bergbaues und Hüttenwesens in Mähren und Österr. Schlesien, Brno 1866, s. 46;
A. Turek: Vlastivěda moravská II. Místopis. Fulnecký okres, Brno 1940, s. 38 a násl.; týž: Národnostní poměry na severovýchodní Moravě v 16.–17. stol. Slezský sborník 56, 1958, s. 90;
St. Drkal: Dolování na Fulnecku, Vítkovsko, č. 8, 1959, s. 2–6;
J. Novák: Ložisková mapa Nížkého Jeseníku, mapový list Vítkov a Odry. Geofond Praha 1975; týž: Vývoj dolování na území jihovýchodního Opavska až do Bílé hory. Časopis Slezského muzea B, 28, Opava 1979, s. 173–180;
J. Novák - E. Šefčík: Tři neznámé prameny k dějinám hornictví na Fulnecku a Odersku v 16. století. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 27. Nový Jičín 1981, s. 27–31.
- 2) Písemnosti o žádosti těžářstva o horní svobody a půjčku SÚA Praha, fond „Morava“, inv. č. 142.
- 3) SÚA Praha, fond „Guberniální listiny“, sign. II 1442. František Perger z Pergu byl pravděpodobně prvním členem rodu, příslým z původní vlasti Chorvatska do našich zemí. Rod zde v pozdějších letech zdomácněl (dle Ottova naučného slovníku, heslo „Perger z Pergu“, kde ovšem za prvního člena rodu v českých zemích je považován Jiří). V listině se hovoří, že Perger pochází z Korutan.
- 4) SÚA Praha, fond „Morava“, inv. č. 142.

VĚTRNÉ MLÝNY V LUBOMĚŘI A V BARNOVĚ

(Příspěvek k historii mlýnů a mlynářského cechu na Spálovsku)

František Šustek

Ve VSONJ, sv. 31/1983 byl otištěn článek „Větrné mlýny ve Spálově“. Na něj navazujeme pojednáním o větrných mlýnech v dalších dvou obcích bývalého spálovského statku, tj. v Luboměři a v Barnově.

Větráky v Luboměři

Hlavním pramenem k popisu dvou větráků v Luboměři byla zpráva luboměřského písmáka Rudolfa Míka z r. 1956. Kromě toho bylo použito i dalších pramenů, jež jsou uvedeny v článku „Větrné mlýny ve Spálově“, jakož i sdělení dalších pamětníků a informátorů.

1. „Springerů (Balerů) větrák“

Tento dřevěný větrný mlýn stál u polní cesty do Heltinova u horního konce Luboměře ve vzdálenosti 280 m východně od kostela (587 m). Byl postaven na „Matúšovem“ (Králově) domácím díle seelského gruntu č. 20, parc. č. 1017, v nadmořské výšce 585 m. Asi 20 kroků jižně od větráku stála dřevěná chalupa domovní číslo 49, obytné stavení mlynářovy rodiny. Sestavil ji mlynář Springer ze staré dřevěné tírny lnu, která již před postavením větráku na „Matúšovem“ díle stála.

Mlynář Springer byl rodák z „Kylěrova“ (Kyzlírova) u Potštátu, měl za manželku Fardovu dceru z Luboměře č. 38. Větrák u č. 49 u Luboměře postavil v r. 1869. Přivezl ho ze Spálova již jako starší. Byl to předtím Šustků („Jakubů“, pův. „Malcharů“) větrák, stál „Na úlehli“ nad Kocandou ve Spálově a byl vyvrácen vichřicí 7. prosince 1868. Springer ho levně odkoupil, rozebral, převezl do Luboměře a zde jej znovu postavil a dále na něm mlel. Tehdy se mlýnu říkalo po majiteli Springerů větrák.

Dost často se stávalo, že samoty větrných mlýnů navštívili nevídaní hosté, zloději nebo i lupiči. Proto jako každý mlynář v té době měl i Springer pro sebeobranu stále připravenou a nabitou flintu „ládovačku“. Když mlynář jednou nebyl doma, vzala flintu ze zvědavosti do ruky jeho dcera, vyšla nešťastná rána, byla zasažena do kolena, dostala otravu krve a umřela.

Mlynář Springer prodal větrák Františku Balerovi, který pocházel z Dobešova u Oder, a do Luboměře se přišel v r. 1882. Springer se odstěhoval do „Hyndrafauda“ (Jindřichova u Hranic), pravděpodobně na jeden ze tří tamních větrných mlýnů. V souvislosti s příjmením Springer stojí za zmínku, že v roce 1900 jsou majiteli větrného mlýna v Kozích Loučkách u Hranic Jan Springer a manželka Marie. Zda jde o osobu totožnou s luboměřským mlynářem, nebo jen o příbuzného z rodu Springerů, se zatím nepodařilo zjistit.

František Baler mlel po Springerovi na větráku v Luboměři až do roku 1897, kdy mlýn vyhořel. K požáru došlo z neznámých příčin 21. 12. 1897. V r. 1899 vyhořel i dřevěný mlynářský domek, postavený z bývalé tírny a v něm také varhany, které právě dělal pro dřevěný kostelíček Jana Křtitele v Lindavě (nyní Lipná). František Baler byl totiž jedinečný „baksler“ (kutil), uměl udělat všechno od

„tesařiny a sekerničiny“ až po zhotovení hudebních nástrojů. Jeho syn František Baler ml., tesař a mlynář ve Spálově, nadání zdědil po něm.

František Baler starší se po těchto dvou požárech přestěhoval v r. 1901 do Spálova, kde později jeho syn v r. 1929 postavil poslední a jediný zděný větrný mlýn, jehož obvodová zeď dodnes ještě stojí.

Ze Springerova větráku v Luboměři se dochoval do současné doby pouze horní mlecí kámen „běhún“, který ležel dlouhou dobu v Luboměři u stodoly Karla Leva č. 19. Nyní jej získal a chová jako památku Květoslav Haubelt ve Spálově č. 306, jemuž slouží jako stůl v zahradě. Tento pískovcový mlýnský kámen má průměr 124,5 cm, výšku (tloušťku) 25 cm. Průměr středního kruhového otvoru měří 36,5 cm, dvě souměrně umístěná vybrání pro železnou „kypřicu“, otáčející kamenem, mají hloubku 8 cm a tvar rovnoramenných lichoběžníků o základnách 15 cm a 13 cm a výšce 16 cm. Kámen je v zahradě položen rýhováním vzhůru, hladkou stranou dolů, tedy obráceně, než tomu bylo ve mlýně. Proto je na něm pěkně vidět 8 velkých obloukových rýh, vedoucích od středního kruhového otvoru k obvodu kamene a jemnější rovnoběžné rýhování mezi těmito oblouky. Rýhování sloužilo k lepšímu drčení zrna, a když se po čase mletím obrousilo, musel si mlynář zase rýhy „oškrdem“ (železný tesák ve tvaru malého krompáče) a „majzlíkem“ (dlátkem) vykřesat.

Springerů (Balerů) větrák v Luboměři je zakreslen na speciální mapě (1:75 000), list Hranice č. 4159, 32. vydání. Kresba ani fotografie větráku se nedochovala.

2. „Ambrožů větrák“

Byl to dřevěný větrný mlýn, který stál vpravo od silnice Spálov - Luboměř - Partutovice ve vzdálenosti 400 m SZ od kostela v Luboměři na návrší „U větráku“, nejvyšším místě v Luboměři v nadmořské výšce 592 m. Byl postaven na „Bartoňákovem paděku“ seelského gruntu č. 19, parc. č. 110. Jižně od větráku stála také chalupa mlynáře domovní č. 97. Chalupa byla původně dřevěná, sestavená ze starého dřeva selské „sedničky“ (výměnku) č. 4. Postavil ji Petr Jahn.

Větrák sem byl přivezen jako starší v roce 1857 z „Běhotína“ (Bělotín u Hranic). Prvním mlynářem byl Jan Herodek, byl již dříve mlynářem na větrných mlýnech ve Spálově a též ve Skaličce u Hranic, zemřel v r. 1864 v Luboměři.

Majitelem větráku se stal 12. 12. 1860 František Kočtář z Nového Dvora u Luboměře (Grunt. kniha Luboměř, vložka 18, Hranice 1. 8. 1862). Po něm byl na větráku jeho syn Moritz (Mořic) Kočtář. Na základě kupní smlouvy z 13. 3. 1893 prodala Anna Kočtářová větrák za 800 zlatých Janu Šustkovi z č. 29 a jeho manželce Aloisii s povinností platit majiteli pozemku, sedlákovi č. 19, roční „mýto“ (nájemné). Kupní smlouva o tom ustanovuje (citace): „Vedle zapravení kupní ceny jsou kupitelé rukou nerozdílnou povinni na manžele Jana a Josefu Šustek, vlastníků gruntu č. 19 v Luboměři, při kterémžto gruntě větrák č. 97 a shora uvedené pozemky se nacházejí, každoročně co nájemné obnos deset (:10:) zlatých o vánocích v Luboměři platit, a jím v tom samém čase čtyry (:4:) měřice smetků odevzdati.“

Větrák měl dvoje složení a čtyři „stupky na kašu“. Mlynář Jan Šustek stupky „varyl“ (odstranil) a koupil na kaši „holendr“ (krupník). „Stupky“ (stoupy) byly masívní nádoby vydlabané z bukových „kuátů“ (kmenů), v nichž se pomocí „tuúků“ (tluků, palic) drtil ječmen na „kašu“ (kroupy). Do pohybu se uváděly pomocí dřevěných pák z hřídle. Novější „holendry“, kašáky čili krupníky dělaly kaši pomocí válcovitého rýhovaného kamene, ukrytého a otáčejícího se v lubě.

Mlynář Jan Šustek měl přezdisko „Šustků Hanys“, krátce jen „Hanys“, a proto se větráku tehdy běžně říkalo Hanysů větrák. Rudolf Mik zaznamenal jednu příhodu z období mlynáře Jana Šustka: „Když tesař dřevo Fr. Kubica u mlynáře Hanysa Šustka na nové křídlo větráku, tu mlynář Šustek pomáhal dřevo odrubovati. Najednou se přihnala od Liptáně bouřka a prásk! Na štěstí se nic nestalo. Blesk se

oplet tesaři okolo nohou a spálil mu holeně u botů. Mlynář byl z toho tak dolekán, že byl mnoho dnů celý nanic." (R. Mík, aby zdůraznil, že jde o skutečnou událost, připsal k tomu poznámku: „De facto“.)

Po Janu Šustkovi převzala větrák jeho dcera Aloisie Šustková (nar. 9. 11. 1883, zemř. 26. 7. 1968), k níž se na větrák přičlenil Josef Ambrož ze Spálova č. 272, zvaný „Kovářů Jozef“, (nar. 16. 2. 1888, zemř. 9. 7. 1941). Podle kupní smlouvy z 8. 7. 1925 odkoupila Aloisie Ambrožová od Františka a Aloise Levových v Luboměři č. 6 parcely, na kterých stála mlynářská chalupa č. 97 za 3546 Kč. Nyní se větráku po novém mlynáři Josefu Ambrožovi začalo říkat Ambrožů větrák. Josef Ambrož mlel na větráku až do roku 1938, kdy jej pro sešlost rozebral.

Navštívil jsem (22. 8. 1983) v Jakubčovicích n. O. p. Ludvíka Ambrože, nar. 30. 4. 1923 v Luboměři na větráku č. 97, syna mlynáře Josefa Ambrože. Sdělil mi některé informace a vzpomínky z mládí.

Život na větráku nebyl snadný. Mletí a výtěžku postupně ubývalo, staré mlýny již nemohly konkurovat zmodernizovaným vodním mlýnům. Větrák potřeboval pořád více oprav a rodiče museli stále odvádět roční nájem sedlákovi č. 19 z pozemku, na němž větrák stál. Když již smetků nebylo, protože provoz větráku musel být zastaven a větrák nakonec rozebrán (1938), museli místo 4 měřic smetků odevzdávat šrot, který byli nuceni koupit. Když matka ovdověla (1941), prosila sedláka o prominutí tohoto „mýta“, ale musela jej odevzdávat dále až do konce okupace, naposled na vánoce v roce 1944.

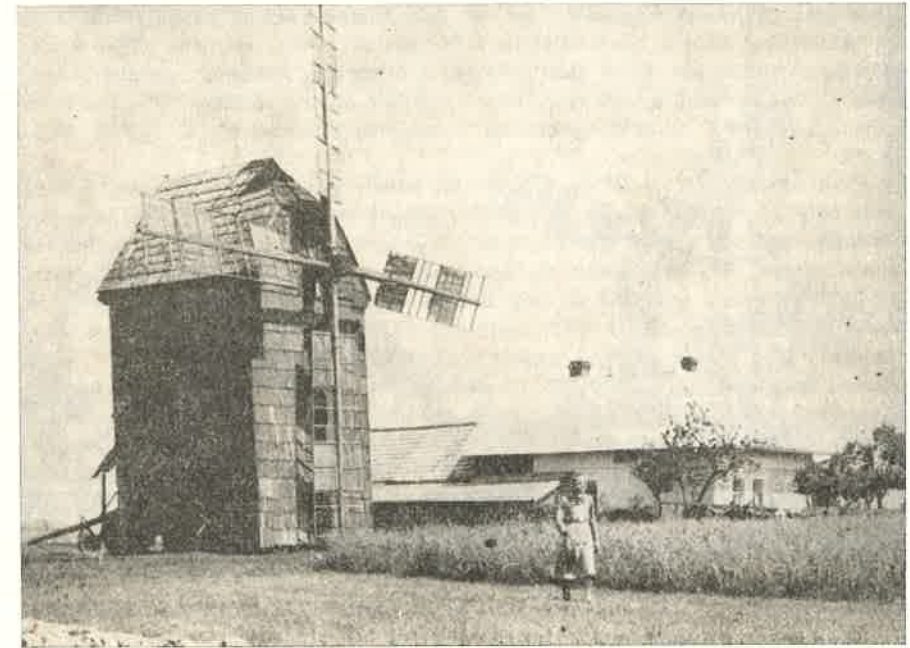
Také práce na větráku byla obtížná. Když se změnil směr větru, bylo třeba celý větrák otočit proti větru. Dělo se to pomocí ocasu, za který se táhlo provazem navíjeným na dřevěné vratidlo, jež mělo nahoře sochor s dvěma konci, vratidlem točil jeden nebo dva lidé. Když nebylo větru, mleči stále mlynáře upomínali. Proto se mlynář snažil zachytit každý vánek, plně „zapéřil“ křídla a neustále podle větru natáčel větrák, aby jej udržel v chodu. Ještě obtížnější byla práce při velkém nárazovém větru. Bylo nutno větrák zastavit přitažením dřevěného „hemu“ (brzdy) na obvodu palečného kola a přiměřeně odpéřit všechna křídla. Často se stalo, že vítr mlynáře s péřím (výplní křídel) při vydělávání vyvrátil. Někdy se při brzdění „hem“ třením tak zahřál, že se z něj začalo kouřit a musel se zalévat vodou, aby nevznikl požár.

Největším nepřítelem větráků byl blesk. Několikrát udeřil do Ambrožova větráku. Proto si také mlynář nechal udělat na obytnou budovu bleskosvod. Větrák v létě zastavoval zpravidla tak, aby křídla byla ve tvaru písmene X, aby svislé křídlo netrčelo vzhůru a nepřitahovalo blesk. Přesto byl větrák nakonec zasažen tak silným úderem blesku, že na nosném sloupu „tatíkoví“ bylo po celé délce vyštípeno dřevo až k zemi do „podešvy“ (základového kříže). Blesk také spálil ve větráku všechny provazy a šňůrky na zvanek a poničil vnitřní zařízení. Celý větrák se naklonil a nebyl dále schopen provozu. Tím byl odsouzen k zániku, protože na generální opravu nebylo peněz.¹⁾

V r. 1941 zemřel Josef Ambrož ve věku 53 roků. Obytné stavení, které bylo u větráku v dobrém stavu, shořelo v boji o Luboměř dne 7. 5. 1945.²⁾

Z Ambrožova větráku se dochovaly dva mlýnské kameny, které si po osvobození postavil na památku na zahradě Josef Král, hostinský v Luboměři č. 22. Slouží jako zahradní stůl. Spodní menší kámen pochází z krupníku, horní větší kámen je běhoun z mlecího složení. Nynějším majitelem je Jaroslav Grönes. Spodní podélně rýhovaný válcovitý kámen z krupníku má průměr 79 cm, jeho délka se nedala zjistit, protože je zapuštěn do země. Kruhový kámen nahoře má průměr 127 cm, průměr kruhového otvoru uprostřed 30 cm a výšku (tloušťku) 22 cm.

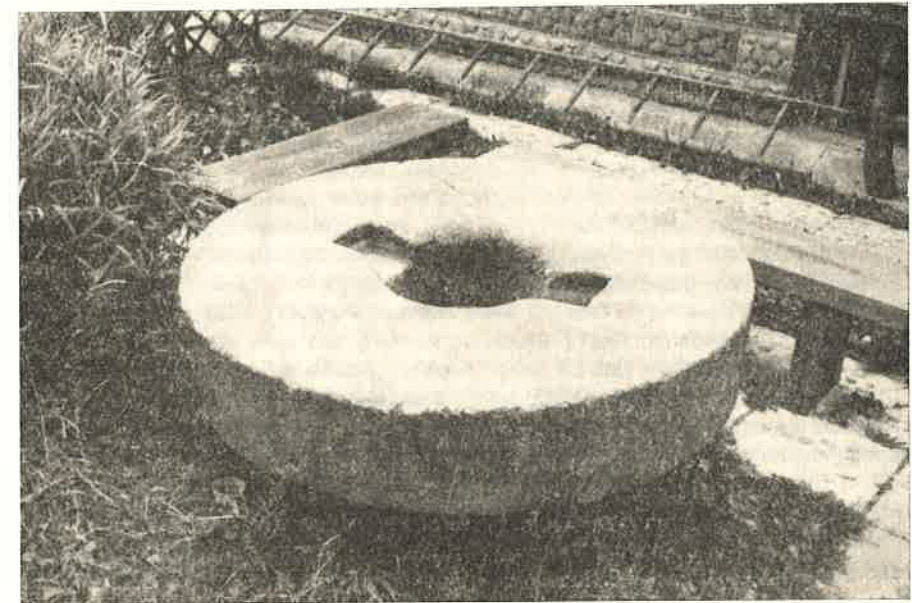
14 Ambrožů větrák je zakreslen na speciální mapě listu Hranice 32, vydání. Jsou dochovaly dvě fotografie tohoto posledního větrného mlýna v Luboměři, které

Ambrožů větrák v Luboměři s domkem č. 97

Foto Josef Král, Luboměř č. 22, rok 1932

Mlýnský kámen ze Špringerova větráku v Luboměři, použitý jako stůl, Spálov č. 306. Foto Josef Šustek, Spálov 121, 1983

pořídil v září 1932 Josef Král, hostinský v Luboměři č. 22. Obě byly otištěny v časopisu „Milotický hospodář“, roč. 54, č. 5, květen 1949 na titulní straně a na str. 123. V témž čísle je navíc otištěna fotografie dřevěného větrného mlýna v sousedních Partutovicích, který stojí dodnes, a fotografie zděného „větrníku“ Jana Vítka v Chvalkovicích u Vyškova. Snímek vyhořelé obytné větrákové chalupy č. 95, zničené za bojů 7. 5. 1945, je otištěn v časopisu „Vítkovsko“, č. 11–12, 1961, str. 25.

Oba dřevěné větrné mlýny v Luboměři nebyly postaveny jako nové objekty, nýbrž byly do obce přivezeny odjinud a zde byly znovu sestaveny. Na převoz dřevěného větráku bylo zapotřebí 10 až 12 velkých koňských fůr. V polovině minulého století převládaly ještě na Spálovsku dřevěné roubené vesnické stavby. Tehdy bylo běžnou praxí, že se také zachovalé dřevěné zemědělské budovy rozebíraly, převážely a znovu na jiném místě stavěly. Dělo se to většinou v rámci jedné obce, ale jsou známy případy přemísťování budov i do obcí přespolních. Např. dřevěná „sednička“ na usedlosti č. 1 v Heltínově u Luboměře byla kolem roku 1883 postavena tak, že byla rozebrána stará sednička Králova gruntu v Jindřichově, trámy odvezeny koňskými fůrami „na Heltínovo“ a zde znovu postaveny roubené stěny. Tesaři si trámy popisovali a číslovali, aby je mohli na novém místě sestavit podle původního stavu. Pokud byly zachovány trámy dřevěných budov jen z části, byly dobré trámy znova sekundárně použity při stavbě jiné, méně náročné budovy. Několik ukázek tohoto úsporného způsobu stavění nacházíme dodnes na posledních dochovaných roubených budovách na Spálovsku, zejména na kůlnách a na stodolách.

„Větráky“ v Barnově

1. „Větrák na Kamenném hřbetě“

V bývalé německé a v r. 1946 vysídlené obci Barnově (něm. Bernhau, nyní zaniklá obec Olověná, okr. Olomouc) stával dříve dřevěný větrný mlýn ve vzdálenosti asi 400 m od jižního konce obce na kótě 612 m. Od kostela v Barnově byl vzdálen 1400 m JZ směrem. Stál na pozemku býv. panského dvora, později Seidlerova statku č. 1, na kopci, jemuž se říkalo „Kamenný hřbet“ (Steinrücken). Stráž pod kopcem se jmenovala „Na bělidle“ („Of dr Bleich“).

Kdy byl mlýn postaven, nebylo zatím zjištěno, pravděpodobně sloužil přednostně vrchnostenskému dvoru. Také jména mlynářů dosud neznáme. Roku 1875 byl větrák v provozu. Doba zániku rovněž nezjištěna; za mé paměti (narodil jsem se 26. 7. 1914) již větrák nestál. Rovněž můj informátor Edmund Jakel z Budišova nad Budišovkou, nar. 8. 7. 1922 v Barnově na č. 4 pod Seidlerovým statkem, si již větrák ze svých dětských let nepamatuje, ale slyšel o něm vypravovat svého otce, který byl v Barnově starostou.

Václav Burian v práci „Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku“, Olomouc 1965, str. 7, uvádí v Barnově jen jeden větrný mlýn, který byl roku 1875 v provozu, 1953 existoval. První údaj je správný, avšak druhý údaj se vztahuje na mladší Gromesův větrák, o němž bude pojednáno dále.

Větrák na „Kamenném hřbetě“, kóta 612 m, je zakreslen na speciální mapě, list Hranice, 32. vydání.

2. „Gromesův větrák“

Byl to dřevěný větrák, který stál v jižní části obce u silnice postavené v r. 1932 a vedoucí k rozcestí při hospodě „U červeného vola“ („Zum roten Oksen“), kde se napojovala na silnici z Rudoltovic do Potštátu a Luboměře pod Strážnou. Podle sdělení informátora Edmunda Jakla byl tento větrák sice v blízkosti Barnova, ale stál již na katastrálním území obce Rudoltovic u zemědělské usedlosti Edmunda Gromese, který pocházel ze Starých Oldřůvek u Budišova. Gromesova usedlost byla jedna z osamocených skupin asi 5 usedlostí, stojících v údolíčku zvaném

Dřevoryt Kalfařova (Herodkova) větráku ve Spálově pro novoročenku 1908
Zhotovila Margareta von Remiz, Spálov 1907

„Schmelzgraben“ mezi Barnovem a Rudoltovicemi. Jméno upomíná na tavení olovené a stříbrné rudy, která se u Barnova dříve dobývala.

Gromesův větrák byl dřevěný, vysoký, štíhlý, věžovitěho typu a čtvercového půdorysu, krytý šindelem. Na pohled se podobal staré dřevěné zvonici u fojtství v Jakubčovicích nad Odrou, byl však vyšší a mohutnější. Edmund Gromes si jej postavil sám v roce 1935. Trup větráku, zhotovený z dřevěných trámů a pokrytý šindelovým kabátem, byl stabilní, kdežto střecha se 4 dřevěnými křídly se mohla natáčet proti větru. Přenášení pohybu od vysoko umístěných křidel do přízemí se dělo železnou transmisí. Také ozubená kola byla již železná. Edmund Gromes postavil větrák nezvyklého věžovitěho typu proto, že jeho usedlost byla v mírně terénní sníženině. Gromes šrotoval obilí pro celé okolí a pumpoval vodu pro svou usedlost. Tento typ věžovitěho větráku byl vlastně jakýsi přechod k větrnému kovovému motoru tovární výroby. Je velmi pravděpodobné, že Gromes byl inspirován dvěma kovovými věžovitými větrnými motory pro čerpání vody, které již před 1. světovou válkou postavila hranická firma Antonín Kunz pro velkostatek Spálov v „Mlýnici“ a pro Františkův dvůr velkostatku Klokočov u Vítkova na „Horce“.

Dne 21. 8. 1947 jsme tento větrák navštívili s Josefem Šustkem, Spálov 121. Tehdy byl ještě úplně v pořádku. Důkladně jsme jej celý proměřili, popsali a vyfotografovali, materiál však nám byl i s fotoaparátem zabaven. Větrák (podle Buriana) stál ještě v roce 1953, ale brzy potom zanikl. Gromesův větrák není zakreslen na speciální mapě, list Hranice, 32. vydání, ani se nedochovala jeho fotografie.

3. „Daleký mlýn“

O mnohem starším mlýně v Barnově se zmiňuje kniha Johanna Theimera „Heimatbuch für den Bezirk Bärn“, 1930, která vycházela v Moravském Berouně v průběhu roku 1931 ve 24 sešitech pod názvem „Bärner Ländchen. Heimatblätter des

Niederer Gesenkes" „Berounská krajina. Vlastivědné listy Nížkého Jeseníku"). Na str. 471 této knihy píše autor kapitoly o Barnově, kronikář obce a řídící učitel Bruno Stanzel, v seznamu pomístních jmen: „Daleký mlýn" („Weite Mühl"), zde kdysi stával mlýn, od obce daleko vzdálený, který už není."

Můj výše zmíněný informátor Edmund Jakel pochopitelně nemohl pamatovat starý dřevěný větrák „Daleký mlýn", neboť nestál už ani za paměti jeho učitele. Ví jen, že se tohoto jména v obci používalo a domnívá se, že mlýn stál na poli v severní části „Kozích hřbetů" („Ziegenrücken") a že to mohl být větrák, který patřil asi k dědičnému fojtství, jež mělo budovy i pozemky na vyvýšenině západně od Barnova. Větrák se pravděpodobně nacházel SZ od kostela v Barnově, ve vzdálenosti kolem 1500 m, v blízkosti bývalého olověného dolu.

Údaje o větrných mlýnech v Barnově jsou neúplné, protože jsem nemohl vyslechnout staré místní pamětníky a také proto, že je kronika obce Barnova nyní nezvěstná.

Stavitelé větráků a sekerníci na Spálovsku

V 18. století došlo v Oderských vrchách a v Nížkém Jeseníku k velkému rozvoji větrného mlynářství. Sekerníci měli plné ruce práce především se stavbou nových mlýnů, ale také s opravami starších větráků. Navíc často pracovali též při stěhování, kdy bylo třeba mlýn popsat, rozebrat, převézt na nové místo a tam znovu postavit.

Rudolf Mík o sekernících píše: „Mühlbauři větráků byli v našem kraji Herodkové. Pocházeli z Horního Slezska. Zdržovali se nejprve na Opavsku a na Šternbersku. V první polovině 19. století nastěhoval se jeden z nich, Johann Herodek do Liptáně (nyní Luboměř pod Strážnou ve voj. újezdu Libavá) na větrák."

Ve sbírce listin z Míkovy pozůstalosti³⁾ se dochovala smlouva z r. 1850, podle níž si vzájemně Josef Gödrich, větrný mlynář z Liptáně (Liebenthal) a Jan Herodek, majitel větrných mlýnů ve Šternberku vyměnili své větrné mlýny za podmínek, ve smlouvě blíže stanovených. Právem lze předpokládat, že sekerník a výrobce dřevěných větráků Jan Herodek se přestěhoval ze Šternberka do Liptáně a též do Spálova (1849) především proto, že zde měl v místě i v okolí ve svém sekernickém řemesle dobré uplatnění, neboť v polovině minulého století nastal největší rozvoj větrného mlynářství na Spálovsku.

Byli dva stavitelé větráků a současně větrní mlynáři na Spálovsku jménem Jan Herodek, otec a syn. O Janu Herodkovi starším víme, že pocházel z Opavy a že byl mlynářem ve Spálově na větrném mlýně „Na skřahu" (čp. 208, pozdější Juráčů větrák) v letech 1849 až 1853. Potom byl neznámou dobu mlynářem v Dřevohosticích a ve Skaličce u Hranic a nakonec od r. 1857 mlynářem v Luboměři, kde roku 1864 zemřel.

O činnosti Jana Herodka st. se zmiňuje Josef Vařeka v knize „Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku" (Uherské Hradiště 1967, str. 48); uvádí, že v Dřevohosticích p. H. se po rozebrání převezl větrný mlýn do Skaličky na dvanácti vozech, kde jej původní majitel Herodek hned zase postavil. A na str. 61 v poznámce 140 dodává, že k přemístění došlo kolem roku 1850; důvodem ke stěhování byl sňatek.

Jan Herodek ml. se narodil r. 1828; po svém otci byl větrným mlynářem ve Spálově na větráku čp. 208 v letech 1853–1863. Po roku 1867 se odstěhoval do Luboměře na tamní větrný mlýn (později Ambrožů větrák), čp. 97.

Oba Herodkové, otec a syn, nově postavili, opravili i přemístili na Spálovsku a v okolí několik větrných mlýnů, především těch, na nichž sami provozovali mlynářské řemeslo. Písemně je doloženo, že Jan Herodek mladší vystavěl ve Spálově v roce 1861 nový dřevěný větrný mlýn „Na keřkách" (pozdější Čechů a Kalfařů větrák u č. 231), a to podle plánu schváleného již v roce 1858.

Ale ještě dříve než na Spálovsku působili oba sekerníci Herodkové, stavěl 18 větrné mlýny Anton Grones, zednický mistr v Luboměři. Ve spisech panství Hranice

Pečeť mlynářského cechu ve Spálově 1831

Foto Miroslav Šustek, Spálov 60, 1972
Perokresba Emil Prikryl, Bílovec 1983

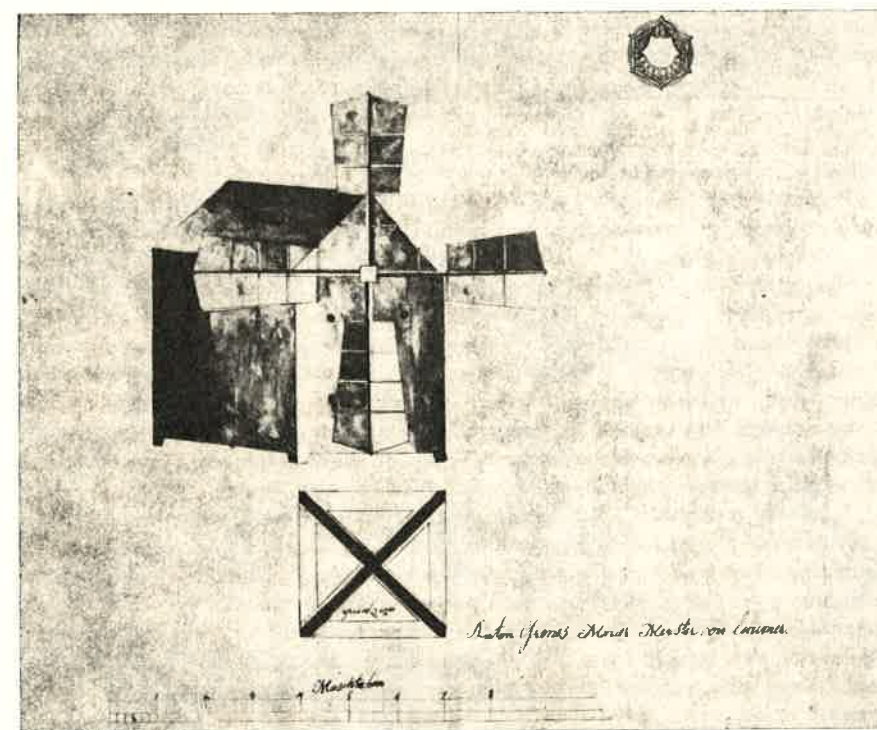
Výuční list větrného mlynáře Františka Richtra vydaný mlynářským cechem ve Spálově 1857
Foto Miroslav Šustek, Spálov 60, 1972

ve Státním archivu Opava, pob. v Janovicích, se dochoval plán na postavení větrného mlýna u vsi Kozích Louček (nyní Hranické Loučky u Špiček) z r. 1841. Tento plán zhotovil pro větrného mlynáře Josefa Kittricha ze Starého Jičína Anton Grones, zednický mistr z Luboměře („von Laumer“). Větrák byl postaven koncem října 1841.⁴⁾

Rod Gronesů byl původně usídlen v Heltinově od nového založení obce v roce 1705 na chalupě čp. 5. První osedlý tohoto rodu Jiří Krones přišel do Heltinova ze statku Deštné (okr. Opava), který tehdy držel současně se statkem Spálov zakladatel Heltinova Karel Ferdinand ze Schertzu. Z Heltinova se rod rozšířil do Luboměře v r. 1783 i do Spálova v r. 1794.

Anton Grones nakreslil plán dost neuměle a primitivně, bez použití perspektivy nebo rovnoběžného promítání. Neprůčelné hrany objektu se na obrázku ani nesbíhají, ani nejsou zkráceny. Tím vzniká dojem, že větrný mlýn je nepřiměřeně nízký a široký. Pod kresbou větráku je jeho půdorys se základovým křížem (grunkreuz). Na spodním okraji je měřítko (Maszstaben), jehož dílky udávají sáhy; dílek prvního sáhu vlevo je rozdělen na šestiny, což jsou stěvíce čili stopy. Na Moravě měřil sáh („síha“) 1,775 m, stopa 0,2959 m.

S pomocí připojeného měřítko se dá z plánu zjistit, že půdorys větráku je 20 čtverec o straně 3 sáhy (tj. 5,33 m), výška větráku po okap střechy a po hřidel

Plán ke stavbě větráku v Kozích Loučkách
Autor Antonín Grones z Luboměře 1841

(„vau“), v němž jsou zapuštěna 4 křídla, činí 4 sáhy (7,1 m), výška až po hřeben („kalenicu“) střechy 6 sáhů (10,65 m) a celková délka dvou protějších křídel je $8\frac{2}{3}$ sáhu (15,38 m). Každé křídlo má tvar podlouhlého souměrného pětiúhelníku, jehož plocha je rozdělena napříč na 8 lichoběžníkových polí pro upevňování „pěří“, tj. desek, do nichž se opírá vítr.

Posledním sekerníkem na Spálovsku byl František Šustek, nar. 29. 5. 1875, syn Matouše Šustka („Juráčoveho“), rolníka ve Spálově, který byl mladším bratrem Josefa Šustka, sedláka na č. 97 a větrného mlynáře na „Juráčovem“ větráku č. 208. Jeho manželka se jmenovala Josefa, nar. 29. září 1871, dcera Jana Kubice, domkaře v Luboměři. V mládí měl příležitost důkladně poznat zařízení a provoz větrného mlýna. Protože měl o tento obor zájem, vyučil se řemeslu tesař-sekerník. Po vyučení stavěl a opravoval vnitřní zařízení vodních mlýnů, někdy i větráků, které v té době byly už na ústupu. Postavil dřevěné součásti zařízení vodního mlýna v Odrách u bratří Stanovských, pracoval na vodních mlýnech v Opavě, ve Štítině a jinde na Moravě a ve Slezsku, dokonce až v Čechách ve Vysokém Mýtě. Celá rodina se s ním často stěhovala tam, kde právě delší dobu pracoval.

Nakonec se s rodinou vrátil do Spálova, kde si později jeho synové František a Otto Šustkovi založili obchod smíš. zbožím a Albert Šustek autodopravu. Jako poslední sekernickou práci stavěl Frant. Šustek v době 1. světové války vnitřní 21

mlecí zařízení parního mlýna v Odrách, kam ze Spálova dojížděl. Mlýnář Adolf Stanovský jej za tím účelem vyreklamoval z vojenské služby. (Informace mi podala vnučka sekerníka Frant. Šustka, Libuše Maršálková, roz. Šustková, učitelka ve Spálově č. 242.)

Hustota větrných mlýnů na Spálovsku a v okolí

Počet větrných a vodních mlýnů v r. 1875 na území býv. Moravy, pokud jde o mlýny pracující s živnostenským oprávněním a platící živnostenské daně, je uveden v úřední publikaci „Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Ollmütz für 1875“ („Statistická zpráva obchodní a živnostenské komory v Olomouci za r. 1875“), Olomouc 1877. V této publikaci se dovídáme, že v r. 1875 byl na Spálovsku v provozu tento počet mlýnů: ve Spálově 5 větrných mlýnů a 3 vodní, v Luboměři s Heltinovem 2 větrné a 1 vodní mlýn, v Barnově 1 větrný a 2 vodní mlýny – celkem tedy 8 větrných a 6 vodních mlýnů.

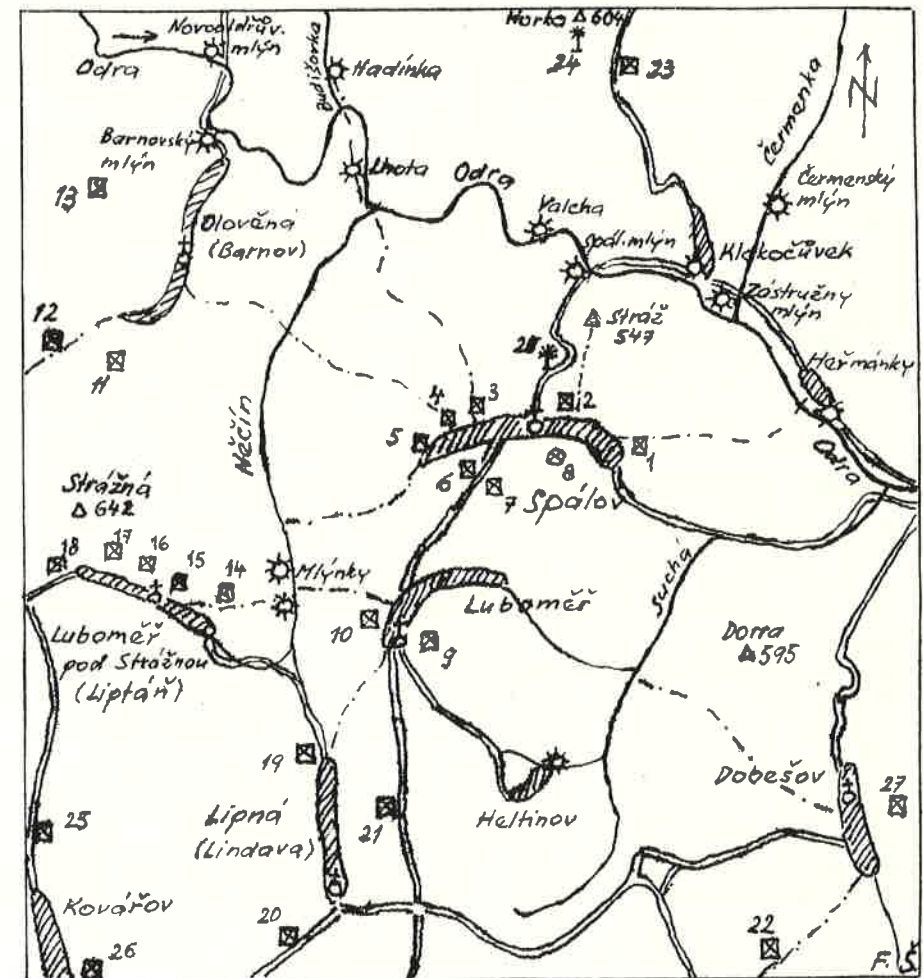
Na základě dalších místních pramenů a zjištěných okolností víme nesporně, že všechny větrné mlýny na Spálovsku byly tehdy jen dřevěné (beraní). Také dovedeme tyto větráky jmenovitě určit. Ve Spálově jsou to větráky „Světuy“, Červků, „Tomanů“, „Juráčů“ a „Kalfařů“, v Luboměři (2): „Špringrů“ (Balerů) a „Hanyšů“ (Ambrožů) a v Barnově (1): větrák na „Kamenném hřbetě“. Další nejsou pochopitelně v r. 1875 započítány, neboť ve Spálově „Tylů“ větrák ještě nestál, „Šustků“ (Jakubů, dříve Malcharů) byl již před 7 lety vyvrácen větrem a vzápětí přestěhován do Luboměře a nejmladší „Balerů“ zděný větrák byl postaven až za 54 let v r. 1929. Také v Barnově je zachycen v Berichtu v r. 1875 jen jeden větrák (na „Kamenném hřbetě“), protože „Daleký mlýn“ zanikl již dříve a Gromesů větrák byl postaven teprve o 60 let později.

Pro zajímavost uvedu zde počty zjištěných větrných mlýnů v obcích, jež leží v okolí Spálova v kruhu o poloměru dlouhém přibližně 15 km. Nepřihlížím ke změnám, vzniklým slučováním obcí nebo jejich zánikem v současné době. Je třeba vzít v úvahu, že větrné mlýny vznikaly a zanikaly postupně, že proto úhrnný počet všech zjištěných větráků v místě se v mnoha případech nerovná jejich skutečnému výskytu a počtu v jednom časovém bodu, ale je zpravidla větší. Tak je tomu např. ve Spálově, kde bylo úhrnem zjištěno 8 větráků, ale v r. 1838 stál 1 větrák, v r. 1863 2 větráky, v r. 1875 již 5 větráků, v r. 1925 2 větráky a v současné době stojí zbytky zdíva posledního.

Celkový počet větráků v jednotlivých obcích podle údajů v citované práci. V. Buriana i podle vlastních zjištění činí:

Ve Spálově 8 větráků, nejvyšší zjištěný počet v okruhu o poloměru 15 km. Po 5 větrácích měly: Luboměř pod Strážnou (Liptáň) a Vrchy (dříve Valteřovice); po 4 větrácích: Velká Střelná, Partutovice, Fulnek; po 3 větrácích: Barnov, Lipná (dř. Lindava), Jindřichov, Lučice u Bělčina, Suchdol n. O., Vlkovice, Leskovec, Děrné a Březová; po 2 větrácích: Luboměř, Kyžlířov, Kovářov, Milovany, Čermná u Potštátu, Rudoltovice, Město Libavá, Stará Voda, Podlesí (dř. Šumvald), Klokočov, Vítkov, Kamenka a Pohoř; 1 větrný mlýn měly obce: Střítež n. Lud., Olšovec, Uhřínov, Středolesí, Potštát, Nová Ves n. Odrou, Guntramovice, Čermná u Vítkova, Melč, Radkov, Větrkovic, Leskovec, Gručovice, Jančí, Heřmanice u Oder, Tošovice, Stachovice, Jestřábí u Fulneku, Mankovice, Veselí a Dobešov, dále Boškov.

Lokalizace větrných mlýnů na Spálovsku

Legenda: ☒ dřevěný větrný mlýn ☉ zděný větrný mlýn
⚙ větrný motor (kovový) ⚙ vodní mlýn

Spálov: 1. Světuy (Králu) větrák „Na paděuku“. 2. Červků větrák „Na účkách“ u Tomanovska. 3. Tomanů (Šustků) větrák „Za humnama“. 4. Tylů větrák „Na ščetkách“. 5. Juráčů větrák „Na skřahu“. 6. Šustků (Malcharů) větrák „Na úlehlí“ u Kocandy. 7. Kalfařů (Čechů) větrák „Na keřkách“. 8. Balerů zděný větrák na „Andrésovém“ díle. 25. Větrný motor na čerpání vody z údolí „Mujnica“, maj. velkostatku Bauer-Chlumecký.

Luboměř: 9. Špringrů (Balerů) větrák na „Matušovem“ díle. 10. Ambrožů (Hanyšů) větrák na „Bartoňákovem paděuku“.

Barnov (nyní Olověná): 11. Větrák na „Kamenném hřbetě“. 12. Gromesů (věžovitý) větrák. 13. Starý zaniklý „Daleký mlýn“.

Luboměř p. Strážnou (dříve Liptáň): 14. Paulerů větrák. 15. Selský větrák Osvalda Wolferta. 16. Selský větrák Franze Schifnera. 17. Selský větrák Franze Herziga. 18. Starý větrák, odstěhovaný kol r. 1880 do Jindřichova.

Lipná (dříve Lindava): 19. Klezlů větrák nad dolním koncem. 20. Větrák nad horním koncem u silnice k Potštátu. 21. Skřehotů větrák sev. od křižovatky (přivezený ze Spálova).

Jindřichov: 22. Čechů větrák sv. obce, směrem k Dobešovu. (Další dva větráky v Jindřichově již mapka nezachycuje).

Klokočov: 23. Jahnů větrák již. od obce na kótě 569 m při cestě do Klokočůvku. (Druhý větrák blíže obce mapka nezachycuje). 24. Větrný motor na čerpání vody u Františkova dvora v Klokočově (majitel Karel Weissshuhn), jižně od trigonometru Horka 604 m.

Kovářov: 25. Königů větrák, sev. od obce. 26. Paulerů větrák (č. 4), vých. od obce.

Dobešov: 27. Schrommů větrák, pravděp. na kótě 577 m vých. od obce.

Z celkového počtu 104 větrných mlýnů na sledovaném území byla převážná část, tj. 94 větráků, dřevěných, tzv. beraního čili sloupového typu (90,38 %). Zděné větráky tzv. holandského typu byly v naprosté menšině, jen 8 objektů (7,69%). Dva větráky byly zvláštního typu (Barnov 1, Stará Voda 1). Ve zdejších okolí stály zděné větráky, a to vždy jen po 1 objektu, v těchto obcích: Spálov, Boškov, Město Libavá, Rudoltovice, Radkov, Gručovice, Pohoř a Běloutín. Všechny ostatní větrné mlýny byly dřevěné.

Na sledovaném území o rozloze přibližně 707 km² postupně stálo a mlelo celkem 104 větrných mlýnů. Hustota celkového výskytu větráků činí tedy v širším okolí Spálova do vzdálenosti 15 km přibližně 0,147 objektů na 1 km². V samotném Spálově, který má rozlohu katastrálního území 1930,33 ha = 19,3033 km² a měl celkem 8 větráků, vychází hustota jejich výskytu na 0,414 objektů na 1 km², tj. přibližně 2,8 krát větší.

Burian v citované práci udává na Moravě a ve Slezsku celkem 666 lokalit větrných mlýnů, jež jsou zakresleny na autorově přiložené mapě. Spálovsko s okolím do 15 km čítá 104 lokalit, to znamená, že zde stála bezmála šestina všech větráků v bývalé zemi Moravskoslezské. Podíváme-li se na zmíněnou mapu, zjistíme, že opravdu největší nahuštění větráků se projevuje v Oderských vrchách, v Nížkém Jeseníku, v Moravské bráně a na Záhoří.

Pokud jde o počet větrných mlýnů na katastru jedné obce, jsou na prvním místě na celé Moravě a ve Slezsku obce Spálov a Svobodné Heřmanice (okr. Bruntál), obě s počtem 8 větráků. Na druhém místě jsou se 6 větráky Klimkovice a na třetím místě s 5 větráky Luboměř p. Stráž., Vrchy u Fulneka, Jakartovice u Opavy, Butovice u Studénky a Bílov u Bílovců.

Právem se tedy našemu kraji větrných mlýnů říkalo „Moravské Holandsko“.

Mlýnářský cech ve Spálově

Zatímco větrné mlýny se objevily na Spálovsku až koncem 18. století a jejich počet vzrostl hlavně v průběhu 19. stol., byly zde již mnohem dříve starší vodní mlýny, postavené převážně na řece Odře, tekoucí po severní hranici spálovského stat-

ku. Nejstarší vodní mlýn je „Spálovský mlýn“, který pochází podle A. Bráčka již ze 14. století. Jeho stáří dokazují tři cesty zvané „Mlýnice“ „(Mujnica)“ k mlýnu vedoucí: ze Spálova, z Klokočova a z Klokočůvku („Monitz“).

Výkaz z roku 1875 zachycuje celkem 6 vodních mlýnů na Spálovsku: 3 ve Spálově, 1 v Luboměři s Heltinovem a 2 v Barnově. Ve Spálově to byly především dva mlýny v údolí Odry, a to zmíněný již „Spálovský mlýn“ č. 123 (nynější pionýrský tábor n. p. Optimit Odry) nad poutním místem a letoviskem „Skála P. Marie“, a „Zástružný mlýn“ (zvaný podle majitelů „Schwamelů“, „Bergrů“ a naposled „Kahligů“ mlýn) č. 122 pod „Švédskou skauú“ poblíž Klokočůvku, o němž máme první písemnou zprávu z r. 1572. Tenkrát na „Zástružném mlýně“ seděl mlynář Matěj Šustek, první známý předek dnes velmi rozvětveného rodu Šustků na Spálovsku.

Třetí vodní mlýn byl přímo v obci Spálově. Byla to vlastně bývalá „stupárna“ (stoupa) na tlučení kaše, která stála na místě nynější kovárny č. 55, k níž vedla dodnes viditelná „příkopa“ (vodní náhon) ze stávku „Na bahně“. Stávek byl v údolí potoka proti faře č. 5 nad dnešním zdravotním střediskem č. 170 (býv. stará škola, pak obecní dům). Protože v potoce teklo málo vody, pracovala stupárna jen přerušovaně. Jakmile voda vypuštěná ze stávku na mlýnské kolo všechna vytekla, muselo se počkat, až se stávek znovu naplní. Poslední majitel stupárně Jan Král „Toneček“ ji prodal obci, která zde postavila v r. 1879 novou stodolu, jak ukazuje letopočet na budově dnešní kovárny u silnice (nyní novou omítkou překrytý), a koupil v r. 1884 selský grunt č. 18 od žida Markuse. Obecní stodolu a chalupu č. 55 pak odkoupil kovář Rudolf Pola z Žimrovic u Opavy a zřídil zde kovárnu, jejímž nynějším majitelem je jeho syn František Pola, Zbytky zařízení z této stupárny byly odvezeny před r. 1949 do Slezského muzea v Opavě.⁵⁾

V Luboměři s Heltinovem je r. 1875 uveden 1 vodní mlýn, tj. býv. „Kolajků mlýn“ pod Heltinovem, který stál v údolí potoka Lužného. Tento mlýn je popsán v časopisu „Oderské hory“, roč. II, 1948-49, s. 135. Asi 80 kroků pod mlýnem byla zde také „stupárna“ na tlučení kaše.

V Barnově byly oba vodní mlýny na Odře. V blízkosti dolního konce obce severním směrem stál „Barnovský mlýn“, níže 2 km na východ nedaleko ústí potoka Nečina do Odry, stál vodní mlýn „Na Lhotě“ (něm. „Schneckenmühle“), který svým jménem připomínal v 15. stol. zaniklou dědinku Lhotu. Je popsán v časopisu „Oderské vrchy“, roč. III, 1970, s. 26-34. V obrazové příloze téhož čísla jsou fotografie Lhotského i Barnovského mlýna.

Je třeba ještě doplnit, že obyvatelé Luboměře mleli také na dvou malých, blízko sebe ležících vodních mlýnech, západně od dědiny na potoku Nečíně, zvaných „Mujňky“ („Mlýny“). Tyto „Horní a Dolní mujňky“ ležely již na území obce Liptáň a vedla k nim z Luboměře cesta „Mujnica“. Kromě toho mleli Luboměřští někdy i na vodních mlýnech v Potštátě i ve Strítězi. Mleči za Spálova používali také ještě okolních vodních mlýnů, a to „Valchy na Odře“ (býv. „Scholasterů mlýn“) na území Klokočova a vodních mlýnů v Klokočůvku, v Heřmánkách a v Jakubčovicích.

Již od 18. století bylo na území spálovského statku celkem v provozu 6 vodních mlýnů. To byl předpoklad k tomu, že mohl být ve Spálově založen **mlýnářský cech**. Pečeť mlýnářského cechu z r. 1831 má po obvodu nápis SIEGEL DER SPONAUER MÜLLER ZUNFT * 1831 * (Pečeť spálovského mlýnářského cechu 1831). Průměr této kruhové pečetě měří 40 mm. V kruhovém znakovém poli je dole uprostřed zobrazeno mlýnské kolo se čtyřmi špicemi a nad ním nahoře na zkřížených trámčích ve tvaru XX leží rytířská korunka s 5 kuličkami (perlami). Po stranách přidržují podstavec korunky dvě na zadních nohách stojící postavy lvů, strážců znaku, obrácených čelem k sobě. Rytířská korunka je zřejmě odvozena ze šlechtické

hodnosti majitele spálovského statku, jímž v té době byl Anton svobodný pán Závíš z Osenic (1790–1841).

Stojí za zmínku, že mlynářský cech ve Spálově byl ustaven o 5 roků dříve než na sousedním panství v Odrách, kde byl po několika žádostech povolen mlynářský cech guberniálním dekretem z 24. října v roce 1836.⁶⁾ Na oderském panství bylo tehdy celkem 19 mlýnů, z toho 13 vodních a 6 větrných.

Pečeť spálovského mlynářského cechu z červeného vosku je přitištěna na ozdobně vytištěném výučním listě, formátu 49 cm x 40 cm, který obdržel v r. 1857 mlynářský tovaryš František Richter z Liptáně na potvrzení toho, že se řádně vyučil mlynářskému řemeslu u mlynáře Jana Herodka ve Spálově.⁷⁾

Originál tohoto výučního listu měl ve své sbírce vlastivědný pracovník Rudolf Mík v Luboměři č. 51 (4. 4. 1892 – 12. 6. 1975).

Je třeba zdůraznit, že mlynářský tovaryš František Richter se mlynářskému řemeslu vyučil u **větrného mlynáře** Jana Herodka a získal tím mlynářskou profesi pro kterýkoliv mlýn, **větrný nebo vodní**. V minulém století se totiž ještě příliš nelišilo zařízení jednoduchých vodních mlýnů (klepáčů) od mlýnů větrných, bylo až na rozdílnou hnací sílu v podstatě skoro stejné.

Větráky na Spálovsku v beletrii

Větrné mlýny na Spálovsku inspirovaly opavského spisovatele Miroslava Rafaje k napsání novely „Průzkum větrných mlýnů v Oderských vrších“ (Nakl. Profil Ostrava 1979, 150 stran). Tato zajímavá a poutavá knížka dosvědčuje, že Miroslav Rafaj má rád Spálovsko a celý kraj Oderských vrchů, kam také dost často zajíždí.

Hlavním hrdinou děje je dělník v kamenolomu v Jakubčovicích Jan Skýva, který si umíní postavit v Barnově (myšleno ve Spálově) nový větrný mlýn. Tento novodobý Don Quijote však nebojuje proti větrným mlýnům jako proslavený hrdina Cervantesův, naopak, chce svou stavbou nového větráku uchovat památku na kraj větrných mlýnů a je nucen bojovat proti nezájmu, lhostejnosti a egoismu ostatních lidí.

Pro čtenáře, kteří Spálovsko neznají, připomínám, že autor v novele úmyslně zaměnil Spálov za Barnov. Je to možné poznat ze všech souvislostí děje a především podle použitých místních a pomístních jmen. Zaměnil také Balerů zděný větrák za dřevěný větrák „Na kejkách“. Rafaj popisuje neobvyklý způsob zhotovení hlavního nosného středního sloupu „tatíka“, a to oklesněním a otesáním stojícího, neskáceného vzrostlého dubu („na stojmě“). Za věcnou chybu je třeba považovat zmínku o těžení žuly v kamenolomu v Jakubčovicích, kde se ve skutečnosti těží droba. Také spotřeba dvaceti tun žuly na podezdívku větráku, k níž stačilo jen malé množství „pleskáčů“ pod základový dřevěný kříž, neodpovídá realitě. Spisovatel beletrie má však právo na jistou volnost a autorskou licenci při zpracování svých námětů.

Klad Rafajovy novely „Průzkum větrných mlýnů v Oderských vrších“ spočívá především v tom, že autor na pozadí vzpomínek na tradiční větrné mlynářství a na velký počet větráků na Spálovsku, vytvořil neobvyklý nový typ hrdiny současnosti. Jan Skýva je pracovitý dělník skálař a zároveň nezištný a umíněný budovatel větráku. Chce postavit mlýn především proto, aby všem potomkům zůstal jako památka na větrné mlynářství v našem kraji.⁸⁾

Poznámky:

1) Zánik větráku výstižně a barvitě popsal Rudolf Mík:

„V roce 1938 se rozhodl majitel mlýna Josef Ambrož větrák rozebrat a pomalu ho páliť. O otop byla nouze. Aby se mu větrák pohodlněji rozebíral, umínil si jej vyvrátit. Podkopal kříž větráku a s pomocí několika mužských v neděli

o 3. hodině odpoledne dne 3. dubna 1938 Ambrož větrák vyvrátil směrem ke Spálovu. Když větrák na zem dopadl, hrozně zařval.

Veškerá stará mouka, která ve škaubjinách (skulinách) větráku se skrývala, i ty staré otruby se k ní přidružily, všechno to vyletělo jako ohromný mrak pomsty k nebi. Za chvíli se vracelo zpět všechno z výšky k zemi. Větrák ležel a poslední slova tohoto kolosu bylo slyšet: „Za poctivou práci tak svět odplácí!“ Majitel Ambrož mi řekl: „Vícekrát si na světě nepřeji slyšet vyvrácení větráku“.

Tak byly odstraněny větrné mlýny u nás na Luboměřsku. Často vzpomínám na ten dobrý, černý a chutný chléb větrákový. Jídával jsem ho rád i suchý. Udržel se déle vaský a nebyl hořký jako chleby dnešní. My staří voláme: „Ó, kéž by byla skyba chleba z těch starých větráků!“

2) Při boji Sovětské armády o Luboměř došlo k střetnutí s německými vojáky u Ambrožovy větrákové chalupy. Informátor Ludvík Ambrož vypravoval: „Němečtí vojáci v počtu 7 mužů měli již 6 dnů na „hůře“ pozorovatelnou, ježto byl odsud dobrý rozhled. Když se 7. května 1945 sovětsí vojáci přiblížili, postřehli Němce a zvečera začali na chalupu střílet granáty. Utekl jsem ze zasažené chalupy (Ludvík Ambrož měl tehdy 22 let) a schoval jsem se do hromady trámů z rozebraného větráku. Chalupu zasáhlo 6 až 8 ran, až tašky a třísky létaly. První rána zasáhla německého velitele do břicha, ten brzy potom zemřel, dva vojáci byli zranění lehce. Němci vyskákali z okna a utekli k Novému Dvoru, směrem k Lindavě. Večer se Němci od Lindavy vrátili a došlo k přestřelce a k boji se sovětskými vojáky v prostoru mezi větrákem a kostelem. Za tohoto boje začala o 1/2 11. hodině večer hořet větráková chalupa. Němci ustoupili a už se nevrátili. V chalupě uhořela kráva a tele. Přišli jsme skoro o všechno, ale byli jsme rádi, že jsme válku přežili a dočkali se svobody“.

3) Je nyní uložena u jeho synovce Boh. Míka ve Spálově.

4) Tuto zprávu mi sdělil a fotokopii originálu mi věnoval 27. 11. 1980 dr. Boh. Indra v Opavě, zač mu na tomto místě srdečně děkuji.

5) Podle laskavého sdělení dr. Zd. Vachové.

6) Ant. Rolleder, „Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau“, Steyer 1903, s. 476.

7) Překlad: **Výuční list.**

Kolek 60 kr.

My podepsaní představení poctivého společenstva měšťanského mlynářského cechu osvědčujeme tímto platným výučním listem, že František Richter v zemi Morava, v obci Spálov, narozený v Liptáni, náboženství (nevedeno), v roce 1828 dne 11. měsíce října při veřejné schůzi mistrů byl přijat (připovězen) k vyučení mlynářskému řemeslu.

Ježto se potom zmíněný František Richter během své učební doby choval nábožně, věrně a pilně, a podle potvrzení svého učebního mistra Jana Herodka se řemeslu dobře vyučil, byl proto jmenovaný dne 28. června 1857 shromážděnému společenstvu za představení pana komisaře cechu ještě jednou představen a řádně mu bylo dáno za vyučenou.

Potom byl tomuto přítomnému Frant. Richterovi na jeho žádost udělen výuční list, opatřený cechovní pečeti, s doložením, že jmenovaný je uznán za řádně vyučeného mlynářského tovaryše, k jehož prospěchu (zdaru) na všech místech nechť jsou mu lidé nápomocni.

Dáno ve Spálově v zemi Moravské dne 28. června roku 1857.

Jan Walenta,
komisař cechu.

Pečeť spálovského
mlynářského cechu
1831.

Cyriil Klement,
vrchní představený.
František Jahn,
spodní představený.

List nákladem F. Damka Olomouc.

8) Viz k tomu recenzi J. Urbance ve VSONJ č. 25, s. 77–78.

KORESPONDENCE Z NOVOJIČÍNSKA V POZŮSTALOSTI PETRA BEZRUČE

Jiří Urbanec

Když jsem ve 29. čísle Vlastivědného sborníku publikoval přehled nazvaný Literární archiválie z Novojičínska v opavském Památníku Petra Bezruče (str. 37–43), výslovně jsem uvedl, že o fondech 1–1a, tj. „Bezručovský archiv“ a „Pozůstalost Petra Bezruče“, bude nutno pro jejich rozsáhlost a obsáhlost napsat ve zvláštním příspěvku. Zde nyní informuji o korespondenci z Novojičínska zasláné Petru Bezručovi, jež je uložena pod základní signaturou 1a. Jsou to tedy dopisy a lístky psané různými osobnostmi a institucemi z území současného okresu Nový Jičín, ale zatím musím pominout korespondenci psanou autorem Slezských písní různým adresátům v tomto okrese, kterou opavský Památník Petra Bezruče od nich získal a zařadil do fondu 1, tj. bezručovské archiválie mimo vlastní pozůstalost básníkovu. Snad bude příležitost později se k tomuto tématu – k fondu 1 – vrátit v samostatném článku.

Nelze předpokládat, že Petr Bezruč uchovával ve svém bytě vše, co mu pisatelé v tak obrovském množství zasílali. Měl sice několik míst pobytu, jež střídal (Brno, Branka u Opavy, Kostelec na Hané, Ostravice), a všude tam si věci ukládal, ale také mnohé páčil a vyhazoval, jak máme několikrát doloženo i jeho vlastními slovy. Např. 10. 2. 1938 napsal branecký hostitel Bezručův Čeněk Kanclír Adolfu Tománkovi: „... posílám Vám, co jsem našel v ohromné spoustě psaní, z nichž 90 % vandrovalo do pece –“; nebo Bezruč bratru Ladislavovi 8. 11. 1944: „Mysle na to, jsem před 5 lety porobil pořádek ve vlastním papěří – tisíce a tisíce papíru shořelo –“ (podtrhl Bezruč). Tento náš přehled tedy může uvést jen to, co se po básníkově smrti převezlo do Opavy, ale nemůže podat úplný obraz o všech pisatelích z Novojičínska, kteří po několik desítek let Bezručovi zasílali své pozdravy a vyznání obdivu – mnohé z toho asi shořelo, jak jsme uvedli výše.

Najdeme zde nejprve dopis s hlavičkou Amtsgericht Königsberg, čili z okresního soudu v Klimkovicích s datem 1. 11. 1940 o tom, že je Bezruč zproštěn poručnictví nad Olgou Vaškovou, protože dosáhla plnoletosti. Šlo o dceru jeho nejmladšího bratra Antonína, někdejšího notáře klimkovického. Dalším pisatelem je Miloslav Baláš z Nového Jičína (5 kusů z let 1948–1957), jenž posílal básníkovi většinou přání k životním jubilejím, i jeho děti Miladka a Vláďa (2 dopisy 1955–56). Z početné korespondence štramberského rodáka Zdeňka Bára žijícího v Ostravě uvedeme jen to, co odesílal přímo z rodného města: veršované přání zasláné 30. 12. 1943, dopis z 5. 8. 1945 se zmínkou o zážitcích při osvobození Československa, dopis z 11. 9. 1957 s přáním k Bezručovým devadesátinám a pohlednice Štramberku bez data, v níž Bár Bezruč zve na štramberské slavnosti.

Značný význam v životě Petra Bezruče mělo jeho přátelství s novojičínským advokátem JUDr. Ferdinandem Dostálem, jenž psal své literární práce pod pseudonymem Otakar Bystřina (1861–1931). Dokonce si spolu koupili bývalé fojtství ve Starých Hamrech-Hamrovicích pod Lysou horou (dnes Ostravice); později si tam Bezruč z původní stodoly upravil zcela samostatný srub pro letní pobyt. První

dopis Bystřinův zasláný z Nového Jičína je z 3. 12. 1912 a obsahuje prosbu o literární příspěvek pro almanach chystaný Moravským kolem spisovatelů v Brně. Pak následovalo ještě množství vzájemné korespondence, z níž se uchovalo 49 kusů z let 1917 až 1931. Dostál-Bystřina psal barvitě o svých advokátských zážitcích, nebo o společných připravovaných nebo dřívějších pijáckých avantýrách (Bezruč sám humorně říkával, že je „ocejchován na tři litry vína denně“), někdy o společných návštěvách Aloise Mrštíka v Divákách u Brna. V roce 1918 popisoval, jak se Němci chtěli zařídit sami pro sebe ve svém „Sudetenlandu“, a vyjadřoval obavy o osud Těšínska. Docházelo dokonce k jistým nesrovnalostem při správě společného majetku ve Starých Hamrech: např. 25. 10. 1920 žádá Bezruč, aby odkázal paní Langovou (tehdy byla spolumajitelkou Bezručovou) do patřičných mezí, protože dělá Bystřinovi potíže. V roce 1921 byl Bystřina zvolen předsedou Moravského kola spisovatelů a uvažoval, zda se má z Nového Jičína přestěhovat do Brna. Ale roku 1928 opět je usazen v Novém Jičíně a píše různé informace o společném domě pod Lysou horou. Brzy se objevují zmínky o Bystřinových potížích se srdcem (např. 29. 8. 1929 píše z Teplic u Hranic, kde se léčí), což později se mu v roce 1931 stalo osudem – zemřel náhle v souvislosti s poněkud bouřlivým výletem po Beskydách s autorem Slezských písní a vdova pak dokonce vinila Bezruče ze smrti mužovy. Bystřina se v letech 1929–1931 zdržoval většinou už ve Starých Hamrech a odtamtud je psán i jeho poslední dopis Bezručovi z 27. 4. 1931. Podotýkám, že korespondenci Bezručovu zaslánou Bystřinovi připravil pro knižní edici novojičínského muzea Alois Sivek v roce 1967.

Z let 1955 a 1956 se v Bezručově pozůstalosti uchovaly 3 dopisy Dětské ozdravnovny v Novém Jičíně s pozdravy dětí k narozeninám a s díky za podepsané Slezské písně. Divadelní odbor Petr Bezruč z Polanky nad Odrou poslal básníkovi telegram k jeho devadesátinám, 15. 2. 1946 píše Rudolf Dlouhý z Nového Jičína Bezručovi dopis s prosbou o podpis Slezských písní, aby vojáci loučící se s generálem Janem Satorie mohli mu je věnovat na památku. V roce 1956 posílají Bezručovi veličinoční pozdrav děti dorostu Čs. červeného kříže při 1. osmileté střední škole v Novém Jičíně.

Dalším pisatelem je syn Otakara Bystřiny dr. Ivan Dostál-Bystřina. V letech 1931–1957 poslal Bezručovi 15 kusů korespondence, většinou z Nového Jičína nebo z Beskyd. Protože později došlo k rozladění pozůstalých Otakara Bystřiny a Bezruče v souvislosti s původní správou společného majetku v Hamrovicích, je korespondence Ivana Dostála jen příležitostná a většinou jsou to jen krátká přání a pozdravy z cest. 26. 5. 1947 zaslala Bezručovi pozdrav z radhošťských Pustevní Miluše Dostálová.

V únoru 1942 děkovaly frenštátské rodiny Fialkova, Rážova a Hejných za projev soustrasti nad ztrátou stařenky. Při odhalení básníkovy pomníku ve Fulneku 8. 10. 1957 poslali Bezručovi místní občané telegram s pozdravem z této oslavné události.

Z korespondence bezručovského ctitele a propagátora Emila Hanzelky, správce Lašského muzea v Kopřivnici, se zachovaly jen 2 kusy z prosince 1948. Nejprve 10. 12. děkuje básníkovi za návštěvu a přikládá dvojlíst s fotografiemi Lašského muzea a kovového ještěra od Františka Rajnocha. Ke zmínce o výskytu housenky jasoně Bezruč připsal tužkou: „Nikterak na Helštýně, nýbrž na Kotáči!“ S datem 25. 12. pak Hanzelka zaslal fotografie Raškova kamene v kopřivnických lesích, hradu Šostýna a Kopřivnice a kostelíku sv. Kateřiny v Tamovicích.

Poměrně velmi rozsáhlé styky udržoval s Bezručem František Horečka (1894 až 1976), známý nejen jako všestranně angažovaný literární a vlastivědně-turistický pracovník, ale též jako spoluorganizátor uměleckého sdružení Koliba a vydavatel časopisu Moravský východ. Jeho neúnavná aktivita byla podněcována i vzorem Bezručova díla z beskydského kraje, ale sám vždy přesně vyděloval slezskou a mo-

ravskou část Beskyd a celkově tíhnul programově k Moravě, nikoli ke Slezsku, ačkoli žil právě na pomezí valašské krojové oblasti a zároveň v prostředí lašského nářečí, jež zachytil i odbornou knihou. S Bezručem ovšem sdílel Horečka odpor k tzv. „západu“, tj. k Čechám a pražskému centru, a orientoval se s ním především na vlivy východních oblastí, včetně jazykového a pravopisného úzu. Celkem se zachovalo 35 kusů Horečkovy korespondence zaslané Bezručovi v letech 1927 až 1957. Při jejich popisu pomíneme gratulace a jiná přání (často ve verších) a zůstaneme jen u závažnějších dokladů, jež ukazují hluboký vztah Horečkův k Bezručovi a vývoj životních a myšlenkových postojů tohoto zasloužilého frenštátského pracovníka.

První dopis Františka Horečky je z 3. 12. 1927, ale určitě i před tímto datem – podle všech náznaků – s Bezručem již korespondoval (asi gratulace k šedesátinám). Vyslovuje se k názvu Malá Stolová (autor Slezských písní uznával jen tvar Stolůvka) a k chystané reformě pravopisu; připojuje prosbu, aby mu Bezruč zaslal některou vlastní kresbu. 28. 3. 1929 prosí, zda by se s Bezručem mohl setkat v Brně. Výrazem frenštátské kulturní aktivity je dopis z 29. 5. 1933, v němž Horečka sděluje, že Umělecké sdružení ve Frenštátě by rádo vydalo sešitek Bezručových knižně netištěných básní, a další dopis hned z 10. 6. o edičních záměrech frenštátských. Filologické názory Bezručovy, značně odlišné od pražských pravopisných normovačů a od požadavků brněnského Františka Trávníčka, Horečka plně akceptoval v dopise ze 17. 1. 1937 (po zaslání knížky Jistebský či jistebnický?). Rozmarné povídání Horečkovo obsahuje jeho dopis ze 17. 1. 1942, jímž se vyslovuje k Bezručově humorné knížce Křivý úsměv ještěřský.

Programové moravanství Horečkovo vyznačuje z jeho dopisu ze 17. 6. 1945. Na počátku května totiž ustavila v Ostravě Slezská národní rada Zemský národní výbor pro Slezsko (později proměněný v expozituru Zemského národního výboru moravskoslezského v Brně), do jehož pravomoci zahrnula celou československou část povodí Odry, tedy také moravské Lašsko s Frenštátem. Horečka v dopise nejprve popisuje válečné události ve Frenštátě a přikládá strojopisné „Memorandum českého obyvatelstva na Moravě o přivtělení severovýchodní Moravy ke Slezsku“: je Horečkou koncipováno jako protest proti faktickému přivtělení okresů Moravská Ostrava, Místek a Nový Jičín ke Slezsku. V této věci však Horečka od Bezruče pomoc čekat nemohl, protože autor Slezských písní naopak podpořil myšlenku obnovení slezské samosprávy a přičlenění všech okresů lašské nářeční oblasti k tomuto územnímu útvaru.

Nebude bez zajímavosti ocitovat z uvedeného Horečkova dopisu plastický popis posledních válečných dnů ve Frenštátě: „Měl jsem vždy tušení, že v okolí Radhoště se ta strašná vlna zastaví – a opravdu jsme se uměli modlit: v nejkritičtější chvíli, když nám dopíkalo i ve sklepech a do mohutných výbuchů v kasárnách se mísily exploze granátů po městě (ruské baterie praly sem z Ondřejníka), když jsme se chystali hořet a utíkat do polí z našeho rynku – a jak si nepředstavit podle těch palisád ve všech vyústěních ulic do náměstí avarský hrynek – najednou jako by uřal, Němci si to rozmysleli s obranou města a naše „Sladká dřava“ již nepřišla do jejich „hrdinské“ zprávy. V neděli kolem 4. hodiny ranní vyklidili město bez boje, spokojivše se se zničením mostů, a krátce po páté hodině dne 6. května uvítalo dojaté obyvatelstvo s jásotem prvního rudoarmejce, který brzo poté u Šenku padl.“

28. 4. 1948 Horečka děkuje Bezručovi za jeho knížku Mladátko a posílá svou knihu Ohnivý květ, jež byla vydána k básnickým osmdesátinám. Korespondence z dalších let obsahuje většinou jen přání a pozdravy. Za zmínku z nich stojí dopis ze září 1952 s veršovaným přáním k narozeninám, což Horečka podepsal pseudonymem Fra Hor. Připojil zde i „Pozdrav Petru Bezručovi k 15. 9. 1952“ zpracovaný

pro vysílání v ostravském rozhlase. 12. 1. 1953 ho informuje o nových výzkumech bezručovců. Poslední dopis Horečkův je ze 30. 8. 1957 z Mariánských Lázní. Pisatel se chtěl k jubilatovi zastavit cestou z lázní, aby mu popřál k devadesátinám, ale nevychází mu to pro špatné vlakové spojení.

Z činnosti kulturního štramberského organizátora MUDr. Adolfa Hrstky (1864 až 1931) je v Bezručově pozůstalosti uchován jen jeho telegram z 15. 9. 1927 s přáním k básnickým šedesátinám.

Zajímavý, až dojemný vztah k Bezručovi vyjadřoval v dopisech rolník František Hurník z Polanky nad Odrou. 13. 4. 1947 zve Bezruče do Opavy na slavnost 45. výročí Centrálního hospodářského skladiště, kde bude odhalena pamětní deska padlým bojovníkům ze Slezska; pisatel sám byl za války členem Slezského odboje. 1. 2. 1948 píše Bezručovi jako předseda Centrálního hospodářského skladiště v Opavě a sděluje (Bezruče oslovil „Vážený otče Slezska!“), že zemřel nástupce Františka Zíky František Kahoun.

Bezruč často podporoval ze svých peněz potřebné lidi. Dokladem toho je i 5 dopisů Antonie Janové z Frenštátu z let 1935–1942, v nichž nemocná žena naříkala na svou bídu. Na dopisech si básník poznamenal, že jí poslal celkem 650 korun.

Profesor Filip Kalus (1870–1941), rodák frenštátský a vychovatel mnoha pedagogů na slezskoostravském učitelském ústavě, zaslal Bezručovi z Frenštátu 15. 9. 1932 přání k narozeninám a zároveň ho pozval k návštěvě svého rodného města. Z rodu Kalusů je tu ještě syn básníka Josefa Kaluse inž. dr. Jaromír Kalus, který 3. 1. 1935 zaslal Bezručovi oznámení o smrti své matky Marcely Kalusové a 3. 2. téhož roku opis posledních otcových veršů věnovaných autorovi Slezských písní. Od Marcely Kalusové najdeme v Bezručově pozůstalosti oznámení o smrti čeladenského slavíka Josefa Kaluse, který zemřel 11. 12. 1934 ve věku 80 let. A ještě se zachovala i korespondence Marie Kalusové z Frenštátu – oznámení o smrti prof. Filipa Kaluse, jenž opustil svět 31. 12. 1941 ve věku 72 let, a Marie Kalusové z Brna, dcery básníka Josefa Kaluse (před druhou světovou válkou učila na opavské Vesně), s přáním k osmdesátinám Bezručovým (dopis z 12. 9. 1947), doplněným vzpomínkami na návštěvy Bezručovy na Čeladné.

Kopřivnický odbor Klubu československých turistů poslal Bezručovi 11. 8. 1947 dopis, v němž ho prosí, aby pojmenování Bezručova vyhlídka nad Kopřivnicí se mohlo stát názvem oficiálním. K dopisu je přiloženo malé album s popisem umístění a renovace kamene na Bezručově vyhlídce a s fotografiemi tohoto místa. Podobný dopis poslal Bezručovi 10. 9. 1947 též štramberský odbor Klubu československých turistů a v něm kromě přání k osmdesátinám je též obsažena prosba, aby nejkrásnější vyhlídka na Kotouči mohla být nazvána Bezručovou.

Z 26. 6. 1954 je v Bezručově pozůstalosti dopis Bohuslava Knebla: vedoucí právního oddělení Okresního národního výboru ve Frenštátě děkuje básníkovi za vepsaná slova do knihy. Tři dopisy jsou v pozůstalosti od jeho otce sochaře Jana Knebla (1866–1962) z Frenštátu, většinou přání a novoročenky z let 1952–1953.

Asi z dvacátých let pochází gratulace ředitele příborského poštovního úřadu Rudolfa Konečného.

K příbuzným Bezručovým patřila Olga Lányová, dcera básníkova nejmladšího bratra Antonína Vaška. Autorovi Slezských písní poslala dvě pohlednice z Frenštátu (20. 8. 1941 a 31. 8. 1942), jež se týkaly domluvy návštěv v básnickově srubu v Hamrovicích.

Lašské muzeum v Kopřivnici poslalo Bezručovi 2 obsáhlé dopisy s přílohami. První z 10. 9. 1952 je psán v lašském nářečí jako gratulace k narozeninám a sděluje zároveň, že v muzeu instalovali koutek nazvaný „Vztah Petra Bezruče ke Kopřivnici“. Obrazové přílohy ukazují pohled do této expozice a vyhlídkový můstek na Raškově kameni v Kopřivnici. Další dopis z 21. 8. 1957 obsahuje přání k devade-

sátinám a fotokopii obrazu Maryčky Magdónové od příborského rodáka Roberta Schöna.

Z korespondence Bezručovy švagrové Olgy Moučkové se zachovaly 4 pohlednice z let 1941–1956, vesměs poslané z Kopřivnice s přáními k svátkům a s gratulacemi.

Také národní výbory z území dnešního okresu Nový Jičín posílaly básníkovi své gratulace. MNV v Bílovci 9. 9. 1947 prosil o svolení, aby ulice Polní mohla být přejmenována na Bezručovu, a 14. 9. 1957 obsáhlým telegramem gratuloval k devadesátinám. MNV ve Frenštátě žádal 9. 11. 1948 o povolení vydat Bezručovu báseň Město pod Radhoštěm a prózu Velký inquisitor frenštátský, rada ONV ve Frenštátě blahopřála k narozeninám v roce 1955 a delegace MNV Frenštát zanechala Bezručovi 24. 9. 1957 v Kostelci na Hané aspoň gratulační dopis, když nemohla básníkovi předat osobně dary, protože jubilant po oslavách churavěl. MNV ve Fulneku 18. 9. 1946 prosil autora Slezských písní, aby dal svůj souhlas k přejmenování ulice Partyzánů na Bezručovu, a 11. 11. 1957 zaslal pět snímků ze slavnosti odhalení Bezručova pomníku. MNV v Jistebníku nad Odrou blahopřál k devadesátinám 14. 9. 1957, se vzpomínkou na návštěvu Bezručovu v této obci v roce 1947. MNV v Klimkovicích děkoval 18. 12. 1946 za dar 5000 korun pro postižené zdejší občany a 13. 9. 1956 blahopřál k narozeninám veršovaným pozdravem. Kopřivnický MNV 16. 9. 1947 básníkovi sdělil, že ho jmenoval čestným občanem městyse Kopřivnice.

K 85. narozeninám blahopřáli Bezručovi představitelé Oblastního komunálního podniku MNV v Příboře (12. 9. 1952).

JUDr. Dušan Parma z Frenštátu poslal básníkovi 2 dopisy v roce 1947. Nejprve 10. 3. rozsáhle vysvětluje, proč navrhl vedení města, aby se přejmenovalo na Lubin pod Radhoštěm (všemi hlasy v únoru 1947 prý schváleno). Ale opozice proti přejmenování argumentuje Bezručovým dopisem zasláným 16. 2. 1946 Pohorské jednotě Radhošť, v němž básník napsal: „Myslím, že podržíme též starý název Frenštát? Je vžitý, a my jej za německý necítíme. Souhlasí v tom i Vojtěch Martínek, který přece něčemu rozumí.“ Proto Parma naléhá na Bezruč, aby se znovu veřejně vyslovil a podpořil změnu Frenštát na Lubin. 15. 9. pak dr. Parma poslal přání k narozeninám.

10. 2. 1946 poslala básníkovi Pohorská jednota Radhošť ve Frenštátě vřelé přání zdraví a dlouhých let.

JUDr. František Polák, před druhou světovou válkou advokát v Klimkovicích, po německé okupaci pohraničí v Ostravě, zastupoval Bezruč v jeho hraničním sporu v Hamrovicích se sousedkou Dostálovou-Bystřínovou. Napsal v té věci básníkovi několik dopisů z Ostravy v roce 1939 a pak 14. 9. 1957 blahopřál k devadesátinám opět z Klimkovic.

Bezručovi zasílali mnozí své literární práce, mezi nimi i vrchní účetní Alois Rára ze Studénky (1. 3. 1947), píšíci pod pseudonymem jasně bezručovského epigonství Petr Bezručný. Na dopise je zachován tužkou psaný koncept Bezručovy odpovědi, v níž šetrně naznačuje meze Rárova talentu.

Kupodivu málo korespondence je v Bezručově pozůstalosti od Heleny Salichové (1895–1975) z Polanky nad Odrou. V dopise z 12. 4. 1948 vysvětluje, že je dcera Josefa Salicha z Kyjovic a že nemůže za chyby ve své knize Ze starých časů, protože korekturu prováděl František Lazický. Prosí Bezruč, zda by mohl podat návrh kulturnímu odboru expozitury ZNV v Ostravě na udělení zemské ceny ke státnímu svátku 9. května za její knihu Ze starých časů. Cyklostylovaný dopis bez data, možná ještě z let druhé světové války, provázel zřejmě zaslanoou sérii pohlednic Salichové „Naše stařenky a maminky“. Konečně je tu gratulační dopis z 13. 9. 1957 s připomínkou poslední návštěvy básníkovi v Polance před pěti lety a s komentářem k výtvarné výzdobě Veršů starého ještěra, již provedla pisatelka.

Sdružení divadelních ochotníků v Polance nad Odrou požádalo Bezruč 8. 3. 1947, aby mohlo nést v názvu jeho jméno.

Zajímavou korespondenci jsou dopisy prosté básničky Karly Sedláčkové z Butovic. První je z roku 1947, psaný po oslavách Bezručových osmdesátin, a obsahuje také verše věnované autoru Slezských písní. Další z 31. 1. 1950 v nářečních verších děkuje za fotografii Petra Bezruče a poslední ze 4. 12. 1950 přináší obdivnou dlouhou báseň „Ozvěna Slezských písní“.

15. 9. 1946 poslal Bezručovi gratulaci Rudolf Skřivánek z Frenštátu, bývalý starosta frenštátský a po válce okresní kulturní referent ve Frýdku-Místku; sděluje, že také rada tohoto ONV vzpomněla ve své schůzi básníkových narozenin.

Je pochopitelné, že básník se světovou proslulostí dostával též dopisy od školních dětí a učitelů. Vánoční a novoroční pozdrav poslala Bezručovi 15. 12. 1949 mládež střední školy v Bílovci a v září 1957 pak gratulaci k devadesátinám bílovecká jedenáctiletka. K 90. výročí narození dostal básník pozdrav také z Butovic – od učiliště pracovních záloh a od osmileté střední školy. 13. 6. 1935 psala Bezručovi obecná škola v Děrném a děkovala za verše „Děrné k 9. 6. 1935“, jež byly předneseny na oslavě otevření nové školy. Národní škola ve Frenštátě přála básníkovi k devadesátinám veršovaným pozdravem. Třída C státního kursu pro přípravu pracujících na vysoké školy na Horečkách požádala autora Slezských písní 3. 11. 1949, aby se mohla jmenovat třída Petra Bezruče. Dva dopisy s přáním dostal Bezruč od střední školy v Jistebníku nad Odrou – 15. 9. 1952 a 14. 9. 1957. K devadesátinám psala básníkovi též osmiletá střední škola v Klimkovicích. Také z Nového Jičina dostal Bezruč pozdrav ze škol: 27. 4. 1954 od školních dětí státní dětské ozdravovny, 9. 5. 1954 od jedenáctileté střední školy, v září 1955 od 1. střední školy a k devadesátinám od 1. osmiletky.

Učitelka ortoptické školy ve Štramberku Věra Šmerdová - Sokolová děkovala Bezručovi 8. 9. 1955 za verše napsané k jejímu sňatku a 13. téhož měsíce pak básníkovi zaslala přání k narozeninám.

Vedle Horečky také svérázný literát a kritik František Tučný (1887–1962) ve Frenštátě měl blízko k myšlenkovému světu Bezručovu. 29. 11. 1935 poslal po návratu z Prahy básníkovi dopis, v němž vyjadřuje svůj hněv na pražské umělce. Autor Slezských písní si tato slova dvakrát zatrhl: „Jejich tvorba jest ve službách jejich osobních a existenčních kariér. Nikdo netvoří čistě, bez osobních zámyslů. A všichni tvoří tak odvisle od cizích vzorů a nehledí na to, jestli nešlapají po pokladech domácích.“ Z dopisu vyplývá, že mezi oběma existovala hojnější korespondence, ale kupodivu se více nedochovalo. Tučný ještě sděluje, že si našel osobitého grafika, jímž je Jožka Baruch (vytvořil později znamenité bezručovské stylizace). Od Tučného je tu ještě jedna tištěná novoročenka s nezjištěným datem, s vánoční grafikou Petra Tučného.

20. 11. 1924 poslal Bezručovi dopis Ústřední spolek českého učitelstva ve Slezsku (učitel Ant. Lhotský ve Studénce) s oznámením, že především pro potřebu škol připravuje vydání encyklopedické publikace Vlastivědný sborník slezský. Je přiložen zároveň přehled chystaných článků pro tento sborník a dopis obsahuje i prosbu, aby též Bezruč přispěl do této záslužné a potřebné knihy: „Těšíme se nadějí, že svým příspěvkem oceníte snahy učitelstva slezského, které svou drobnou prací mnoho přispělo k tomu, že Slezsko bylo našemu národu zachováno.“

K devadesátinám poslal Bezručovi přání též duchovní František Válek z Nového Jičina, obdivující Slezské písně již od studentských let.

V Klimkovicích působil jako notář, po služebních začátcích nejprve ve Slezské Ostravě, nejmladší bratr Bezručův Antonín Vašek (1879–1934). V básníkově pozůstalosti se zachovalo 8 kusů korespondence odeslané z Klimkovic. 7. 9. 1921 si domlouvá se svým nejstarším bratrem schůzku na 18. 9. buď v Brance, v Opavě

nebo v Háji, 19. 7. 1923 prosí Bezruč o intervenci u Pozemkového úřadu v Praze, protože jeho rodina se nemůže vhodně zbavit velkostatku u Těšína, 20. 7. 1924 zve Bezruč do Klimkovic, pojedou-li básník do Beskyd nebo do Branky u Opavy. Opět si se svým slavným bratrem domlouvá schůzku na neděli 10. 8. 1924 (lístkem ze 4. 8.) a 23. 12. 1924 jako vánoční pozdrav přeje už „Sladký úsměv vesny“. Od roku 1928, kdy šel Bezruč do penze, pobýval vždy několik měsíců v roce v Brance u Čeňka Kanclíře. 13. 8. 1929 mu tam píše bratr Antonín z Klimkovic, že za dva dny pro něho přijede a vezme ho autem na Hrabýň. I v říjnu byl básník ještě v Brance a Antonín ho 23. 10. 1929 zve do Klimkovic, odkud pojedou na výjížďku až do Starých Hamer. O výstavě k Bezručovým 65. narozeninám v ostravském muzeu, kterou pořádal prof. Alois Adamus, informoval Antonín autora Slezských písní rozsáhlým dopisem z Klimkovic 22. 12. 1932. Nelíbil se mu obraz básníkův, kde je zpodoběn s červeným nosem (byly to práce básníkovy milé Dody Bezručové-Demlové, což ovšem pisatel dopisu nevěděl): „Měl byste Adamuse řezat po ušiskach, co si to dovoluje.“

K Bezručovým devadesátinám poslal autorovi Slezských písní malé album z návštěvy Jistebníku nad Odrou v roce 1947 Josef Vavrečka. Na fotografiích s popisem je zachycen i splav, u něhož se Bezruč koupal, holičství, kde se básník dal oholit a ostříhat a ostatní místa jako připomínka pobytu v Košatce a Jistebníku v roce 1947.

Tím končí přehled korespondence z Novojičínska, která je uchována v pozůstatosti Petra Bezruče v opavském Památníku. Je to asi jen část toho, co básník za svého života z této oblasti obdržel. Nejpozoruhodnější jsou dopisy Františka Horečky a Otakara Bystřiny. Časově jde ovšem většinou až o korespondenci přijatou v Bezručově stařeckém období, tedy dávno po napsání Slezských písní. Dokumentárně jsou nesmírně cenné ty části korespondence, jež pocházejí z doby před koncem 19. století, před objevením legendárního pseudonymu Petr Bezruč v pražském časopise Čas. Takových věcí je v Bezručově pozůstatosti jen nepatrně málo a žádná z nich nemá vztah k Novojičínsku. Ale i korespondenční styky v pozdním období básníkově zachycené v tomto článku, svědčí o hluboké stopě, kterou v myslích prostých lidí zanechala nezapomenutelná postava Petra Bezruče a jeho nesmrtelné Slezské písně.

K VÝROČÍ VÝZNAMNÉHO FRENŠTÁTSKÉHO RODÁKA

Zdeněk Hais

Dne 5. května 1883 se narodil v učitelské rodině ve Frenštátě p. R. Bohuslav Závada. Po třech měšťankách šel na německou reálku do Nového Jičína na „výměnu“. Na české reálce v Lipníku maturoval pak jako nejlepší žák v roce 1902. Svou první publikaci „Selen a jeho užití“ zaměřenou na světelné telefonní a telegrafické přenášení obrazů na dálku vydal ještě jako student techniky vlastním nákladem v rozsahu 121 stran v roce 1904, když mu bylo 21 let. Na základě německé, popř.

34

Doc. dr. Bohuslav Závada

anglické literatury informoval naše odborné kruhy o prvku s netušenou budoucností. V té době studoval strojní inženýrství na České vysoké škole technické v Brně a zároveň jako mimořádný posluchač na elektrotechnickém oddělení tamější německé techniky. A přitom – ač handicapován vleklou ledvinovou chorobou – se zapojil do spolku posluchačů České techniky „Zora“ a byl v jejím čele několik let. (Zkušeností měl v tom směru dost, neboť již ve svém rodišti založil studentský spolek, přispívající ke kulturnímu životu obyvatel.) Profesorský sbor a posluchači techniky představovali v Brně značně nezávislou špičku české inteligence – sílu, kterou mocný německý živel ve městě nemohl přehlížet. Nešlo jen o pořádání podniků společenského rázu, odborných exkurzí, zájezdů, vydávání skript apod., ale také o seznamování širší veřejnosti s uměleckým a kulturním děním tehdejší doby, a tak na půdě zmíněného spolku přednášel také F. X. Šalda, Leoš Janáček a jiní.

Na technice neznal Závada jinou známku než výbornou a po jejím absolvování v roce 1906 zůstal na škole jako asistent u prof. J. Sumce v Ústavu obecné a speci-

35

ální elektrotechniky. V letech 1908–1909 poslouchal ještě na technice v Karlsruhe věhlasného elektrotechnika prof. E. Arnolda. Toto zahraniční špičkové studium mu bylo umožněno stipendiem určeným k dalšímu vzdělávání učitelských sil, které mu poskytl profesorský sbor ČVUT ve výši 2000 K ročně.

Po této důkladné teoretické přípravě a dlouholeté soustavné práci nastoupil Závada v moderně vybudované továrně firmy Mitteldeutsche Elektrizitätswerke v Saalfeldu n. S. jako výpočtový inženýr a později jako vedoucí zkušebny. V rámci svých funkcí se podílel na realizaci významných projektů nejen pro Německo, ale i pro různé evropské země. (Že jeho práce byla oceňována, o tom svědčí skutečnost, že po 1. světové válce mu tento podnik nabídl ředitelské místo. Ing. Závada tuto možnost prozíravě odmítl, neboť si uvědomoval, že by to znamenalo odnárodnění jeho dětí.)

V Brně, kam se v roce 1911 vrátil, byl dva roky šéfem výpočtové kanceláře a zkušebny v továrně firmy Bartelmus, Donát a spol. Reorganizoval tam výrobu transformátorů a pod jeho vedením tam byla vyrobena řada strojů pro různé elektrárny. Zkušenosti získané při garančních zkouškách ho nakonec inspirovaly k dizertační práci o grafickém vyšetřování působnosti synchronních strojů s vyvinutými póly, na jejímž základě byl v roce 1917 prohlášen prvním doktorem z oboru elektrotechniky na brněnské technice. Předtím již v roce 1913 složil u místodržitelství v Brně zkoušku k oprávnění civilního elektroinženýra a v letech 1914 až 1920 působil na vyšší průmyslové škole v Brně jako profesor elektrotechniky. Vydal troje skripta „Základy elektrotechniky“ a učebnici „Uvedení do technické mechaniky“ v roce 1920. Zároveň byl elektrotechnickým poradcem ve dvou železárnách a pět let technicky řídil továrnu na elektromotory Fulgur v Tišnově. Stálým přísežným znalcem pro elektrotechniku byl ustanoven v roce 1919. V posledním roce svého brněnského působení pak přednášel jako honorovaný docent encyklopedii elektrotechniky na Vysoké škole zemědělské v Brně.

Roku 1920 nastoupil dr. ing. Závada jako vedoucí inženýr elektrotechnického oddělení v kladenských hutích Pražské železářské společnosti. Od samého začátku byl jeho pracovní záběr mimořádně široký — rekonstrukce vinutí velkých dvou-pólových motorů za účelem lepšího chlazení, montážní práce a také realizace projektů několika dálkových vedení a elektrárenských stanic. Kromě toho spojil důl Max s hutěmi pomocí dvou sedmikilometrových kabelů a také provedl jeho elektrizaci, jakož i elektrizaci dolu Schöller.

A právě zde se dr. ing. Závada jevil jako vysoce činný a houževnatý pracovník a mimořádně nadaný vědec, který využíval každé vhodné příležitosti pro svůj další růst a rozvíjení všech svých tvůrčích sil, které pak vždy zcela spontánně a velkodušně dával do služeb vědeckého a technického pokroku. Některé z dosažených výsledků vedly k udělení, přihlášení nebo rozpracování patentu, jiné zase k uveřejnění řady rozsáhlých pojednání v některém z deseti různých českých a německých odborných časopisů zaměřených především na elektrotechniku a strojírenství. O některém z nich přednášel, a jako předseda osvětového odboru Svazu báňských a hutních úředníků zval jiné odborníky, aby seznamovali druhé se svými zkušenostmi z praxe. To považoval za tak důležité, že i při svém pracovním zaneprázdnění nelitoval věnovat zpracování podkladů i publicistické činnosti mnoho času z dovolených, pracovního volna i časných ranních hodin. Bylo to něco na tehdejší dobu zcela neobvyklého. Uplatňoval se zřejmě vliv rodinného prostředí — oba rodiče byli pedagogové. Sám pak jako student vyučoval spolužáky franštině a matematice.

Prvním krokem k soustavnějšímu uplatnění těchto jeho přirozených pedagogických schopností byla habilitace v roce 1923, kdy se stal docentem pro obor elektrických strojů na ČVUT v Praze. To již měl díky své literární činnosti jméno v od-

borných kruzích, jakož i kontakty s vědci našimi i zahraničními. Brzy mu byla nabídnuta profesura na technice v Lublani, kterou však nepřijal, ježto neměl potřebnou jazykovou kvalifikaci. Zanedlouho nato však zemřel profesor na katedře elektrických strojů v Praze na ČVUT, takže situace pro doc. dr. ing. Závadu byla zcela jasná. Nečekaně se však na něj obrátil oblíbený asistent zesnulého profesora, který se nemohl habilitovat, ježto nepublikoval, s naléhavou prosbou, aby vzal svou žádost zpět a neuzavíral mu jedinou životní šanci — v jeho pokročilém věku by mu prý zbývalo jen jedno řešení... A docent Závada svou žádost skutečně vzal zpět — tím spíš, že i v Brně, kam ho to nejvíc táhlo, byla tatáž katedra již nějaký rok rovněž neobsazena. Ze tří uchazečů byl on nejkvalifikovanější, a právě to byl kámen úrazu. Předseda komise, která měla vybrat nejhodnějšího kandidáta, byl na technice velmi vlivným a také mimo ni velmi významným a tak zaneprázdněným činitelem, že se mu výuka stala okrajovou záležitostí; vysoká kvalifikace druhých profesorů se mu nejevila ani žádoucí. A tak se dotyčná komise sešla až nad Závadovým otevřeným hrobem. Milovaná práce a klidnější způsob života pravděpodobně by byly šetřily jeho síly natolik, že by nepodlehł záchvatu mozkové mrtvice 30. dubna 1927 ve věku pouhých 44 let! Skutečnost, že nedosáhl pro předčasnou smrt svého konečného cíle, neubírá nic na velikosti jeho díla.

A jestliže si letos připomínáme sté výročí jeho narození, pak hlavně proto, že život a dílo doc. dr. ing. Bohuslava Závady zůstává nadále i pro dnešní generaci živou aspirací a příkladem neúnavné houževnatosti, píle a účinné lásky k lidem.

Prameny:

Závadová F.: Rodinná kronika (v rukopise).

Osobní fondy — Ing. B. Závada — Inventář (6 krabic, Archiv Vysokého učení technického, Brno, 1972, str. 17).

Literatura:

Závada B.: Selen a jeho užití. Se 100 vyobrazeními v textu. Brno 1904. Nákladem vlastním, str. 121.

Závada B.: Základy elektroniky I, II, III, Brno 1918, Vyšší prům. škola.

Závada B.: Uvedení do technické mechaniky, Brno 1920, S. Kočí, str. 112.

Zbavitel A.: Z dějin frenštátského školství, Valašské Meziříčí 1940, nákladem vlastním, str. 86.

Za dr. inž. Bohuslavem Závadou, Naše hory a hutě š. 10—11/1927.

K pětasedmdesátinám předčasně zemřelého frenštátského vědce.

Hlasy Okresního muzea ve Frenštátě p. R. 1958-2 (15).

Odborné časopisy, v nichž byly otištěny větší články ing. B. Závady:

Elektrotechnický obzor, Strojnický obzor, Vynálezy a pokroky, Epocha, Elektrotechnik und Maschinenbau (5 pojednání v letech 1911—1918), Elektronische Zeitschrift, Zeitschrift für Elektrotechnik, Zeitschrift für Maschinenbau, Zeitschrift für Reproduktionstechnik.

HISTORIE NÁLEZŮ SPODNOKŘÍDOVÝCH ROSTLIN V POBESKYDÍ

Eva Purkyňová

Novojičínsko a přilehlé oblasti v Pobeskydí jsou územím paleontologicky velmi významným. Vyplývá to z jejich geologické pozice — zasahují sem okrajové části Západních Karpat, v jejichž horninách jsou zachovány mimořádně významné fosilie živočichů a rostlin druhohorního stáří. Zdejší paleontologická naleziště patří k unikátům.

Všeobecně známé jsou vápence ve Štramberku, proslulé velkým bohatstvím v nich zachované svrchnojurské tithonské fauny; společenstvem více než 600 druhů mořských bezobratlých živočichů představují nejbohatší naleziště těchto faun na světě.

Méně povědomé — hlavně širší veřejnosti — je, že v Pobeskydí jsou ve flyšových sedimentech odkryta též unikátní naleziště druhohorních flór; pocházejí z nich jediné v Československu známé výskyty suchozemských rostlin, jejichž stáří je datováno do spodní křídly. Jsou to klasické spodnokřídové vegetace evropské paleofloristické provincie, z nichž řada druhů byla poprvé poznána právě na zdejších lokalitách. V historickém přehledu dosavadních nálezů křídových rostlin z území severní Moravy bych chtěla znovu připomenout jejich složení a charakter a současně poukázat na význam a důležitost, jakou měly i mají pro studium a poznávání vegetací minulých geologických období.

Výskyty spodnokřídových rostlin ve flyšovém souvrství Moravskoslezských Beskyd jsou proslulé již od poloviny minulého století. Prvé údaje byly o nich publikovány právě před 130 lety. K jejich objevům došlo v souvislosti s poměrně rozsáhlým dobýváním železných pelosideritových rud ve „veřovických vrstvách“ (ve smyslu současného stratigrafického a litologického členění flyše Západních Karpat je dnešní pojetí veřovických vrstev poněkud odlišné od tehdejšího). Tyto křídové rostliny představují alochtonní pozůstatky suchozemských vegetací zachované ve flyšových sedimentech; do tehdejšího křídového moře byly splaveny z blízké pevniny Českého masívu. Jejich výskyty známe z území mezi Novým Jičínem a Těšínem. Tato oblast náleží orograficky k Podbeskydským pahorkatinám a severozápadním svahům Moravskoslezských Beskyd.

Největší zásluhu na vytvoření nejstarší, proslulé kolekce křídových rostlin z „veřovických vrstev“, měl geolog Leopold Hohenegger, ředitel dolů z Těšína. Získal ji především vlastními sběry, zčásti od dalších nálezců. Jako první publikoval ve vysvětlivkách k mapě Severních Karpat (Hohenegger 1852) seznam rostlinných druhů nalezených v okolí Nového Jičína a Těšína. Určení těchto fosilii pocházelo od vídeňského paleobotanika Constantina Ettingshausena: Alethopteris recentior, Culmites priscus, Bambusium Hoheneggeri, Cyclopteris squamata, Pterophyllum Buchianum, Pterophyllum nervosum, Pterophyllum Humboldtianum, Cycadites Brongniartii, Zamites brevifolius a Zamites distans. Popisy a vyobrazení publikoval Ettingshausen v témže roce v paleobotanické práci (Ettingshausen 1852), kde pro ně uvádí tato naleziště: Mořkov (Murk) poblíž Nového Jičína, Hradiště (Grodischtz), Lipovec (Lippowetz) a Ustroň (Ernsdorf) poblíž Těšína. Ettingshausen

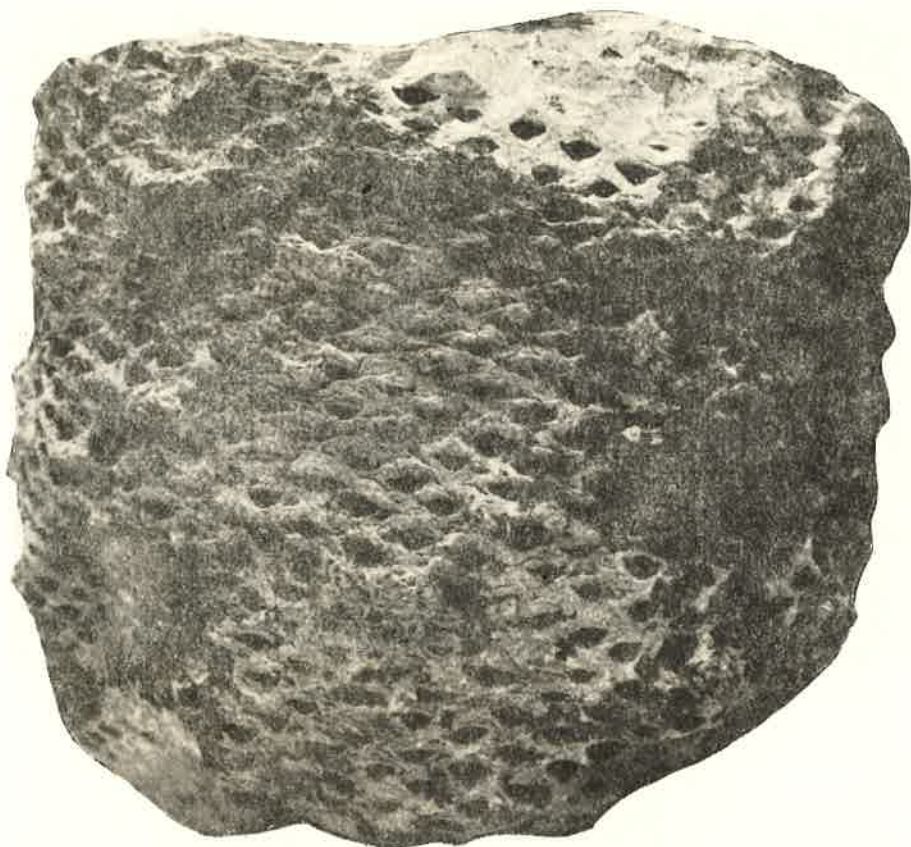

Opuštěný lom bývalého Vítkovického těžarstva na jv. úpatí vrcholu Kotouče ve Štramberku, + místo nálezů křídových rostlin.

Foto Antonín Hlušík, 1975

označil za vegetaci typickou pro wealdenské údobí. (Wealden — označení je podle názvu lesní oblasti Weald v jižní Anglii. Představuje uložení spodní části křídly — známé např. z Anglie, sev. Francie, Belgie, Holandska, sz. Německa — se zbytky suchozemských rostlin a sladkovodních živočichů. Chronostratigraficky odpovídá spodnímu valanginu až barremu. Toto označení zavedli v roce 1828 W. Martin a W. H. Fitton).

Souborné zpracování celé Hoheneggerovy sbírky křídových rostlin z „veřovických vrstev“ bylo publikováno teprve o mnoho let později. Po jeho úmrtí se s celou pozůstalostí dostala tato sbírka do muzea v Mnichově, odkud si ji zapůjčil ke studiu prof. A. Schenk z Lipska. Provedl revizi a určení všech nálezů a monograficky je publikoval (Schenk 1869). Popsal v této sbírce dalších deset nových druhů a dva nové rody. Jsou to: Baiera cretosa (patrně ginkgovitá rostlina) a Cycadopteris Dunkeri (dosud nevyjasněné taxonomické příslušnosti), z cykasovitých Cycadites Heeri, Podozamites Zittelii, Podozamites Hoheneggeri, Podozamites obovatus, Zamites Goepperti, Zamites pachyneurus a Zamites affinis. Z jehličnanů uvádí nový rod Frenelopsis (v němž slučuje nálezy původně označené jako Thuites hoheneggeri a Culmites priscus) a dále odsud uvádí druhy Sequoia Reichenbachii Heer, Cunninghamites elegans Endlicher, Pinus Quenstedtii Heer, Widdringtonites sp. Jako zástupce krytosemenných rostlin popsal nový rod a druh Eolirion primigenium. Včetně druhů, které předtím popsal již Ettingshausen, uvedl odsud Schenk celkem dvacet zjištěných taxonů. Tento soubor hodnotí pro převahu cyka-

Unikátní zbytek zkřemenělého kmene cykasovité rostliny *Cycadeoidea*
z Chlebovic (zmenšeno) průměr kmene 30 cm, váha 45 kg
Foto Luděk Pustka, 1981

sových rostlin jako charakteristickou vegetaci tropického klimatu. Schenk zdůrazňuje význam, že v uvedených flórách se objevuje prakticky nejstarší zástupce krytosemenných rostlin vůbec. Lokality nálezů těchto křídových rostlin jsou Mořkov, Veřovice, Hradiště, Mistřovice, Nýdek, Lipník, Lipovec a Straconka (poslední tři uvedené lokality leží dnes na území PLR). Množstvím nalezených zbytků byly nejbohatší dvě lokality – Veřovice na Novojičínsku a Hradiště na Těšínsku.

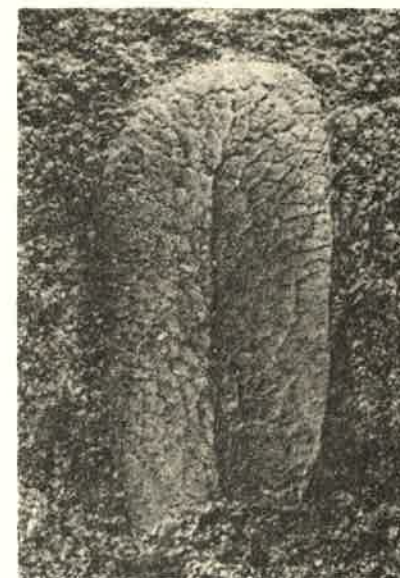
Další údaje o výskytu křídových rostlin na území severní Moravy se v literatuře objevují až teprve o 100 let později. Jsou to sporadické nálezy typu *Frenelopsis* sp. a *Zamites pachyneurus*, které uvádějí Roth & Matějka (1953) a Foldyna & Šuf (1964) z Beskyd.

Větší množství rostlinných zbytků ze spodnokřídových souvrství odsud nashromáždil na počátku 60. let Vašíček (1971), avšak bez bližšího určení. Nalezl je během několikaletého systematického paleontologického průzkumu v Moravsko-

slezských Beskydách, při němž se zaměřil především na sběry ze starých odvalů po zaniklém dobývání pelosideritů, ale také na výchozy těšínsko-hradištského souvrství. Rostlinné zbytky získal z několika lokalit, jež představují vesměs naleziště nová, dosud neuváděná. Leží v okolí Nového Jičína (Hodslavice, Štramberk), Frenštátu pod Radhoštěm (Veřovice, Tichá, Kunčice pod Ondřejníkem, Kozlovice) a Frýdlantu nad Ostravicí (Krásná u Pražma a Malenovice pod Lysou Horou).

Tento soubor byl určen a publikován teprve nedávno (Purkyňová 1983). Zjistila jsem v něm z kapradin druh *Weichselia reticulata* (Stokes et Webb) Font., z cykasovitých rostlin zbytky listů druhů *Pterophyllum buchianum* (druhý nález tohoto druhu vůbec), *Glossozamites zittelii* (Schenk) Schimper a pravděpodobný zbytek *Zamites affinis* (Schenk), četné větévky jehličnanu *Frenelopsis hoheneggeri* (Ett.) Schenk a ojedinělé od *Pseudofrenelopsis parceramosa* (Font.) Watson a *Pagiophyllum curvifolium* (Ett.) Podle amonitové fauny pocházejí tyto nálezy z období barrem – spodní apt, s výjimkou nálezu ze Štramberka (slánovcový lom), který nejspíš spadá do období valangin – hauteriv. Kolekce křídových rostlin nasbíraná Z. Vašíčkem z těšínsko-hradištského souvrství představuje jediný zachovaný dokladový materiál ze souvrství, z něhož pocházela nejstarší Hoheneggerova sbírka „flóry veřovických vrstev“. Tyto původní originální doklady jsou dnes neznámé (není vyloučeno, že byly za války zničeny).

Začátkem 60. let nalezl dr. V. Houša úlomky suchozemských rostlin ve Štramberku na úpatí vrchu Kotouče v opuštěném lomu bývalého Vítkovického těžarstva. Pocházejí z reliktní břidličného souvrství označovaného jako plaňavské vrstvy (Houša 1976). Bylo zjištěno, že jde o zbytky kapradiny *Weichselia* a jehličnanu

Listek z kapradiny *Weichselia reticulata*, naleziště Štramberk,
Lom Vítkovického těžarstva (zvětšeno 8,5 x)
Foto Eva Purkyňová, 1976

Frenelopsis. Tyto nálezy byly podnětem k dalšímu systematickému průzkumu nového naleziště (Purkyňová 1980, Hlušík 1980), při němž jsme získali množství dalších zbytků křídových rostlin. Podle amonitové fauny je stáří těchto sedimentů hauterivské (Houša 1976), takže nalezená flóra představuje zatím nejstarší známé doklady o křídové vegetaci na okraji Českého masivu. Nahosemenné rostliny odsud zpracoval Hlušík (1979), který popisuje nálezy hojné *Frenelopsis hoheneggeri* (Ett.) Schenk a ojedinělé zbytky *Pseudofrenelopsis parceramosa* (Font.) Watson, *Pitiophyllum* sp., *Brachyphyllum* sp., *Araucarites* sp. a *Zamites* sp. Z kapradin jsem na této lokalitě zjistila (Purkyňová 1980) výskyt druhů *Weichselia reticulata* (Stokes et Webb) Font., *Cladophlebis albertsii* (Dunker) Brongniart, *Phlebopteris dunkeri* (Schenk) Schenk a *Sphenopteris delicatissima* Schenk.

Z nedávné doby pochází popis velice vzácného zbytku zkřemenělého kmene cykasovité rostliny typu *Cycadeoidea* (Hlušík - Purkyňová 1982), nalezeného v r. 1971 J. Hudcem v poli u obce Chlebovice v okrese Frýdek-Místek. Jde o fosilii přemístěnou z primárního naleziště, ale předpokládá se, že pochází ze spodnokřídových souvrství karpatského flyše. Svým zachováním a velikostí se tento kus řadí k unikátním středoevropským fosiliím tohoto druhu.

Všechny nálezy zbytků suchozemských rostlin ve spodní křídě Karpat přispěly významně k poznání vegetací z počátku křídové periody. Již v polovině minulého století byly odsud popsány četné, do té doby neznámé rostliny spodnokřídového stáří. Patří k nim jeden z nejstarších představitelů jehličnanů – rod *Frenelopsis*, četné cykasovité rostliny z okruhu rodů *Pterophyllum*, *Podozamites*, *Zamites* a nejstarší vůbec zástupce krytosemenných rostlin – rod *Eolirion*. Mnohé z nalezených rostlin nemají dosud zcela vyjasněnou taxonomickou příslušnost, a jsou proto předmětem dalších bádání. Významné jsou také materiály získané v posledních letech, především nejstarší spodnokřídová flóra z nového naleziště ve Štramberku, kde byly zjištěny též některé druhy nové pro Československo. Moravské spodnokřídové flóry, které svým složením reprezentují vegetace wealdenské facie, nemají nikde jinde na území Československa obdobu.

Literatura:

- Ettingshausen C. (1852): Beitrag zur näheren Kenntniss der Flora der Wealdenperiode. - Abh. k. k. geol. Reisanst., Wien, I, 3, 2: 1–32.
- Foldyna J. & Šuf J. (1964): Poznámka o slepenci ve fosilním výmolu ostravických vrstev. - Sbor. věd. prací Vys. škol. báňské, Ostrava, 10(1/2): 158–187.
- Hlušík A. (1979): Fossil Gymnosperms from the Plaňava Formation (Hauterivian), Štramberk (Moravia). - Čas. Morav. Muz. Brno, 64: 25–36.
- Hlušík A. (1980): Štramberk – nové naleziště spodnokřídových rostlin na Moravě. Čas. Morav. Muz. Brno, 65: 43–56.
- Hlušík A. & Purkyňová E. (1982): Nový nález *Cycadeoidea Buckland* ve spodní křídě Karpat na severní Moravě. - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 31: 107–111.
- Hohenegger L. (1852): Geognostische Skizze der Nordkarpathen von Schlesien und den nächsten Angrenzungen. - Jb. k. k. geol. Reichsanst., Wien, 3: 135–148.
- Houša V. (1976): The lower Cretaceous formation accompanying the Tithonian limestones bodies near Štramberk (Czechoslovakia). Part I, II. - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 25: 63–86, 119–131.
- Purkyňová E. (1980): Nové naleziště spodnokřídových flór ve Štramberku (severní Morava). - Čas. Slez. Muz. Opava (A), 29: 245, 248.
- Roth Z. & Matějka A. (1953): Pelosiderity Moravskoslezských Beskyd. - Geotechnika, 16, Praha.
- Schenk A. (1869): Beiträge zur Flora der Vorwelt. III. Die fossilen Pflanzen der Wernsdorfer Schichten der Nordkarpathen. - Paleontographica, Stuttgart, 19: 1–34.
- Vašíček Z. (1971): Zpráva o výsledcích paleontologických výzkumů ve spodní křídě západní části slezské jednotky v Moravskoslezských Beskydách. - Sbor. věd. prací Vys. Šk. báňské, ř. horn. - geol., Ostrava (1969), 15: 121–143.

MĚKKÝŠI V OKOLÍ NOVÉHO JIČINA

Sylvestr Mácha – Augustin Daněk

Zájmová oblast vlastivědného muzea v Novém Jičíně zaujímá část Podbeskydské pahorkatiny, přechází na severu přes nivu Moravské brány do jižního okraje Oderských vrchů, na jihu zabírá severní úbočí Moravskoslezských Beskyd. Celé území vyniká nápadně členěným reliéfem s neměně pestrým geologickým podkladem, navíc v jižní části s příznivými vápenitými složkami. Je to oblast, která se odedávna těšila pozornosti přírodovědců, včetně našich malakologů. Byli to především Josef Uličný (1885, 1894, 1896) dále Spitzer V. (1889), Remeš M. (1922) a další.

V novější době v okolí Štramberka uskutečnil Jaroslav Brabenec systematický výzkum měkkýšů na 14 lokalitách (Brabenec 1954). V roce 1955 byla prozkoumána zřícenina starojičínského hradu (Mácha 1955) a v roce 1956 byla věnována pozornost vrchu Svinec a Tropicnému údolí u Nového Jičína (Ložek 1956). V Moravské bráně probíhaly malakozoologické výzkumy od roku 1955 (Ložek 1956, Mácha 1961), souběžně i v Oderských vrších (Mácha 1976). Z roku 1968 a 1969 máme k dispozici diplomovou práci Ludmily Olšarové, která zpracovala malakofaunu na 33 lokalitách v prostoru od pravého břehu Odry zhruba mezi říčkami Jičínkou a Ondřejnicí. Její práce je uložena na přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a dokladový materiál v městském muzeu v Ostravě.

Během let 1978–1980 J. Mácha uskutečnil průzkum mollusků Poodří mezi Ostravou a Suchdolem n. O. v rámci komplexních přírodovědných výzkumů. Dokladový materiál je deponován ve Slezském muzeu v Opavě.

Podle literárních údajů bylo v oblasti Nového Jičína zjištěno přes 130 druhů měkkýšů, je to polovina známých druhů našeho státu. Na západním výběžku Moravskoslezských Beskyd se setkáváme s běžnou beskydskou faunou spodního úseku montánního stupně a současně s význačnými druhy jako *Vestia ranojevici moravica* (Brabenec), *Cochlodina ortostoma* (Mke.), *Bulgarica cana* (Held), *Zenobiella umbrosa* (Pfr.), *Helicigona faustina* (Rssm.) a další.

Na druhé straně v nížině Odry se setkáváme s typickou vodní faunou nížinné rybníčné oblasti a faunou společenstva lužních lesů i otevřených lužních ploch. Představitelé význačných druhů jsou zde drobní mlži *Pisidium tenuilineatum* Stel., *P. hibernicum* West. s vodními plži *Anisus spirorbis* (L.), *Gyraulus rossmaessleri* (Schm.) a v lužích suchozemský plž *Trichia villosula* (Rssm.).

Mezi těmito rozdílnými stanovištními typy je celá řada různých biotopů, zvláště vápencové úseky Štraberské vrchoviny poskytují vhodné podmínky rozvoje malakofauny. Na těchto stanovištích se setkáváme s vápnobytnými druhy *Pyramidula rupestris* (Drap.) a *Chondrina clienta* (West.), které obývají skalní stěny vrchu Kotouč, Raškův Kámen apod. Na otevřených travnatých stráních ± stepního charakteru se objevuje *Chondrula tridens* (Müll.) a *Candidula unifasciata* (Poir.). Nejlépe jsou zde rozvinuta společenstva suťových smíšených lesů středních poloh. V druhově bohatých společenstvech nacházíme: *Orcula dolium* (Brug.), *O. dolium* (Drap.), *Ena obscura* (Müll.), *Monachoides vicina* (Rssm.), *Helicigona faustina* (Rssm.) a další.

Do výčtu zajímavých druhů probírané oblasti ještě patří pozoruhodná geografická rasa plže *Cochlodina cerata opaviensis* Brabenec & Mácha, která se vyskytuje na suťové stráni pod zámek ve Fulneku.

Již v krátkém nástinu je dán základní dokumentační obraz sbírané malakofauny a složení jejího společenstva podle povahy stanovišť. Přesto při kritickém pohledu konstatujeme mezery neprobádaných míst na území a vzhledem k současným ochranným i praktickým záměrům je potřeba věnovat i měkkýšům (jako důležité složce biocenóz) patřičnou pozornost. Z podnětu A. Daňka jsme společně uskutečnili v září 1980 některé revizní sběry v okolí Štramberka s několika novými informačními sběry na nových lokalitách.

I. Výsledky revizních sběrů předkládáme ve formě faunistických snímků s patřičnými údaji pro vzájemné srovnání minulých a nových sběrů.

Faunistický snímek č. 1 „Vrch Kotouč u Štramberka“

a = Uličný (1885, 1889, 1896).

b = Brabenec (1954).

c = Daněk - Mácha (1980).

- c *Acicula polita* (Htm.)
- c *Cochlicopa lubrica* (Müll.)
- a b c *Cochlicopa lubricella* (Porro)
- a b c *Pyramidula rupestris* (Drap.)
- a b c *Truncatellina cylindrica* (Fér.)
- a *Vertigo pygmaea* (Drap.)
- a *Vertigo alpestris* Ald.
- a b *Orcula doliolum* (Brug.)
- a b c *Orcula dolium* (Drap.)
- a *Granaria frumentum* (Drap.)
- a b *Chondrina clienta* (West.)
- a b *Pupilla muscorum* (L.)
- a b *Vallonia costata* (Müll.)
- a b *Vallonia pulchella* (Müll.)
- b *Acanthinula aculeata* (Müll.)
- a b *Ena montana* (Drap.)
- a b c *Ena obscura* (Müll.)
- a b c *Discus rotundatus* (Müll.)
- a b *Vitrina pellucida* (Müll.)
- c *Perpolita hammonis* (Ström)
- b c *Daudebardia rufa* (Drap.)
- b *Daudebardia brevipes* (Drap.)
- a *Vitrea crystallina* (Müll.)
- b *Vitrea contracta* (West.)
- a c *Euconulus fulvus* (Müll.)
- b *Cecilioides acicula* (Müll.)
- a b c *Cochlodina orthostoma* (Mke.)
- a b c *Cochlodina laminata* (Mtg.)
- a b c *Clausilia parvula* Fér.
- a b c *Macrogastera plicatula* (Drap.)
- a b c *Alinda biplicata* (Mtg.)
- a b *Bradybaena fruticum* (Müll.)
- b *Helicella obvia* (Htm.)

- a b c *Monachoides incarnata* (Müll.)
- a b *Monachoides vicina* (Rssm.)
- b c *Trichia unidentata* (Drap.)
- a b c *Trichia lubomirskii* (Šlós.)
- a b c *Euomphalia strigella* (Drap.)
- a b c *Helicigona lapicida* (L.)
- a b c *Helicigona faustina* (Rssm.)
- a b c *Aegopinella pura* (Ald.)
- a b c *Aegopinella minor* (Stab.)
- a b c *Oxychilus glaber* (Rssm.)
- b c *Oxychilus cellarius* (Müll.)
- a b *Isognomostoma isognomostoma* (Schr.)
- a *Cepaea hortensis* (Müll.)
- a b *Helix pomatia* L.

Podle snímku je patrné, že na lokalitě Kotouče bylo při výzkumech z doby Uličného a Brabence sbíráno i na otevřených stanovištích lučních porostů. Dokumentují to druhy: *Vertigo pygmaea* (Drap.), *Pupilla muscorum* (L.), *Vallonia costata* (Müll.), *V. pulchella* (Müll.), *Cecilioides acicula* (Müll.) a *Helicella obvia* (Htm.). Tato stanoviště jsou dnes značně omezena a prakticky nepřístupná.

Jinak je jádro malakofauny suťových smíšených lesů zde zhruba zachováno do dnešních dnů. Pokud jsou zde některé úbytky druhů nebo přírůstky, je nutné mít na zřeteli přirozené vývojové změny stanoviště, vlivy počasí a podobně. Vliv lidských zásahů je zde patrný na skalkách jeskyně Šipky, hlavně prašnosti. Vymizel zde petrofilní prvek *Chondrina clienta* (West.). Další druhy jako *Pyramidula rupestris* (Drap.) a *Clausilia parvula* Fér. jsou zde v současné době poměrně vzácné. *Clausilia parvula* Fér. nachází se však masově na kmenech stromů poněkud vzdálených od Šipky.

Faunistický snímek č. 2 „Staré lomy nad Štramberkem“

b = Brabenec (1954).

c = Daněk - Mácha (1980).

- b c *Cochlicopa lubricella* (Porro)
- c *Pyramidula rupestris* (Drap.)
- c *Truncatellina cylindrica* (Fér.)
- b c *Chondrina clienta* (West.)
- b c *Pupilla muscorum* (L.)
- b c *Vallonia costata* (Müll.)
- b c *Vallonia pulchella* (Müll.)
- b c *Vitrina pellucida* (Müll.)
- b c *Aegopinella minor* (Stab.)
- b c *Oxychilus glaber* (Rssm.)
- c *Oxychilus depressus* (Sterki)
- b c *Clausilia parvula* Fér.
- c *Cecilioides acicula* (Müll.)
- b c *Helicella obvia* (Htm.)
- b c *Candidula unifasciata* (Poir.)
- c *Trichia lubomirskii* (Šlós.)
- b c *Euomphalia strigella* (Drap.)

Skály bývalých lomů nad Štramberkem jsou v příznivém vývojovém stupni pro rozvoj malakofauny. Kamenitá suť pod stěnami lomu zarůstá bylinným keřovým i stromovými porosty, které vytvářejí vhodné biologické podmínky. Ukazují to kusové bohatství a k původní, Brabencem sbírané fauně přistupují nové druhy *Pyramidula rupestris* (Drap.) a *Oxychilus depressus* (Sterki). Navíc na travnatých stráních, pomocí hrabankových vzorků, byly ještě sbírány *Truncatellina cylindrica* (Fér.), *Cecilioides acicula* (Müll.) a *Trichia lubomirskii* (Šlós.).

Faunistický snímek č. 3 „Zřícenina hradu Šostýna a okolí“.

b = Brabeneč (1954).

c = Daněk – Mácha (1980).

- b c *Bythinella austriaca* (Fröhd.)
- b *Carychium minimum* (Müll.)
- b *Carychium tridentatum* (Risso)
- b *Anisus leucostomus* (Müll.)
- b *Cochlicopa lubrica* (Müll.)
- b c *Orcula doliolum* (Brug.)
- b c *Orcula dolium* (Drap.)
- b c *Ena montana* (Drap.)
- b c *Ena obscura* (Müll.)
- b *Succinea putris* (L.)
- b c *Discus rotundatus* (Müll.)
- b *Vitrea pellucida* (Müll.)
- c *Semilimax semilimax* (Fér.)
- b *Perpolita hammonis* (Ström)
- b c *Aegopinella pura* (Ald.)
- c *Aegopinella minor* (Stab.)
- b c *Oxychilus glaber* (Rssm.)
- b c *Daudebardia rufa* (Drap.)
- b *Daudebardia brevipes* (Drap.)
- b c *Vitrea diaphana* (stud.)
- b *Vitrea crystallina* (Müll.)
- b *Zonitoides nitidus* (Müll.)
- c *Cochlodina orthostoma* (Mke.)
- c *Cochlodina laminata* (Mtg.)
- b c *Clausilia dubia* (Drap.)
- b *Clausilia pumila* (C. Pfr.)
- b c *Macrogastera ventricosa* (Drap.)
- b c *Macrogastera tumida* (Rssm.)
- c *Macrogastera plicatula* (Drap.)
- b c *Alinda biplicata* (Mtg.)
- b c *Vestia turgida* (Rssm.)
- b c *Ruthenica filograna* (Rssm.)
- b c *Monachoides incarnata* (Müll.)
- b c *Monachoides vicina* (Rssm.)
- b *Perforatella bidentata* (Gmel.)
- b c *Trichia unidentata* (Drap.)
- b *Trichia lubomirskii* (Šlós.)
- b c *Helicigona faustina* (Rssm.)

- b c *Isogonomostoma isogonomostoma* (Schr.)
- b c *Cepaea hortensis* (Müll.)
- b *Pisidium casetanum* (Poli)

Smíšené lesní porosty v okolí zříceniny Šostýna s bohatým bylinným podrostem na suťovém vápenitěm podkladě rovněž uchovávají původní měkkýší společenstvo zjištěné Brabencem v roce 1952 (1954). Ze snímku je patrné, že druhové zastoupení navazuje na malakofaunu severního beskydského předhoří shodnými karpatskými prvky jako *Macrogastera tumida* (Rssm.), *Vestia turgida* (Rssm.), *Monachoides vicina* (Rssm.) a *Helicigona faustina* (Rssm.). K nim přistupují druhy teplých pahorkatin *Orcula doliolum* (Brug.), *O. dolium* (Drap.) a *Ena obscura* (Müll.) s dalšími druhy smíšených lesů středních poloh, jako *Ruthenica filograna* (Rssm.) a druhy široké ekologické valence.

Na zbytku zdi zříceniny nacházíme *Oxychilus glaber* (Rssm.), *Cochlodina orthostoma* (Mke.) a *Clausilia dubia* Drap.

Pokud jsou ze snímku (č. 3.) patrné druhové diference, jsou způsobené vlivy jako u shora uvedeného snímku č. 1.

Faunistický snímek č. 4 „Svinec u Nového Jičína, severní svah“.

a = Ložek (1956).

b = Mácha 1973.

c = Mácha 1980.

- b c *Bythinella austriaca* (Fröhd.)
- c *Carychium minimum* (Müll.)
- a c *Carychium tridentatum* (Risso)
- b c *Lymnaea truncatula* (Müll.)
- a b c *Cochlicopa lubrica* (Müll.)
- c *Truncatellina cylindrica* (Fér.)
- b c *Orcula doliolum* (Brug.)
- a b c *Orcula dolium* (Drap.)
- a *Vallonia excentrica* (Sterki)
- c *Acanthinula aculeata* (Müll.)
- a b c *Chondrina tridens* (Müll.)
- a b c *Ena montana* (Drap.)
- a b c *Ena obscura* (Müll.)
- c *Punctum pygmaeum* (Drap.)
- b c *Discus rotundatus* (Müll.)
- a b c *Vitrea pellucida* (Müll.)
- c *Semilimax semilimax* (Fér.)
- a *Perpolita hammonis* (Ström)
- a b c *Aegopinella pura* (Ald.)
- b c *Aegopinella minor* (Stab.)
- a b c *Aegopinella epipedostoma iuncta* Hudec
- a c *Vitrea subrimata* (Reinh.)
- c *Vitrea crystallina* (Müll.)
- a *Cochlodina orthostoma* (Mke.)
- b c *Cochlodina laminata* (Mtg.)
- a b c *Clausilia dubia* (Drap.)

a b c *Macrogastra ventricosa* (Drap.)
 a b c *Macrogastra tumida* (Rssm.)
 a b c *Macrogastra plicatula* (Drap.)
 a b c *Alinda biplicata* (Mtg.)
 a b c *Vestia turgida* (Rssm.)
 a b *Ruthenica filigrana* (Rssm.)
 a b c *Monachoides incarnata* (Müll.)
 a b c *Monachoides vicina* (Rssm.)
 b c *Perforatella bidentata* (Gmel.)
 a b c *Trichia unidentata* (Drap.)
 a b c *Trichia lubomirskii* (Šlós.)
 a *Trichia villosula* (Rssm.)
 a b c *Helicigona faustina* (Rssm.)
 b *Arianta arbustorum* (L.)
 b c *Isognomostoma isognomostoma*
 (Schr.)

Základní malakozoologický výzkum vrchu Svinec uskutečnil Ložek (1956) a upozornil na jeho biogeografický význam. Zkoumaný úsek severního svahu Svince je zalesněný smíšeným porostem, ve kterém se uplatňuje lípa, jasan a javor. S postupem doby a vzrůstu stromového patra bylinný podrost se mění, ještě v roce 1973 byly svahy nad Oční studánkou s převahou česneku medvědího a v roce 1980 zde dominuje ostružník s netýkavkou. Na malakofauně se to projevuje úbytkem druhů *Vallonia excentrica* (Sterki), *Perpolita hammonis* (Ström), *Cochlodina orthostoma* (Mke.), *Ruthenica filigrana* (Rssm.), *Trichia villosula* (Rssm.) a *Arianta arbustorum* (L.). Početní kusový úbytek zaznamenán u druhů *Ena montana* (Drap.), *Ena obscura* (Müll.), *Aegopinella minor* (Stab.) a *Vestia turgida* (Rssm.). Pomocí hrabankových vzorků byly zde nově zjištěny *Carychium minimum* Müll., *Truncatellina cylindrica* (Fér.) známá z vrcholu Svinec, na travnaté stránce Ložek (1956), *Acanthinula aculeata* (Müll.), *Semilimax semilimax* (Fér.) a *Vitrea crystallina* (Müll.).

Celkově stanovištní poměry naznačují postupné vyluhování povrchu půdy zpevněné proti splachu odolným podrostem, a tím stanoviště nabývá vlhkého charakteru.

Z výsledku kontrolních sběrů je patrné, že druhová skladba malakofauny se vcelku uchovává. Závažnější je početní úbytek u některých druhů a nepříznivé stanovištní poměry.

II. Informační sběry na nových lokalitách.

Výsledky rychlých orientačních sběrů, ovlivněných nepříznivým počasím i vymezeným časem, dokumentují opět faunistické snímky.

Faunistický snímek č. 5 „Libotínské Paseky“.

Cochlicopa lubrica (Müll.)
Ena montana (Drap.)
Succinea putris (L.)
Discus rotundatus (Müll.)
Vitrea pellucida (Müll.)
Semilimax semilimax (Fér.)
Aegopinella epipedostoma iuncta
 Hud.

Oxychilus cellarius (Müll.)
Cochlodina laminata (Mtg.)
Clausilia parvula (Fér.)
Clausilia pumila sejuncta West.
Macrogastra ventricosa (Drap.)
Macrogastra tumida (Rssm.)
Alinda biplicata (Mtg.)
Vestia turgida (Rssm.)
Monachoides incarnata (Müll.)
Monachoides vicina (Rssm.)
Trichia unidentata (Drap.)
Trichia lubomirskii (Šlós.)
Helicigona faustina (Rssm.)
Isognomostoma isognomostoma
 (Schr.)
Cepaea hortensis (Müll.)

Lokalitu Libotínské Paseky jsme stačili orientačně posbírat v údolí levostranného přítoku Sedlnice. Zvolili jsme předně porosty devětsilu, krablice a kopřiv na lesní loučce pravého břehu potoka. Ručním sběrem v buřeni, skládce starých dřev a kamení jsme získali 21 druhů. Jedná se o společenstvo středně vlhkých lesních porostů, z jehož rámce se vymyká nález 2 exemplářů petrofilního prvku *Clausilia parvula* (Fér.). U toho je předpoklad zavlčení s navážkou kamení. Na okraji lesní části společenstvo doplňuje *Clausilia pumila sejuncta* West. prvku *Clausilia parvula* (Fér.). U toho je předpoklad zavlčení s navážkou kamení měkkější fauny.

Faunistický snímek č. 6 „Přehrada na Sedlničce JZ od Štramberka“.

Gyraulus laevis (Ald.)
Gyraulus albus (Müll.)
Hippeutis complanatus (L.)

Jde o příležitostný sběr, při kterém voda v přehradě byla kalná, páchnoucí, se zahnívajícím ponořenou florou. V odebraném vzorku byl zjištěn vzácný okružákovitý plž *Gyraulus laevis* (Ald.).

Faunistický snímek č. 7 „Vršek V od vrchu Štramberčák u Veřovic“.

Vallonia pulchella (Müll.)
Vitrea pellucida (Müll.)
Trichia lubomirskii (Šlós.)

Polostepní mesofilní stanoviště vršku s porosty šalvěje, jehlice trnité apod., na kterém bylo zjištěno velmi ochuzené společenstvo.

Faunistický snímek č. 8 „Veřovice - Mořkov, břeh Jičínky“.

Radix peregra (Müll.)
Cochlicopa lubrica (Müll.)
Ena montana (Drap.)
Ena obscura (Müll.)

Succinea putris (L.)
Vitrina pellucidus (Müll.)
Semilimax semilimax (Fér.)
Zonitoides nitidus (Müll.)
Alinda biplicata (Mtg.)
Monacoides incarnata (Müll.)
Trichia lubomirskii (Šlós.)
Arianta arbustorum (L.)
Cepaea hortensis (Müll.)

Zde se uplatňuje nesourodé společenstvo s vlhkomišnými prvky *Succinea putris* (L.) a *Zonitoides nitidus* (Müll.) s ochuzenou lesní faunou *Ena montana* (Drap.) a *Monachoides incarnata* (Müll.) s druhy okrajových křovin apod. Stanoviště je = ruderální povahy u silnice na okraji vesnice nad tokem Jičínky. Okolí je pod tlakem hospodářské činnosti, ve kterém se malakofauna uchovává v ustupujících drobných enklávách.

Podobné poměry sledujeme po celé oblasti, jako další ukázkou viz následující snímek.

Faunistický snímek č. 9 „Slatinný lesík V od Příbora“.

Bythinella austriaca (Frfld.)
Carychium minimum (Müll.)
Succinea putris (L.)
Aegopinella epipedostoma
insecta Hudec
Clausilia pumila sejuncta West.
Perforatella bidentata (Gmel.)
Isognomostoma isognomostoma
(Schr.)
Pisidium personatum Malm
Pisidium casertanum (Poli)

Stanoviště, představuje jedinečný přirozený biotop podmáčeného slatinného lesíka s dobře vyvinutým podrostem. Zde žijí vyznačené druhy pro vlhké lužní háje, zvláště *Bythinella austriaca* (Frfld.) spolu s *Pisidium personatum* Malm a *P. casertanum* (Poli) dokumentují čistotu vod. Lokalita zasluhuje pozornost i z hlediska ekologické rovnováhy uprostřed hospodářských kultur.

Rezumé.

Předloženým příspěvkem jsme podali stručný přehled uskutečněných malakozologických výzkumů od roku 1885 do roku 1980 v oblasti působnosti muzea v Novém Jičíně. Přehled je doplněn stručnými stanovištními údaji s upozorněním na několik pozoruhodných druhů.

Z přehledu je patrný zvýšený zájem o vápencové území Štramberské vrchoviny, která je vhodným studijním objektem i z hlediska malakofauny. Se záměrem praktického zřetele a indikační schopnosti měkkýšů bylo v roce 1980 uskutečněno několik revizních sběrů v okolí Štramberka.

Výsledky těchto sběrů jsou podány ve formě faunistických snímků, které 50 umožňují vzájemné srovnávání minulých a nových sběrů. Hodnotíme-li kontrolní

sběry, konstatujeme, že druhové zastoupení měkkýšů na vybraných lokalitách je zhruba zachováno. Je však pozorován početní úbytek některých druhů a zhoršení stanovištních podmínek.

Pro další srovnání byly provedeny ještě informační sběry na dalších lokalitách, z kterých jsou podány rovněž stručné výsledky.

Naším přehledem je dán stručný obraz složení malakofauny i současný stav jejího výzkumu v oblasti širšího okolí působnosti muzea v Novém Jičíně a také podklady pro další studium.

Literatura

- Brabeneč J. (1954): Malakozologický výzkum Slezska a některých částí Západních Karpat. — Přírodovědecký sborník Ostravského kraje 14: 428–469. Opava.
- Hudec V. (1957): Kritické poznámky k údajům o malakofauně Moravy. — Práce Brněnské základny Československé akademie věd 29: 352–368. Brno.
- Ložek V. (1956): Měkkýši vrchu Svinec a „Tropického údolí“ u Nového Jičína. — Přírodovědný sborník Ostravského kraje 17: 596–597. Opava.
- Ložek V. (1956): Měkkýši Hrabětického lesa u Jeseníku nad Odrou. — Přírod. sborník Ostravského kraje, Opava, 17: 153–154.
- Mácha S. (1955): Měkkýši zříceniny Starého Jičína. Ibidem 16: 147. Opava.
- Olšarová L. (1970): Měkkýši severní části Moravské brány. — (Diplomová práce) — Univerzita Palackého. Fakulta přírodovědecká, Olomouc.
- Remeš M. (1922): Příspěvky k seznamu moravských měkkýšů. — Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XXXIII: 8–13, Olomouc.
- Spitzer V. (1889): Kotouč u Štramberka. — Vesmír XVIII: 138–139; 147–148. Praha.
- Uličný J. (1885): Beitrag zur Kenntnis der Molluskenfauna von Mähren. — Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn XXIII: 155–172. Brno.
- Uličný J. (1894): Hrachovití mlžové moravští. — XVII. program c. k. Státního gymnasia v Třebíči, vydaný ředitelstvím ústavu na konci školního roku 1893–94; 3–18. Třebíč.
- Uličný J. (1896): Příspěvek ku poznání rozlohy plžů na Moravě. — XIX. program c. k. Státního gymnasia v Třebíči, vydaný ředitelstvím ústavu na konci školního roku 1895–96; 3–24. Třebíč.

LESY MUSÍ ŽÍT

Jiří Bainer - Vladimír Foltánek

Lesy na zeměkouli jsou jedním z největších a nejsložitějších samostatně se udržujících a regulujících ekologických systémů. Na celém světě zauímají v současnosti lesy všech typů 4,1 miliardy hektarů, což představuje téměř 30 % území pevniny naší planety. Jejich plochy, procento zalesnění a zásoby dřeva nejsou však na kontinentech rozdělené rovnoměrně. Největší zalesněné území a zásoby dříví jsou v asijské části Sovětského svazu a na americkém kontinentě.

ČSSR svým podílem lesů na celkové rozloze státu, ale i rozlohou na jednoho obyvatele překračuje světový průměr a patří k zemím s rozvinutým lesním hospodářstvím. Stejně i dosavadní zásoby dřevní suroviny v lesních porostech převyšují světový průměr na jednoho obyvatele. Podle inventarizace lesů k 31. 12. 1980 je 51

výměra lesní půdy v ČSR 4 934 000 ha, z toho v ČSR 2 572 000 ha a celková zásoba dříví v lesních porostech činí 852 000 000 m³, z toho v ČSR 535 000 000 m³.

Vztah člověka k lesu se v historickém vývoji měnil. Zprvu pozvolna, později pak – zejména v naší době – čím dál tím rychleji se mění i funkce lesů v životě lidské společnosti. Prudký rozvoj průmyslu i zemědělství, vysoká technizace veškerého života a její odraz ve stylu života a životním prostředí lidské společnosti přinášejí na les stále vyšší nároky, a to nejen na potřebu dřeva, ale i na zvyšování významu dříve méně podstatných funkcí lesa. Krajinnotvorná funkce lesů, jejich užitečné účinky na ochranu půdy, ochranu a tvorbu vodních zdrojů, na místní podnebí, jejich funkce útulku rostlin a živočichů v člověkem proměněné krajině, účinky hygienické a zdravotní – to vše v nových podmínkách nabývá dříve netušeného významu pro uchování produkční krajiny a vhodného životního prostředí. Vede též k novému pohledu na lesy a jejich obhospodařování. Z uvedeného je zřejmo, že les je komplexním přírodním zdrojem, který může a musí společnosti poskytovat mnohostrannější užítky než dosud.

Postupným uplatňováním nezbytných intenzifikačních faktorů společenské výroby dochází u nás v současnosti k významným krajinně ekologickým střetům, které jsou vyvolány především rozvojem intenzivních povrchových těžeb surovin, těžbou surovin v extrémních hloubkách, stavem současné energetické základny, její přestavbou a rozvojem jaderné energetiky, urbanizací a intenzifikací tzv. biologických výrob, zvláště zemědělských a lesnických. Z vyhodnocení střetů ekologické rovnováhy krajiny s lidskou činností vyplývá, že rozšiřování a intenzifikace ekonomických aktivit je zčásti prováděna rizikovými přístupy, které v různém stupni záporně působí; ohrožují základní přírodní složky životního prostředí (horniny a půdu, vodu, vzduch a živou přírodu) a vyvolávají v ochraně a tvorbě životního prostředí tyto dlouhodobé hlavní jevy:

- znečišťování a ztrátu vody,
- znečišťování a znehodnocování půdy,
- znečišťování ovzduší exhalacemi,
- vzrůstající množství a hromadění odpadů,
- nadměrnou hlučnost z výroby a dopravy,
- vymírání organismů.

Tak byl např. podceněn vztah mezi emisemi velkých energetických děl, elektráren, které spalují méně hodnotné uhlí, a lesy našich hor. Tyto povětšinou smrkové monokultury jsou velmi náchylné k poškození a postupně nyní hynou, přičemž odlesnění se začíná výrazně negativně projevovat v režimu krajiny.

Les je složité biologické společenstvo těsně spjaté se svým prostředím a jediné komplexní poznání všech důležitých vazeb v tomto systému může být podkladem pro účelné hospodaření podle daných cílů a současně zárukou uchování lesa pro budoucí pokolení.

Význam lesního hospodářství ve vztahu k životnímu prostředí vyplývá:

- z velké rozlohy lesů na území ČSSR,
- z vícenásobné funkce lesů.

Schopnost lesních porostů plnit všechny funkce závisí na jejich stavu, ovlivňovaném nejen lesním hospodářstvím. V poslední době bylo dosaženo řady úspěchů, jako např. snížení výměry holin a zvýšení zásoby dřeva. Trvají, či vzrůstají některé problémy, zejména:

- nevhodná druhová skladba lesů s převahou jehličnatých monokultur,
- poškozování lesních porostů imisemi; do roku 1985 hrozí poškození 40 % celkové rozlohy lesů v ČSR,
- negativní vlivy rekreace hlavně v okolí individuálních rekreačních objektů.

Kultury s kulovitými útvary z oblasti Velkého Javorníku

Vzhledem k tomu, že působením imisí dochází hlavně k narušení porostů, k odumírání stromů a současně i k poklesu přírůstu na plochách zasažených i poměrně velmi nízkými koncentracemi, stane se tento faktor patrně nejzávažnějším škodlivým činitelem. Vedle přímého působení na dřevní produkci je nutno počítat i s dalšími vlivy, které se projeví:

- změnami ve vodohospodářské a půdoochranné funkci lesních porostů,
- sníženou rekreační hodnotou poškozených ploch,
- sníženou působností na mikro- a mezoklíma.

Zvyšování rozsahu poškození lesů imisemi se tedy promítá nejen ve zvýšení přímo vyčíslitelných škod, a tím celkových ztrát v lesním hospodářství, ale úměrně tomu vzrůstají i nevyčíslitelné ztráty ze znehodnocení ostatních, mimoprodukčních funkcí lesa.

Nejvýznamnějšími činiteli poškozování lesů jsou kouřové plyny (zejména SO₂) a jiné exhaláty. Nepříznivý vliv znečištěného ovzduší na fyziologické procesy lesních společenstev i na biochemické vlastnosti lesní půdy je sice znám již déle než

130 let, avšak teprve v posledních desetiletích nabývají tyto účinky místy až katastrofálního rozsahu. Výstražným příkladem jsou krušnohorské lesy. Imise rychle se rozrůstajícího důlního, energetického i chemického průmyslu přináší stupňující se zkázu lesům. Jestliže v roce 1948 činila výměra lesních porostů zasažených imisemi 14 000 ha, v roce 1958 to bylo již 35 000 ha, v roce 1975 90 000 ha a očekává se, že v devadesátých letech dosáhne tato rozloha hodnoty několikanásobně vyšší; z toho pak je dnes již více než 60 000 ha porostů ničeno v samé podstatě lesa.

Krušné hory nejsou jedinou oblastí poškozovanou průmyslovými exhaláty. Také v Jizerských horách, Krkonoších a v poslední době i v Beskydech dochází stále rychleji k ničení celých komplexů lesních porostů. Celkem je dnes v ČSR ohroženo a poškozováno imisemi na 700 000 ha lesa, zejména v severní polovině státu. To znamená více než 25 % všech lesů ČSR.

Výrazný klimatický zlom na přelomu let 1978-79 projevující se extrémním poklesem teploty přispěl v Severomoravském kraji k urychlení škod, které se projevily uschnutím smrkových porostů a značným poškozením bukových porostů v oblasti lesních závodů Jablunkov, Frýdek-Místek, Ostravice, Frenštát p. R. a Rožnov p. R.

Za období 1979-1981 bylo v oblasti Beskyd vytěženo exhaláty postižených porostů:

1979 279 420 m³,
1980 565 283 m³,
1981 320 665 m³.

V důsledku těchto kalamitních těžeb vznikly ve vlastní oblasti Beskyd následující holiny:

1979 - 319 ha,
1980 - 742 ha,
1981 - 406 ha.

V roce 1982 se počítá s další exhalátovou těžbou ve výši 120 000 plm.

Vzniklé holiny byly zalesněny, méně příznivý je však jejich stav, zatížený vysokými ztrátami. Příčiny nezdaru obnov spočívají ve výrazném zhoršení úrodnosti způsobený nárůstem kyselosti půdy.

V oblasti Beskyd se uskutečnil v roce 1981 rozsáhlý průzkum kyselosti půdy odběrem z více než 700 ha exhalátových ploch. Výsledkem průzkumu je zjištění, že 80 % odebraných vzorků se pohybuje pod hranicí pH3 (uvědomíme-li si, že ocel má pH faktor také 3, vznikne nám jasně potřeba neutralizace lesních půd vápněním). Založené zkušné plochy, které již byly přihnojovány, jsou důkazem, že obnova vytěžených holin obohacených vápnem ať už celoplošně nebo v substrátu sazenic je řešením do budoucna s prokazatelným snížením ztrát.

Velice závažnou situací se stává ohrožení vodohospodářské funkce lesa. Beskydy jako imisní oblast pocítují v současné době soustavnou destrukci lesních porostů se zhoršením bilance k zabezpečování vodních zdrojů. Hydrologická funkce je narušena snížením vlivu intercepce, snížením retence se zvýšením kulminačních průtoků. Taková narušení funkce budou provázena zvýšením erozní činnosti a změnou režimů přítoků do vodních nádrží.

Pro lesnickou praxi to znamená řešit těžební práce v okruhu vodárenských nádrží citlivě, omezit těžkou mechanizací, v daleko větší míře využívat lanovkové přiblížování při snížení výkonů a zvýšení pracnosti prováděných prací.

V rámci okresu Nový Jičín je nejvíce postižena lokalita - vrcholová partie Velkého Javorníka. Těžba usychajících porostů zapříčinila vznik charakteristické vrcholové holiny, která se obtížně zalesňuje. Nese všechny průvodní znaky dlouhodobého působení exhalace. Kromě vysoké půdní kyselosti pod 3 pH je tato lokalita omývána imisními koncentráty ze 3 světových stran. Zalesňování smrkem není

vhodné, a proto ve zvýšené míře bude využito listnatých sazenic buku a jeřábu.

Tato lokalita se stala výchozím objektem založené komplexně racionalizační brigády „LES“ vedené doc. Mikšlem. Tato KRB zahrnuje jak výzkumnou základnu reprezentovanou Ústavem pro ekologii průmyslové krajiny, tak i organizace Státních lesů. K naplnění programu - řešit zlepšení produkční schopnosti lesů v Beskydech, bylo již v roce 1982 využito letecké snímkování ohrožených porostů, které bude využito k diagnostice z hlediska exhalacních těžeb, výchovných zásahů i forem možné obnovy.

Odstranění škod vzniklých na lesních porostech Beskyd působením průmyslových imisí není v možnostech lesního hospodářství. Při likvidaci následků exhalaciových kalamit bude záležet i na pomoci exhalujících podniků, jejichž povinnost přispívat k zlepšení stavu lesa, je zakotvena v novém lesním zákoně.

Stav lesa varuje. Celospolečenskou funkci lesa zatím nelze nahradit a k tomuto ohrožení vývoje lidské civilizace nechceme zůstat lhostejní. Přípravovaný II. ročník celostátní výstavy fotografií pod názvem „Lesy musí žít“ má přispět k široké popularizaci ohrožení lesa jako rozhodujícího činitele životního prostředí.

Původní záměr vyšel z iniciativy pracovníků lesního hospodářství podpořené členy fotokroužku Jednotného klubu pracujících v Hranicích. Na jejím zabezpečení se budou podílet spolu s JKP Hranice střední lesnická technická škola v Hranicích, ministerstvo lesního a vodního hospodářství Praha, Severomoravské státní lesy Krnov, Lesní závod Frenštát p. R. a Česká vědecko-technická společnost. Ve II. ročníku, který proběhne v roce 1983, jsou vyhlášena dvě témata:

A - Les - součást životního prostředí,

B - Les ve výtvarném pojetí.

Po vyhodnocení soutěže odbornou porotou bude kolekce nejlepších snímků vystavena postupně v několika městech Severomoravského kraje a v Praze. Ve spolupráci s vedením Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně bylo široké veřejnosti výstavu fotografií umožněno zhlédnout v měsíci listopadu v prostorách Žerotínského zámku.

ZPRÁVY

Nová muzejní expozice v Klimkovicích

Jihozápadně od Ostravy, neda-leko historické hranice Moravy a Slezska, se nachází stará obec Klimkovic. K významným budovám zde patří restaurovaný zámek, jehož původ sahá do druhé poloviny 16. století. V zámku byla 16. září 1983 ředitelem Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně PhDr. F. Schwarzem, CSc. za přítomnosti funkcionářů obce slavnostně otevřena nová zajímavá muzejní expozice navazující na tradice bývalého klimkovického muzea, budovaného hlavně zásluhou učitele Jakuba Turka († 1953).

Vstupní část expozice je zaměřena na přírodní poměry Poodří, především na státní přírodní rezervaci, která je u Klimkovic zřizována. Návštěvníci si mohou prohlédnout exponáty vzácného vodního ptactva, hmyzu, ryb a dalších vodních živočichů. Nechybí ani ukázky geologického složení oblasti a botanické doklady. Pozornost je hlavně věnována ochraně přírody daného regionu, neboť Klimkovic leží v bezprostřední blízkosti ostravské průmyslové aglomerace.

Těžištěm expozice je historický vývoj obce. Klíčová období dějin jsou zde dokumentována historickými listinami, cennými dřevěnými skulpturami (druhá polovina 18. století), domácími předměty, řemeslnými nástroji i uživatelskou keramikou (19. století a začátek 20. století). Kromě těchto předmětů každodenního života prostého lidu jsou v expozici pro srovnání vystaveny i předměty užívané zámožnou vrstvou obyvatelstva (jídelní servery, vybavení měšťanského pokoje). Bohatý spolkový život obce demonstrují fotografie představitelů různých spolků i předměty z vlastnictví jejich členů. Archivní dokumenty a fotografie ukazují dobu okupace, válečné události a osvobození. Závěr expozice historického vývoje obce tvoří dokumenty současné výstavby a rozvoje Klimkovic, fotografie z kulturního a společenského dění.

Samostatné dvě místnosti muzea akcentují bohaté kulturní tradice obce. Připomenuty jsou pobyty Petra Bezruče (do Klimkovic často přijížděl navštívit svého bratra Antonína Vaška), spisovatelky národní umělkyně Jarmily Glazarové (navštěvovala v Klimkovicích hospodářskou školu a žila zde až do svých 33 let) a akademické malířky a spisovatelky Heleny Salichové, která se do kulturních dějin Klimkovic zapsala nejvýrazněji – památník, který tvoří součást expozice muzea, postihuje v hlavních rysech život a tvorbu této významné osobnosti výtvarného a literárního života, její přínos k zobrazení kulturních tradic slezského lidu. V expozici je vystaven průřez tvorbou Heleny Salichové v oblasti sociální grafiky a portrétního umění vztahujícího se k regionu a předměty dokládající její zájem o lidové umění. Šíří zájmu Heleny Salichové dokreslují záznamy sběrů hudebního a slovesného projevu i doklady spolupráce s Leošem Janáčkem.

Vladimír Tkáč

Štramberský hrad v proměnách dějin a umění

Ke dni 15. května 1983 byla v areálu Štramberského hradu v Jaroňkově chatě zpřístupněna expozice „Štramberský hrad v proměnách dějin a umění“. Expozice se v podstatě skládá ze dvou částí – vlastních dějin hradu a zachycení významu štramberského motivu ve výtvarném umění 19. a 20. století. Po první sumě informací z dokumentů o založení města pod hradem r. 1359, jeho výsada z r. 1411 aj. může návštěvník sledovat proměny podoby hradu od nejstarších vyobrazení z let 1727 a 1750 až k prvním fotografiím jeho zřícenin z konce 19. stol. těsně před jeho renovací. Rekonstrukce hradní věže Trúby a záchrana hradu před trvalým zánikem iniciativou předsedy Klubu českých turistů ve Štamberce dr. Adolfa Hrstky, kterému se podařilo získat pro projekční přípravu architekta dostavby svatovítského dómu Kamila Hilberta, je zde náležitě vyzdvížena.

Druhou část expozice otevírá přehled kresebných zachycení zřícenin hradu od vedutistů 19. století Františka Richtra (1774–1860), Jo-

Ukázky z muzejní expozice v Klimkovicích
Foto Miloš Lossmann, 1983

sefa Ulricha (1815–1867) a archeologa, spisovatele a malíře Jana Erazima Vocela (1803–1871). V období české secese kolem r. 1900 se rovněž zásluhou dr. A. Hrstky Štramberk stal dostaveníčkem významných českých malířů – zejména Bohumíra Jaroňka, Jaroslava Panušky, ale vystavoval tu i Max Švabinský a Alfons Mucha, stejně jako se tu objevovali i další významní umělci Petr Bezruč a Leoš Janáček. Bohumír Jaroněk (1846–1933) svým příklonem k lidovým valašským a štramberským motivům v českém secesním umění vytvořil zcela svérázný směr obnoveného takřka moderního českého malířství. Štramberké motivy hradu i lidové architektury se mnohostranně objevily v dílech již vzpomínutého Jaroslava Panušky (1872 až 1934), dále Oldřicha Blažíčka (1887), Antonína Hudečka (1872 až 1941) a rovněž i Františka Horkého (1879–1936). Několika svými obrazy z let studií na pražské akademii sem patří i národní umělec Adolf Zábranský (1909–1981), rodák z blízkého Rybí u Nového Jičína.

Expozici připravilo OVM Nový Jičín a je otevřena vždy v průběhu letní sezóny od 1. dubna do 30. října příslušného roku.

Jiří Jurok

600 let trvání Hůrky

Ve dnech 30. a 31. července 1983 se uskutečnily v Hůrce oslavy 600 let trvání obce, od prvního písemného dokladu o jejím vzniku. Celá příprava byla dlouhodobá a začala prakticky již v roce 1980. Organizace této akce byla svěřena občanskému výboru a složkám Národní fronty. Oslava výročí byla zahájena v sobotu 30. července výstavkou ručních prací, kterou připravily členky Českého svazu žen, Českého červeného kříže a Dohlížecího výboru Jednoty. Součástí výstavy byla ukázka práce místních požárníků, svazarmovců a myslivců. V odpoledním programu vystoupilo 5 místních požárnických družstev, byla provedena ukázka nejnovější protipožární techniky a velmi poutavé vystoupení členů kynologického kroužku z Nového Jičína. První den oslav byl zakončen letní nocí, při které vystupoval hudební soubor místní osvětové besedy.

V neděli dopoledne se uskutečnila beseda s rodáky, kterých se sešlo v Hůrce 220. Ve slavnostně vyzdobeném sále besedu zahájil a řídil předseda občanského výboru ing. Josef Dorazil. Poté se ujal slova dr. Adolf Turek, který seznámil přítomné s historií obce od jejího prvního písemně doloženého dokladu. Zároveň doplnil údaje příspěvku ve Vlastivědném sborníku číslo 31 o historii Hůrky, kterého byl autorem, zejména o pomístních názvech.

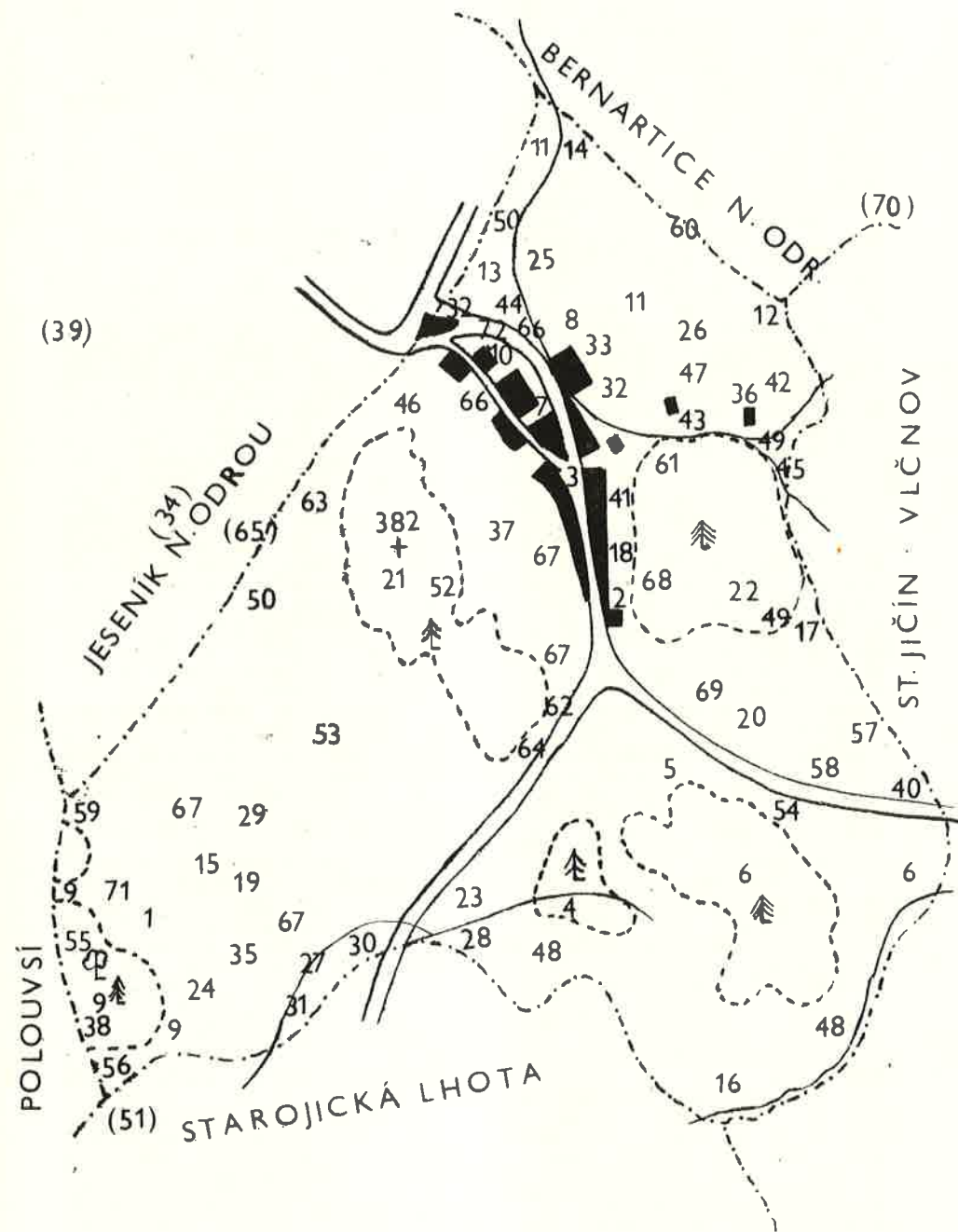
Karel Janovský, dlouholetý funkcionář v obci, přiblížil práci občanů od roku 1945 do současnosti. Předseda Místního národního výboru v Jeseníku nad Odrou zhodnotil práci občanského výboru v Hůrce za období od provedené integrace v roce 1976. Osm zasloužilých občanů převzalo z rukou předsedy občanského výboru v Hůrce a předsedy Místního národního výboru v Jeseníku nad Odrou čestná uznání za dlouholetou a obětavou práci při budování obce. Za všechny přítomné poděkoval za milé přijetí František Horák, rodák z Hůrky, působící a bydlící v Brně. Po společném obědě program pokračoval v areálu koupaliště, kde velmi dobrou náladu zpestřil svým koncertem třicetiletý dechový orchestr z Příbora.

Přesto, že obec Hůrka patří počtem obyvatel mezi malé obce okresu, podařilo se velmi důstojně připravit tak významné výročí, jako je 600 let trvání obce.

Josef Dorazil

K činnosti zvonáře Jiřího Pamfily na Novojičínsku

V článku „Dílo valašskomeziříčských zvonářů Jiřího Solníka a Jiřího Pamfily“, otištěném ve 21. svazku Vlastivědného sborníku jsem upozornil na několik autorsky určených zvonů s českými nápisy dochovaných na území okresu Nový Jičín a Frýdek-Místek. Kovolijecké dílo Jiřího Pamfily bylo v publikovaném soupisu zastoupeno pouze jediným zvonem, zavěšeným ve věži farního kostela sv. Václava ve Starém Jičíně. Část nápisové legendy byla navíc značně zkomolená, takže zvon bylo nutné podrobit dalšímu podrobnějšímu průzkumu. Jeho výsledkem, shrnutým do krátké zprávy uveřejněné v ná-

Mapa pomístních názvů v Hůrce
Viz k tomu VSONJ 31, str. 21–23
Kreslil dr. E. Grepl

sledujícím svazku Vlastivědného sborníku, bylo rozluštěním jména tehdejšího luterského duchovního správce starojičínské farnosti Martina Brodského.

Ojedinelost Pamfilova zvonu i obtíže se správným čtením části nápisové legendy vedly k pochybnostem o jeho autorství a k připsání zvonu Jiřímu Solníkovu. (Indra B.: Kováři a zvonaři ve venkovských městech severní Moravy a Slezska od počátku 16. století do poloviny 17. století, ČSM-B, 1977, č. 2, str. 138, pozn. 4).

Existenci a činnost valašsko-meziříčského renesančního zvonaře Jiřího Pamfila, dosud známého pouze z nápisu na starojičínském zvonu, se nyní podařilo doložit písemnou zprávou o dalším jím ulitým zvonem z roku 1575, původně zavěšeným ve farním kostele v Životicích. Zmiňují se o něm ve svém rukopisu „Sammlung mährischer Antiquitäten, Denkmäler, Kunstprodukte und anderer Merkwürdigkeiten als ein Beitrag zur vaterländischen Geschichte“ životický farář Vincenc Ottopal. Rukopis je nyní uložen ve Státním oblastním archivu v Brně, ve sbírce rukopisů Františkova muzea, sig. 19, díl I, a kromě zmínky o tak zvaném velkém životickém zvonu na straně 38 b věnuje pozornost také dalším historickým a uměleckým památkám v Novém Jičíně, Fulneku, Olomouci, Drnholci, Štramberku a Hranicích. Z významnějších zvonů autor zahrnul do své sbírky moravských starožitností také odkaz na dnes rovněž již neexistující zvon ve Štramberku, ulitý v roce 1647 opavským zvonařem Hansem Knaufem.

Opis české části nápisové legendy velkého životického zvonu pořídil V. Ottopal v roce 1814. Nápis tehdy četl takto: „Anno 1575 tento Zvon slyt Za vrozené pana Ondrege z Certendorfu (mělo být z Greifendorfu) a Vrednika / nano giczine * a Mikulasse Rychtaře zibotské / S * b * SLEWAL girik PAMFIL (VS) WMEZR *“.

Podle způsobu transkripce nápisu — zachovávacímu členění do řádků, tradiční formu zkracování textu i jeho dělení pomocí rozety — lze soudit, že opis byl proveden velmi pečlivě. Respektovány byly i všechny specifické znaky zřejmě ustálené Pamfilovy obsahové i stylistické formy vyjadřování, která je zcela identická s typem dochované nápisové legendy na zvonu ve Starém Jičíně. Díky této formální i obsahové shodě je zařazení životického zvonu

do produkce Pamfilovy dílny nezvratným důkazem její déle trvající kovoličské činnosti, nyní na základě Ottopalovy transkripce zatím časově rozšířené mezi léta 1575—1579.

Leoš Mlčák

Ještě o železničních tratích na Novojičínsku

Lubomír Loukotka podává ve Vlastivědném sborníku sv. 29 výčet uskutečněných i neuskutečněných železničních tratí na území okresu Nový Jičín. Chtěla bych doplnit jeho článek o údaje ze spisů okresního úřadu v Místku. Většina plánovaných železnic, až na spojení Frýdku a Místku se zemskou hranicí na severu, měla procházet též okrese Nový Jičín.

Už 6. 11. 1869 okresní úřad obdržel výnos c. k. moravského místodržitelství, že akciová společnost pro vicinální tj. pobočné dráhy dostala povolení k přípravným technickým pracím pro „lokomotivní“ železnici z Nového Jičína přes Příbor a Místek do Frýdku a z Nového Jičína přes Valašské Meziříčí k zemské hranici s Uherskem.

Nato 7. 12. 1869 Otto Schieler a spol. obdrželi povolení pro provedení technických prací pro obdobnou „lokomotivní“ železnici z Těšína přes Frýdek, Místek, Nový Jičín, Hustopeče, Hranice a Lipník do Olomouce.

10. 7. 1871 stavební podnikatelé bratři Kleinové dostali povolení k přípravným technickým pracím na železnici ze stanice Dziedice na bývalé zemské hranici přes Skočov, Třinec, Frýdek, Místek a Frenštát v napojení na projektovanou (už uváděnou L. Loukotkou) trať Opava-Trenčín a spojení ostravsko-frýdlantské dráhy ze stanice Frýdlant přes Čeladnou a Frenštát rovněž s dráhou Opava-Trenčín.

6. 8. 1872 obdržela povolení ostravsko-frýdlantská dráha rovněž pro spojení Frýdku-Místku (tak se hned od počátku jmenovalo nádraží ve Frýdku) se zemskou hranicí u Dziedic a Frýdku-Místku přes Příbor s napojením na dráhu Opava-Trenčín.

13. 1. 1873 c. k. moravské místodržitelství dalo okresnímu úřadu na vědomí, že ostravsko-frýdlantská dráha předložila projekt železnice z Nového Jičína přes Libhošť, Příbor, Fry-

čovice, Místek, Frýdek, Dobrou a Hnojník, Skočov a Lhotku do Dziedic. O projektu jednala 22. 1. 1873 ve Frýdku a Místku vojensko-technická komise.

V letech 1879—1894 probíhala opět řada jednání o železničním spojení ostravsko-frýdlantské dráhy s Valašským Meziříčím, Rožnovem, Hranicemi, Štramberkem, Třincem ap. Vesměs všechny obce železniční spojení vítaly, jen z Čeladné přišla v r. 1879 kuriózní odpověď, že... „zřízení železné dráhy obci čeladenské nic neprospívá, žádného užítu neponese, nýbrž škoditi bude“, podepsán Josef Šigut, I. radní. Ale už v r. 1883 starosta obce Havránek připojil svůj podpis s ostatními obcemi pod souhlasné stanovisko.

Jak dalece byly všechny tyto snahy a plány reálné, je těžko z těchto úředních přepisů posoudit. S protahujícími se jednáními a šetřením o vyvlastňování ap. ubývalo optimismu. Snad nejpřesněji vystihl přípis z Frenštátu, který upozorňoval, že... „se vícero společenstev o shorem totožný směr dráhy pokouší, že jedno nebo druhé doopravdy stavěti nehodlá, že koncesi snad jen kvůli nějakému obchodu ze ziskuchtivosti aneb z jihých železničních machinací obdržeti se zápasí, aby buďto stavbu projektované železniční čáry úplně zamezily aneb aspoň do nekonečna protáhly.“

Daleko bohatší je dokumentace o železničním propojení Ostrava - Brušperk - Kozlovice - Frenštát. Výnosem c. k. moravského místodržitelství ze dne 9. září 1900 bylo koncesionářům uděleno povolení k výstavbě konkrétně vyjmenovaných nádražních budov, zastávkových čekáren, skladů, strážních domků ap. po trase Ostrava - Mariánské Hory přes Zábřeh, Bělou, Krmelín, Brušperk, Fryčovice, Rychaltice, Sklenov až do Kozlovic. O prodloužení do Frenštátu přes Tichou se jednalo až v r. 1913. Výnosem c. k. ministerstva železnic ze dne 10. 12. 1906 obdobné povolení obdržel advokát v Moravské Ostravě dr. Edmund Palkovský a v r. 1909 informoval okresní hejtmanství c. k. stavební rada dr. Alois O. Samohrd o započítí měřičských prací dnem 24. října t. r. Avšak až do r. 1914 se s vlastní výstavbou nezačalo, proběhla jen řada komisionálních jednání.

Protokol o vyvlastňovacím řízení a protipožárních opatřeních byl vydán tiskem v 50 vyhotoveních a má

112 stran. Se stavbou se skutečně začalo, ještě dodnes stojí u Nové Bělé mostní pilíře, které měly překlenuvat silnici Krmelín - Nová Bělá, ale zda se skutečně stavba měla realizovat podle původního projektu, není jasné. 5. května 1914 byl představiteli obcí Ptáčník, Starý Staříč, Fryčovice, Kozlovice, Sklenov-Hukvaldy, Rychaltice a správcem parního pivovaru na Hukvaldech Josefem Jungem zaslán c. k. ministerstvu železnic protest proti zamýšlenému neustavění dráhy až do konečné stanice Kozlovic. Zdůrazňuje se v něm, že dráha je potřebná především pro obce ležící mezi Brušperkem a Kozlovicemi, obce v okolí Ostravy mají k ostravským drahám dost blízko, zvláště když se buduje elektrická dráha z Hrabové do Ostravy. Družstvo dr. Palkovského však bude stavět prozatím jen část Ostrava-Brušperk, zažádalo o rozdělení půjčky jen na tento díl tratě a dále už údajně stavět nehodlá, ač, jak je zdůrazněno v protestu, „tato poslední jmenovaná část (Brušperk-Kozlovice) měla být i jest také jádrem celého projektu“. Jsou tu vypočteny argumenty pro přednostní postavení železnice v uvedených obcích, jako výnos dříví, kamene a zemědělských plodin i výhodné spojení Ostravy s výletním místem Hukvaldského hradu. Důvody, které vedly k takovému postupu družstva dr. Palkovského, jsou podle slov textu „rázu výhradně osobního“. Jaké stanovisko zaujalo ministerstvo, nemáme doloženo, avšak i přes započaté válečné události udělilo výnosem ze dne 24. srpna 1915 dr. Palkovskému jako koncesionáři místní dráhy Ostrava-Brušperk povolení ke stavbě trati až do 3 km. V roce 1917 pátralo okresní hejtmanství po odpovědi ministerstva u zainteresovaných obcí, ale žádná z nich ji neobdržela.

V roce 1923 zaslalo město Brušperk ministerstvu železnic pamětní spis, který opět zdůvodňoval velkou nutnost a potřebu železnice zejména v současné době, kdy byla v kraji velká nezaměstnanost, kterou by stavba z velké části pomohla odstranit. Odpověď ministerstva se dochovala v opise zemské správy politiké v Brně, kde se říká, že... „projekt tento je po stránce technické úplně připraven, avšak o jeho realizaci se dá uvažovat pouze za splnění podmínek zákona ze dne 27. 6. 1919 š. 373 Sb. z. a n. Vybudování je tudíž možno buď nákladem stát-

ním za účasti místních interessentů (za příspěvku nejméně 30 % zřizovacího nákladu), anebo kapitálem soukromým. Při první alternativě by ovšem nebylo lze očekávat okamžité zahájení stavby, jelikož by bylo třeba ústavního projednávání příslušného stavebního programu ve smyslu citovaného zákona. Při alternativě druhé bylo by lze po zajištění finančních prostředků započítí se stavbou ihned.

Podotýkáme ještě, že se jedná mezi obcí Vítkvicou a dr. Palkovským o postoupení koncese."

A to už je zdá se definitivně konec brušperské železnice; zda měla být oživena po roce 1945 coby tramvajová dráha Ostrava-Brušperk, nebo se už jednalo o jiný projekt, se z těchto pramenů zjistit nedá.

Alena Matějová

Odešel akademický malíř

Bohumír Jurek

V pátek 19. srpna 1983 jsme se v Lichnově rozloučili s akademickým malířem Bohumírem Jurkem, který ve věku 69 let nečekaně, pln života a tvůrčích předsevzetí, zemřel 14. srpna 1983. Připomeňme si malíře a jeho dílo několika slovy.

Bohumír Jurek (nar. 10. 5. 1914), rodák z Bordovic u Frenštátu p. R., po ukončení frenštátské měšťanské školy získává první výtvarné zkušenosti na učitelském ústavu v Příboře u prof. Ludviky Smrčkové, budoucí národní umělkyně. Cesta k soustavnému a důkladnému výtvarnému školení se mu otevírá až v jeho 35 letech, kdy začíná studovat v roce 1949 na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze v ateliéru národního umělce Antonína Strnadla a kde také v roce 1954 absoluuje. Tématem výtvarné tvorby Bohumíra Jurka byla krajina a člověk. Krajina slovenských hor, krajina rodného kraje – Beskyd, ale i Praha s Vltavou. Technikou akvarelu osobitě a citlivě zaznamenává její atmosféru a především svůj citový vztah k ní. Krajina v panoramatickém záběru či kompozičním detailu a pohledy na mizející architekturu venkova jsou námětem i celé řady tužkových a rudkových kreseb, z nichž několik zdařile převedl v pů-

sobivé litografie decentní barevnosti. Druhou námětovou oblastí tvorby, zejména v padesátých letech, byly figurální a portrétní studie dětí pražských škol i slovenského venkova, studie prostých venkovských lidí, takových jako byl on sám a jak je potkával na svých toulkách krajinou.

S výtvarným dílem Bohumíra Jurka jsme se setkávali na samostatných výstavách z jeho tvorby ve Frenštátě p. R. (Dům kultury 1963, 1974, 1979, 1982, muzeum 1967), v Praze (divadlo E. F. Buriana 1964), v Kopřivnici a Valašském Meziříčí (1966), v muzeu v Příboře a v Novém Jičíně (1967), v Turnově (1979) a na výstavách společných – frenštátské Beskydské salóny a okresní přehlídky výtvarné tvorby v Novém Jičíně (1978, 1980, 1983). Jeho práce jsou ve sbírkách muzea ve Frenštátě p. R. a jiných institucí, těší se jimi celá řada sběratelů.

Bohumír Jurek byl člověk plachý, skromný a poctivý v životě i ve své tvůrčí práci. A stejným dojmem na nás působí i jeho dílo, které ve své kritičnosti a skromnosti pokládá za nehotové, jako východisko k závažnějšímu, definitivnímu výtvarnému projevu. Žít v ústraní společenského a výtvarného života a jen jeho přílišná skromnost a samotářství byly příčinou poměrně malé znalosti jeho tvorby mimo náš region.

Bohumír Jurek, i když od roku 1945 žil v Praze, vázán do roku 1974 pedagogickými povinnostmi, do rodného kraje se stále vracel na prázdninové a tvůrčí pobyty. V posledních letech, když si v Lichnově vybudoval tvůrčí zázemí – obytný ateliér, trávil větší část roku zde. A jeho milovaná krajina, osudová pro jeho tvorbu, byla pro něj i místem posledního rozloučení se životem. Plenér pod Javorníkem, nedokončený akvarel s pohledem na panoráma Radhošských Beskyd na malířském stojanu, to byla poslední cesta Bohumíra Jurka za malířským motivem.

Odešel malíř. Dílo, které nám zanechal, patří a bude patřit ke kulturnímu dědictví našeho kraje. Bude žít a bude nám připomínat člověka tvořivě a poctivě práce – akademického malíře Bohumíra Jurka.

Jiří Klučka

Malíř Bohumír Jurek
Foto Jiří Klučka, 1982

Za dr. Miloslavem Balášem

30. října 1983 zemřel dr. Miloslav Baláš, významný vlastivědný pracovník a spisovatel. Patřil mezi tu část naší inteligence, která si v těžkých sociálních podmínkách houževnatou prací a velkou láskou k vědě a umění klestila cestu ke vzdělání.

Narodil se 7. října 1907 na Valašsku, v obci Křivé u Valašského Meziříčí. Studoval na gymnáziu ve Valašském Meziříčí a v Holešově a na Karlově univerzitě v Praze orientální jazyky a později práva, která dokončil v r. 1946. Velmi pro svůj všeobecný rozhled získal cestováním. Zvláště důvěrně poznal země Blízkého východu, Řecko i ostatní balkánské země. Znalost několika jazyků, cestování, výborné stylistické schopnosti a řečnické umění byly u něj předpokladem pro mnohostrannou kulturní činnost. Za několik desítek let pilné práce napsal řadu povídek a románů, historických studií, překládal, přispíval i drobnými články do několika časopisů doma i v zahraničí, především do časopisu československé menšiny „Jednota“ v Daruvaru v Jugoslávii. Všechnu tuto bohatou činnost konal mimo svou hlavní práci právníka na Okresním národním výboru v Novém Jičíně. Za okupace působil v muzeu ve Valašském Meziříčí.

Prvotinou Miloše Baláše, nehledě na humoristický román otištěný r. 1928 na pokračování v Ostravském deníku, jsou povídky Stínohry ve tmě z roku 1936. Za okupace napsal prozaické práce Hlas mlčení (1944), Vějíř noci (1944), přeložil z arabštiny knihu Bedí az Zamána Beseda mosulská a je autorem Vánoční pastýřské hry (1944). V roce 1948 přeložil z francouzštiny Kaligramy Guillaumea Apollinaira. V rukopise po něm zůstalo pět románů, dvě povídkové sbírky a sbírka překladů bulharských humoresek.

V šedesátých letech se Miloš Baláš pouští do vlastivědné práce. Stává se členem redakčního kruhu „Novojicka“ a později „Vlastivědného sborníku“. Do obou časopisů přispívá hlavně povídkami se zbojnickou tematikou. V době začínajícího cestovního ruchu je aktivním spolupracovníkem Čedoku, pracuje v okresní komisi cestovního ruchu, vydává pro potřeby průvodců třídílnou publikaci „Od Beskyd do Po-

odří“. Příčiněním Miloše Baláše se objevuje v roce 1965 tolik potřebná turistická mapa okresu Nový Jičín. Zájem o minulost města Nového Jičína ho vede k napsání dvou cenných historických studií – „Topografii Nového Jičína v 16. a 17. století“ a k „Městu na křižovatce“ (1966). V roce 1967 se péčí Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně dostává kulturní veřejnosti okresu Balášův „Kulturní místopis Novojičínska“. Za šest let trpělivé práce zde shromáždil mnoho cenných údajů o spisovatelích, umělcích a organizátorech kulturního života v obcích a městech našeho okresu. Kniha je významným pomocníkem učitelům, historikům a osvětovým pracovníkům.

V posledním období svého plodného života se Miloš Baláš svou literární tvorbou vrací na rodné Valašsko. Přispívá do okresních novin „Nové Valašsko“ ve Vsetíně, sbírá a zpracovává lidové pohádky. Jejich první díl s názvem „Kouzelný kvítek“ vydává v roce 1980. Další jeho práce vyjdou již posmrtně, ať již další díl pohádek, nebo příběh z posledních měsíců druhé světové války s názvem „Ostrá jízda“.

Dr. Miloslav Baláš se svým rozsáhlým dílem zařadil mezi významné kulturní pracovníky nejen našeho okresu a sousedního Vsetínska, ale celého našeho severomoravského regionu.

Jan Hanák

Hnízdění bukače velkého (Botaurus stellaris) v Moravské bráně

Hnízdění bukače velkého, *Botaurus stellaris* (L.), bylo ve 20. století v české části Slezska prokázáno až v r. 1968 v Ostravě-Heřmanicích. Jeho stav se na Ostravsku zvyšuje (Rusek a Kondělka 1969, Kondělka in Žďárek 1981).

Na dřívější hnízdění druhu v Moravské bráně se dá usuzovat podle těchto literárních zpráv:

Polanka n. O., v první půli července 1964 slyšen hlas, rybníky nejsou pro hnízdění příznivé (Hudec et al. 1966). Jistebník, v létě asi v r. 1930 slyšen hlas (Kondělka 1974), 30. 7. 1961 pozorován 1 ex.

Racek stříbřitý
Foto Jiří Hudeček

(Beniš, Zoologické listy 1965: 189, Hudec et al. 1966). Hlas bukače velkého v době hnízdění slyšen v Jistebníku také dr. S. Svoboda (ústní sdělení, nepublikováno). Albrechtický, 17. 6. 1951 pozorován 1 ex. (Černý 1952, Hudec et al. 1966).

Předkládáme první důkazy o hnízdění bukače velkého v Moravské bráně. V roce 1980 sledoval prvý z autorů této zprávy bukače velkého, který obsadil hnízdni okresek na spojeném rybníku Nový a Karlův v Albrechtických, o. Nový Jičín. Rybník Nový má rozlohu asi 19,3 ha, rákosina na něm tvoří asi 29 % plochy, rybník Karlův má rozlohu asi 5,6 ha a asi 20 % plochy rákosiny. Od půle dubna až do půle května se zde ozýval 1 samec, aniž se nám podařilo prokázat hnízdění, 1 jedinec byl na lokalitě přítomen ještě koncem června.

Zachytili jsme tato data: 12., 27. 4., 1. a 17. 5. vždy hlas (R. Boucný, ústní sdělení), 2. 5. hlas (R. Boucný, J. Hudeček), 8. a 18. 5. hlas (J. Hudeček), vše na rybníku Nový a Karlův, 28. 6. pak vyplašen 1 ex.

na rybníku Kotvice (J. Hudeček). Prvý z autorů společně s P. Kamenčákem a R. Boucným 24. 5. prohlédl větší část rákosiny rybníka Nový a Karlův, pátrání po hnízdě bylo ale bezvýsledné. V roce 1981 byl rybník po celé hnízdni období bohužel vypuštěn. Dá se usuzovat, že bukač velký v r. 1980 v Albrechtických pravděpodobně hnízdil.

Poprvé se podařilo zcela jednoznačně prokázat hnízdění bukače velkého v Moravské bráně druhému z autorů této zprávy, a to v Bartošovicích, o. Nový Jičín. Hudec et al. (1966) ho odtud znají jen z podzimu. Druhý z nás (K. Pavelka) zahlédl 1 ex., přeletující nad rákosinami rybníka Dolní již 21. 5. 1982.

Hnízdo našel v roce 1983 na rybníku Horní, v rákosině velikosti asi 150 m², která je obklopena ze tří stran porosty orobince, v blízkosti místa, kde hnízdil moták pochop, *Circus aeruginosus* (L.). Nalézalo se na víceméně suchém podkladě, složeno ze stonků loňského rákosu a mělo tyto rozměry: průřez asi 37 cm, výšku od země 30 cm.

21. 5. nalezeno hnízdo se 4 mládčaty v prachovém peří, z nichž nejmenší bylo ve stáří 1–2 dnů, nedávno vylihnuté, páté mládě se uškrtilo mezi stonky rákosu (viz fotografie, K. Pavelka). V blízkosti hnízda vyplašen 1 od.

28. 5. mládčata jsou již schopna chodit v okolí hnízda (K. Pavelka).

3. 6. nalezeno již jen 1 mládě a okroužkováno (K. Pavelka).

Bukač velký je druhem s nepravidelnými intervaly snášení vajec, takže nelze přesně určit počátek hnízdění páru na této lokalitě. Zhruba se dá stanovit na půli dubna. Hlas samce nebyl slyšen.

Hnízdění bukače velkého v Moravské bráně dříve je možné.

V r. 1980 obsadil 1 samec hnízdní okrsek a pravděpodobně hnízdil v Albrechticích. V r. 1983 hnízdil 1 pár a vyvedl čtyři z pěti mládčat v Bartošovicích. Jsou to první důkazy o hnízdění druhu v oderské a bečevské části Moravské brány. 22

Literatura:

Černý W., 1952: Předběžná zpráva o ekologickém a sociologickém rozboru ornithofauny Ostravska v roce 1951. Přír. sborník Ostravského kraje, 13: 284–285.

Hudec K., Kondělka D., Novotný I., 1966: Ptactvo Slezska. Opava.

Kondělka D., 1974: Hnízdění bukače velkého (*Botaurus stellaris* L.) ve Slezsku. Zprávy Morav. ornitol. sdružení, Přerov, 1974: 29–31.

Rusek K., Kondělka D., 1969: Hnízdění bukače velkého na Ostravsku. Živa, 17: 154.

Žďárek P., 1981: Zápis z členské schůze Čs. ornitologické společnosti konané dne 13. 12. 1980 v sále kabaretu u „Fleků“ v Praze. Zprávy Čs. ornitol. společnosti, 81: 23–28.

Jiří Hudeček, Karel Pavelka

Racek stříbřitý (*Larus argentatus*) v oderské části Moravské brány

Racek stříbřitý, *Larus argentatus* Pont., v ČSSR nehojně protahuje a přezimuje; nejčastěji bývá zjišťován na podzim (Hudec et al. 1977). O výskytu tohoto druhu v oderské části Moravské brány jsme měli do r. 1964 pouze jednu zprávu z podzimu (Hudec et al. 1966). Nověji byl získán 1 juv. 23. 7. 1967 v Polance n. O., o. Ostrava (Beneš 1974). Kondělka

(1981) pozoroval 6. 6. 1980 1 ad. racka stříbřitého v Jistebníku, o. Nový Jičín.

Další zprávu o zastížení druhu na jarním průtahu mám z 26. 5. 1981, kdy byl na poli v Polance n. O., o. Ostrava, nalezen 1 juv., zcela neschopný letu. Jedinec byl dodán do voliéry M. Friedela, kde byl chován až do předání J. Stalmachovi. Zde jsem v červnu 1981 určil druh a ptáka vyfotografoval.

Literatura:

Beneš B., 1974: Poznámky k výskytu ptáků ve Slezsku. Čas. slez. Muz., A, 23, str. 37–47.

Hudec K., Černý W. et al., 1977: Fauna ČSSR, sv. 21. Ptáci – Aves, díl 2. Praha.

Hudec K., Kondělka D., Novotný I., 1966: Ptactvo Slezska. Opava.

Kondělka D., 1981: Ornitologická pozorování v Severomoravském kraji v roce 1980. *Acrocephalus*, 2, str. 17.

Jiří Hudeček

LITERATURA

Paul Ziegler: *Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein. II. Teil. Die Tuchmacher.* Wien (1983), 383 str. (ofset).

O prvním dílu hospodářských dějin města Nového Jičína, zpracovaném Paulem Zieglerem a věnovaném vývoji novojičínského pravověrného měšťanstva, přinesl náš vlastivědný sborník informaci v 29. svazku. Dotýkali jsme se tehdy základních vztahů dr. P. Zieglera k Československu a složitých osudů jeho dějepisické tvorby, pro niž projevil tento erudovaný právník znamenité nadání. Stejně jako první díl vydala i tato druhý ve Vídni Charlotte Zieglerová, vdova po dr. Zieglerovi.

Monografie o vývoji novojičínského soukenictví je rozčleněna fakticky do tří hlavních oddílů. Všeobecný přehled dějin soukenické vý-

roby v městě se předkládá v chronologickém toku (s. 4–151). Autor tu sleduje vývoj soukenického řemesla od vzniku města až do r. 1909, kdy zaniklo živnostenské společenstvo novojičínských soukeníků. Další oddíl představují dějiny jednotlivých novojičínských vlnářských továren (v počtu 44; každá továrna samostatná kapitalka); formálně jde o dodatky k oněm všeobecným dějinám místního soukenictví (s. 152–293). Poněvadž Ziegler rukopis dokončil r. 1945, poslední jeho záznamy o novojičínském vlnářském průmyslu pocházejí z let druhé světové války. Třetí z faktických hlavních úseků tvoří doplňková pojednání o vývoji některých složek vlnářského podnikání na Novojičínsku v širším moravském kontextu, jako byly otázky suroviny, dohled nad kvalitou výroby, stříhačské řemeslo a obchod se sukem (s. 308–373). Stěžejní část práce propojovaly a doplňovaly některé kratší úseky: úvodní slova Ch. Zieglerové a autora (s. 1–3), vysvětlivky z cechovní knihy soukeníků v Novém Jičíně (s. 294–296), obrazová část (s. 279–307), poznámky (s. 374–383). Některé tyto části doplnila vydavatelka až po smrti svého manžela.

Zieglerovo dílo nám ukazuje město Nový Jičín jako významné středisko soukenictví od středověku. První epochu tohoto odvětví v Novém Jičíně vyčleňuje na dobu mezi genezí obce a rokem 1558, kdy se doposud poddanské město stalo královským. Pro toto období nemá historik k dispozici prameny, které by mu poskytovaly přímá svědectví o kvantitativním podílu soukenictví v novojičínské ekonomice. Podle analogií a ojedinelých pramenných informací byl tento podíl jistě nezanedbatelný. Etapa Nového Jičína jako královského resp. komorního města netrvala příliš dlouho – do r. 1624. V tomto druhém vytyčeném časovém úseku již zřetelně narůstal význam soukenictví v Novém Jičíně: r. 1583 tam působilo 68 soukenických mistrů, r. 1603 130. V roce 1624 se Nový Jičín opět proměnil v poddanské město s jezuitou jako vrchností. Po zrušení řádu však byl Nový Jičín r. 1775 opět vyvázn z poddanského vztahu. Období mezi roky 1624 až 1775 vymezuje Ziegler jako třetí období ve vývoji novojičínského soukenického výroby. V této etapě rozvoj řemesla pokračoval v pozoruhodných a nezcela souladných křiv-

kách. Na jedné straně počet soukenických mistrů vzrostl neobyčejně: r. 1661 – 252 a v 18. stol. mezi 400 – 500 (ne všichni mistři však tehdy provozovali fakticky řemeslo). Bylo tedy soukenictví v tomto období nejen hlavním výrobním odvětvím v městě, ale převyšovalo všechna ostatní řádovým rozdílem. Na druhé straně postihovalo soukenické podnikání rozličné nesnáze a nezdary, jako vysoké poplatky vůči vrchnosti či problémy s odbytem zboží ve válečném čase. Jestliže si v Polsku s hrdostí připomínali 300. výročí od účasti vojsk Jana Sobieského na protitureckém tažení v roce 1683, pro novojičínské soukeníky to znamenalo ekonomickou pohromu. Zadlužili se totiž při výrobě mundurů pro polská pomocná vojska, ale nezískali slíbenou úhradu. Zanedlouho poté se však pro ně projevila příznivá uvolnění uherských trhů. Ziegler charakterizuje kolísavost v ekonomickém postavení tehdejších novojičínských soukeníků, kteří se při prosperitě dali zlákat až k přepychovému způsobu života a při poklesu upadali (chudší z nich) až na žebráckou úroveň. Poslední periodu vrocňuje autor do let 1775 až 1909. I když klade do této epochy přeměnu vlnářské malovýroby v tovární průmysl, chronologicky ucelený výklad končí rozpuštěním soukenického živnostenského společenstva. Vykládá v části o tomto období i o prvních industrializačních pokusech v odvětví, ale podrobnější výklad o vlnářském velkoprávním v Novém Jičíně zachycují až „medailonky“ jednotlivých továren.

Předložené dílo aglomeruje bezesporně nápaditost i neobyčejnou péči. Byl tu shromážděn systematicky materiál způsobem, který lze pokládat do značné míry za vyčerpávající. Jestliže se vyčerpání látky poněkud relativizuje v textu poslední věty, podnět k tomu nespočívá v nějakých konkrétních nových heuristických možnostech, nýbrž v obecné otázce, zda lze vůbec nějakou širší dějepisickou tematikou při zpracování plně vyčerpat. Není samozřejmě v možnosti recenzenta ověřovat každý jednotlivý faktografický údaj a konečniců nemusíme vzhledem k autorově úrovni i možnostem a při srovnání s našimi dosavadními znalostmi o takových sděleních pochybovat. Pokud se setkáváme s údajem o Místku s názvem Fiedberg (s. 57) nebo s vrocením ra-

kouského živnostenského řádu do r. 1659 (s. 126), jde zřetelně o chyby při přepisu. Nejsou to tedy faktografické jednotliviny, které podněcují při recenzi k zamyšlení, ale některé autorovy úsudky širšího rázu.

Ziegler klade počátky soukenictví v Novém Jičíně do souvislosti s vnější kolonizací oblastí, spjatou s Hückeswageny. Ponechejme tu stranou problematiku hypotézu o vzniku Nového Jičína, stejně jako Příbora, Místku a Moravské Ostravy někdy mezi roky 1228–1240 (s. 4–5). Obráťme však pozornost přímo k otázce geneze soukenické výroby v regionu. Autor se vyslovuje, že novojičínské soukenictví lze snad sledovat k vlnářským tradicím v oblastech kolem řeky Wupery, odkud přišli Hückeswagenové do českých zemí. Pochybnosti o domněnce vyvolává nejen neprokázanost hückeswagenského podílu na městské kolonizaci Novojičínska, ale především základní otázka: lze si vůbec představit, že by tamější obyvatelstvo neznalo před příchodem kolonistů vlnářskou výrobu? Příčinu koncentrace oblastního soukenictví ve středověku do města Nového Jičína lze pravděpodobně spatřovat v monopolizaci většiny řemeslné výroby v městských obcích – v monopolizaci, jejímž výrazem se staly u středověkých měst mlýnové, tržní a obdobné výsady.

Autor nerozlišuje v líčení o počátcích novojičínského vlnářského průmyslu terminologicky mezi manufakturou a továrnou, užívá pouze výrazu továrna. Základní rozdíl spatřuje mezi řemeslnickou dílnou a továrnou v omezení či neomezení počtu zaměstnaného osazenstva. Upozorňuje také, že v první polovině 19. stol. proběhly výrazné technické proměny, ba dokonce jejich charakteristice věnuje podrobnou pozornost (s. 134–140). Koneckonců terminologické překrytí dvou etap ve vývoji průmyslu souvisí patrně s uplatněným pojetím periodizace. V tomto ohledu uplatnil Ziegler jen částečně přesvědčivá hlediska. Zatímco první tři etapy na základě rozhodných mezníků z vývoje městské obce postihují metodologicky zřejmě i epochy ve vývoji tamního soukenictví, poslední etapa (1775–1909) představuje periodu vnitřně neústrojnou a možno říci diskontinuální. Vždyť rok 1909 ani na základě Zieglerovy práce nebyl konečným mezníkem novojičínského soukenictví, které se pozvolně přetvořovalo ve vlnářský průmysl.

Paul Ziegler monografií o soukenictví v Novém Jičíně předstoupil před veřejnost prací, kterou můžeme zařadit mezi velmi solidní přehledy o vývoji určitého významného řemeslného odvětví v konkrétním městě, ale také mezi dobré mikroanalýzy, které poslouží jako sondy pro výzkum širších otázek hospodářských dějin. Charakter mikroanalytického díla mají v referované práci soupisy jmen (rodin) novojičínských soukeníků či další tam uplatněné soupisy. Právě tak provedené soubory faktografických údajů přispívají nejen regionálnímu dějepisectví, ale onomu širšímu historickému poznání. Zieglerova kniha náleží rovněž k pracím, které umožňují velmi konkrétně a zasvěceně sledovat proces postupného přechodu malovýroby do reality průmyslového podnikání. Publikací této práce z autorovy pozůstatosti přispěla vydavatelka jak novojičínskému vlastivědnému poznání, tak i výzkumu závažných otázek hospodářských dějin.

Jaroslav Bakala

Městská památková rezervace Štamberk

V roce 1982 vydal Městský národní výbor ve Štamberku brožuru „Městská památková rezervace Štamberk“, jejíž textovou část připravil Jan Melčák. Brožura, která má sloužit pro potřeby cestovního ruchu ve Štamberku, v podstatě splňuje svůj účel. Je však třeba připomenout, že v textové části jsou některé nepřesnosti, které čtenáře dezorientují.

Ke statí pod názvem „Valašská lidová architektura“, kde jsou jmenovány jednotlivé městské čtvrti Štamberka s jednotlivými typickými dřevěnými sruby, je třeba podotknout: jde opravdu o typické valašské chalupy? Nebylo by vhodnější použít výrazu, „dřevěné srubové domy valašského typu“, s jakými se setkáváme na moravskoslovenském pomezí? U přírodních zvláštností autor textu jmenuje Kotouč, „který je složen z jurského vápence, který je zbytkem usazenin moře rozkládajícího se na Moravě ve druhohorách. Vápeneč je přeplněn zkamenělinami, což činí z Kotouče významnou pale-

ontologickou lokalitu“. K tomuto odstavci: štramberský vápeneč ve svém nynějším místě není autochtonní a není ani původu moravského. Po svém vytvoření byl jako mohutná vápenecová kra nasunut na třetihorní podloží během mohutných třetihorních kontinentálních posunů. Jestliže dále hovoří autor o významu Kotouče jako paleontologické lokality, měl by zdůraznit výskyt více než 600 druhů zkamenělin. K „Pravěkým nálezům“. Autor textu uvádí, že „nejstarší jsou nálezy z mladší doby kamenné“ a v zápětí jmenuje u jeskyně Šipky nálezy K. J. Mašky. Nejstaršími nálezy z hlediska časového jsou neandrtálské nálezy z obou kotoučských jeskyní Šipky a Čertovy díry učiněné K. J. Maškou.

Skladebně je celá brožura nevyvážená, neboť partie, které k sobě tematicky patří, jsou od sebe odděleny (např. Valašská lidová architektura a lidová kultura), přičemž se mezi ně vkládají partie o přírodních zvláštnostech Štamberka. Naprosto postrádní zpracování historie hrady a městské památkové rezervace. Přitom brožura obsahuje celkem nadbytečná fakta o současné tělovýchově, zdravotnictví a bytové výstavbě, které turistu málo zaujmou.

Emanuel Grepč

Ludvík Kunz, Hudecko cimbálová muzika na Kravařsku z přelomu 18. a 19. století. Časopis Slezského muzea, série B, 31 – 1981, s. 129 až 136.

Na základě porovnávání dvou ikonografických a literárních pramenů autor analyzuje cimbálovou hudbu na Kravařsku z aspektů jejího složení a techniky hry. Ludvík Kunz srovnává kolorovanou kresbu nesoucí název Bartschendorfer Kirch und Pharrey uloženou v Moravském muzeu v Brně s překresleným detailem, který se nalézá v opavském Státním archivu, zveřejněném St. Weigelem v r. 1921 a přiloženém k rukopisné práci Jiřího Felixe Jaschkeho „Beschreibung des Kuhländchens“. Podle hodnocení obou od sebe odlišných prací opavská znázorňuje pouze svatební průvod a má převážně

ilustrační charakter, kdežto brněnská je více epická s vyšším cílem o dokumentární zobrazení prostředí. Autor obou děl, fulnecký soukenický mistr Fr. Kletenský (1766–1853), tím prozrazuje svou dokonalou znalost prostředí a využívá jí při komplexním pohledu na svatební průvod.

Cimbálová hudba kráčejíci v čele průvodu hraje ve složení cimbalisti, houslisty a hráče na baset. U cimbalisti si Kletenský všímá zejména techniky hry – muž drží v pravé ruce paličku, levou si přidržuje nástroj při těle. L. Kunz uvádí i další ikonografické doklady hry na cimbál jednoručně, např. dřevoryt Hanse Lützelburgera († 1526), zobrazení Beitlova, snímek cimbalisti Antoše Brandejsa z Mistrína z roku 1900. Tento způsob hry umožňuje cimbalistovi účast v průvodech. Nástroj podtrhuje melodii, avšak ve funkci doprovodné jej není možno využít. Prameny připomínají takovou techniku hry i historicky, a to nejen v Bartošovicích, ale i Kozlovicích, Veřovicích, Rajnochovicích u Bystřice p. H. a jinde.

Mladší verze Kletenského zobrazení – na rozdíl od starší – dokumentuje účast klarinetu ve vesnické hudbě. Ta je na Kravařsku doložena od konce 18. století.

Průvod hudec doplňuje čtyřstrunný, bodcem opatřený beset se smyčcem lukovitěho tvaru. Obě ilustrace jej uvádějí naprosto shodně.

Toto klasické složení cimbálové hudby na Kravařsku dokazuje anonymní zpráva z r. 1809; výskyt dokumentuje i její všeobecné rozšíření v této oblasti.

Ilustrace jsou cenné jak z pohledu zvykoslovného – zobrazují řazení průvodu, atributy účastníků svatby, tak z hlediska studia lidového oděvu – obřadní oděv, stavovské rozlišení.

Studie L. Kunze je přínosná především z aspektu etnomuzikologického, ale i zvykoslovného a krojového a uvádí množství studijního materiálu vztahujícího se k regionálním problémům Kravařska z přelomu 18. a 19. století.

Anna Kramolišová

Jan Knebl, r. 1920, kreslil Jan Michna

Bohuslav Knebl: Sochařská tvorba Jana Knebla. 2. vyd., 1982.

V rámci 600. výročí vzniku města Frenštátu pod Radhoštěm vydal v r. 1982 městský národní výbor tohoto města vzpomínku na nestora novodobých čs. výtvarných umělců Severomoravského kraje M. Jana Knebla, od jehož narození uplynulo v r. 1982 již 115 let, od jeho smrti 20 let.

Se zřením na nepatrný rozsah této zcela nově přepracované publikace zaměřil se její autor jenom na sochařskou složku mistrova mnohostranného výtvarného díla. Doložil ji krásnými

reprodukcemi (26 ukázek) těchto děl a několika významnými archivními literárními doklady o jeho životě a díle, o které se ve své studii a významu Jana Knebla v dějinách čs. výtvarné kultury opírá. Bibliofilsky vypravená brožurka ukazuje na Jana Knebla jako na ideově důsledného příslušníka čs. výtvarné generace devadesátých let a rovněž na zakladatelský, budovatelský a lidový charakter jeho výtvarné činnosti na širším Ostravsku.

Leonard Boček

František Šustek: Znaky, pečete a razítka městečka Spálova a obcí bývalého spálovského statku. Zpravodaj

Klubu genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury pracujících VŽSKG, 1983 (r. 5), č. 1, s. 11–17.

Autor se ve svém poměrně obsáhlém článku zaměřil na vývoj početních symbolů obcí Spálov, Luboměř, Heltinov a Barnov (Olověná). V úvodu připomíná záslužnou činnost vlastivědných pracovníků ze Spálova, kteří po roce 1945 začali shromažďovat dokumentační materiál k dějinám Spálovska. Tehdy byl také pořízen soupis pečeti a razítek uvedených obcí, který F. Šustek pro svou práci využil. Největší pozornost je věnována Spálovu, jehož nejstarší dochovaná pečeť z doby před třicetiletou válkou měla v početním poli zobrazen jehličnatý strom. Autor soudí, že se jednalo o tis, což dokládá reprodukovanou pověstí a zprávami pamětníků o významu tisu v dějinách Spálova. Důkaz, že se nejedná o smrk, vyslovený autorem na základě Loudiva barevného vyobrazení ve „Znacích měst Severomoravského kraje“, však působí poněkud nepřesvědčivě, zvláště když L. Baletka v téže práci píše pouze o jehličnatém stromu. Spálovské pečeti z r. 1749 neslo zobrazení dvanácti na louce ležících oveček, což dle F. Šustky připomíná buď rozšířený chov ovcí na Spálovsku, nebo znak tehdejšího majitele statku E. K. svob. pána Závíše z Osenic. V roce 1852 si pořídilo městečko Spálov typář nový, na němž se vrátilo k původně užívanému symbolu, tj. k jehličnatému stromu, který byl na počátku tohoto století nahrazen stromem listnatým a později jedlím. Autor dále popisuje užívaná obecní razítka Spálova až do současnosti.

Následuje přehled pečeti Luboměře, z nichž nejstarší, z 2. pol. 17. století, nesla obraz slunce. Heltinov začal hned po svém založení v roce 1705 užívat pečeti se zobrazením včelího úlu obklopeného včelími roji. Obdobně jako u Spálova jsou i v těchto případech popsána obecní razítka. Národnostním složením německý Barnov užíval od počátku 18. století mluvícího znamení, totiž kráječícího medvěda.

V závěru autor připomíná některé etymologicky mylné výklady a na jejich základě v minulosti vzniklé pečeti symboly z okolí a cituje

nejdůležitější použitou literaturu. K článku je připojena fotografická i zdařilá kresebná dokumentace, přinášející zobrazení jednotlivých popísaných pečeti.

Karel Müller

Jiří Žitt, Hemibrachiocrinus Arendt, 1868 (Crinoidea, Cyrtocrinida) from the Lower Cretaceous of Štrambersk (Czechoslovakia). — Věstník Ústředního ústavu geologického, roč. 54, seš. 6, str. 341–348, 4 přílohy s fotografiemi, Praha 1979.

Autor popisuje pět druhů lilijic, z nichž jeden druh je nový, které náležejí rodům Hemibrachiocrinus a Brachiomonocrinus. Tyto nálezy fauny pocházejí ze spodnokřídových usazenin, z kopřivnického a plaňavského souvrství, vyvinutých na štramberském vápenci. Je zde též popsána variabilita diagnostických znaků jejich skeletů a paleoekologie této fauny. Autor konstatuje, že uvedené lilijice představují jediné nálezy známé z Československa. Štrambersk je vedle Krymu v SSSR jejich druhým nalezištěm na světě.

Eva Purkyňová

Olga Nekvasilová, Craniidae (Brachiopoda, Inarticulata) from the Lower Cretaceous of Štrambersk (Czechoslovakia). — Časopis pro mineralogii a geologii, roč. 27, str. 127 až 137, 4 křídové přílohy s fotografiemi. Praha 1982.

Bezoporní ramenonožci čeledi Granidae nebyli až dosud v čl. spodní křídě nalezeni. Autorka při studiu nových sběrů štramberské fauny zjistila jejich výskyt v křídových výplních rozsedlin v tithonských štramberských vápencích, náležejících kopřivnické formaci. Tato fauna je zde zastoupena čtyřmi druhy, z nichž tři jsou nové — Cranicus radegasti, Crania peruni a C. strambergensis. Poslední z uvedených druhů tvoří významnou součást pevně přisedlé epifauny na olivetském vápenci, vyznačuje se extrémně velkou přisedací plochou misek.

Eva Purkyňová

Olga Nekvasilová, Terebratulida (Brachiopoda) from the Lower Cretaceous of Štramberk (north-east Moravia), Czechoslovakia. — Sborník geologických věd, paleontologie, sv. 23, str. 49–81, 12 křídových příloh s fotografiemi, Praha 1980.

Autorka navazuje touto rozsáhlou prací na své dosavadní výsledky studia ramenonožcové fauny, vyskytující se ve štramberské spodní křídě. Zpracovala nyní skupinu terebratulidních ramenonožců. Zjistila deset druhů, náležejících 7 rodům: Moutonithyris, Praelongithyris, Nucleata, Pygites, Cruralina, Symphythyris a Dictyothyris. Jeden druh popisuje jako nový. Při studiu měla k dispozici kromě originálů k práci M. Remeše z r. 1899 nový materiál nasbíraný v uplynulých dvou desetiletích pracovníky Geologického ústavu Čs. akademie věd v Praze. Díky tomuto materiálu mohla podrobně zkoumat vnější i vnitřní morfologii schránek. Zvláště se zaměřila na studium vnitřní stavby schránek, kterou se u terebratulidních ramenonožců ze Štramberka dosud nikdo

nezabýval. Popsaná fauna pochází z četných lokalit v olivetském, kopřivnickém a plaňavském souvrství, které reprezentují časové údobí berrias až hauteriv.

Eva Purkyňová

Jiří Žitt, Strambergocrinus gen. n. (Cyrtocrinidae) from the Lower Cretaceous of Štramberk (Czechoslovakia). — Časopis pro mineralogii a geologii, ročník 24, str. 237–247, 4 přílohy s fotografiemi, Praha 1979.

V této práci autor ustanovil nový rod lilijic, nazvaný podle městečka Štramberk, kde byla tato fauna nalezena. Popisuje též jeden nový druh a podrobně se zabývá morfologií skeletů, fylogenetickými vztahy rodu a paleoekologií. Zjištěná fauna pochází z četných nalezišť ve spodnokřídových sedimentech, které jsou zachovány na tithonských vápencích ve Štramberku.

Eva Purkyňová

Opravy ke článku Větrné mlýny na Spálově, VSONJ sv. 31/1983:

Str. 39, 10. řádek zdola: místo Oderské Vrchy má být Oderské vrchy.

Str. 40, 14. řádek zdola: místo 1930–1838 má být 1830–1938.

Str. 48, 16. řádek shora: místo Tanner má být Tannert.

Str. 46, 14. řádek zdola: místo Lhotku má být Lhotu.

Str. 54, 13. řádek shora: místo kamen má být kamene.

72 Str. 48, 10. řádek zdola: místo Malcharův má být Malcharů.

Obsah 21.–30. svazku Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín

Sestavil Ivo Imrýšek

Články:

	Oběti německého fašismu a války v okrese Nový Jičín v letech 1938–1945	25/1
Bakala Jaroslav	Počátky města Frenštátu pod Radhoštěm	28/2
Beinhauerová Anna	Kolektivizační proces na okrese Bílovec v letech 1949–1960	29/1
Bičík Zdeněk	Letecké události v okrese Nový Jičín roku 1944 (Rekonstrukce dvou leteckých havárií)	26/23
Biskup Leopold	Bernartice v období socialistického budování	23/22
Brichová Jaroslava	Mnichov a jeho důsledky na Novojičínsku	22/6
Brňák Antonín,	Plavení dřeva po Odře na Spálovsku	29/21
Šustek František	Z historie pěveckého sboru „Ondráš“	22/44
Březina Antonín	Vagonářské muzeum ve Studénce	25/65
Černín Svatomír	Dva nové doklady myšivky horské — Sicista betulina (Pallas, 1779) z Moravskoslezských Beskyd	21/61
Daněk Augustin	Kulík říční — Charadrius dubius Scop., 1786	25/67
	Mývalovec kuní — Nyctereutes procyonoides (Gray, 1834)	21/64
Daněk Augustin,	Příspěvek k poznání fauny netopýřů (Chiroptera) okresu Nový Jičín	27/57
Beneš Bohuslav	Zbhlhání nekatolíků na novojičínském panství v první polovině 18. století	29/12
Drkal Stanislav	Mech Schistostega pennata (Hedw.) Web. et Mohr v Oderských vrších	23/62
Duda Josef	Zajímavá botanická lokalita u Bernartic nad Odrou	25/69
Grepl Emanuel	Hromadný nález stříbrných mincí z Hostašovic	26/40
	Paleontologické osídlení Ostravska a Moravské brány	24/48
	Poznámka redakce k článku V. Šikulové „Archeologická sbírka Eduarda Chalupy“	21/57
	Soupis nálezů bronzových předmětů z okresu Nový Jičín	29/59
Hanák Jan	Frenštát p. R. v době nacistické okupace a v letech po osvobození	28/77
	K situaci v dělnickém hnutí na Novojičínsku na sklonku dvacátých let a v době konání V. sjezdu KSČ	24/1
	K šedesátému výročí vzniku ČSR v podmínkách okresu Nový Jičín	22/1
	K šedesátileté historii KSČ na Novojičínsku	27/1
	K třicátému číslu Vlastivědného sborníku	30/1
Hanzal Jiří	Nový Jičín a jeho role při vypovězení cikánů z Moravy roku 1578	23/26
Hanzelka František	Hodslavická příjmení	21/45
Horváthová Anna,	Archivy národních podniků a závodů okresu Nový Jičín	23/30
Jedličková Jana,	Archiválie k dějinám a současnosti města	
Štěrbová Jarmila	Frenštátu pod Radhoštěm	28/88
Chobot Karel,		
Turek Adolf		

Indra Bohumír	České ochotnické divadlo v Příboře v letech 1809–1816	27/31
	Konváří a cínaři v Novém Jičíně v 16. až 19. století	22/23
	Oděv venkovského lidu Kravařska a sousedního Hranicka v roce 1834	24/39
Jelínková Eva	Kroje v přechodné valašsko-lašské oblasti	29/25
	Malířka kraslic z Loučky	23/37
	Stavební charakter obcí v povodí Zrzávky a horního a středního toku Jičínky	24/42
Jurok Jiří	Frenštát od husitské revoluce k českému stavovskému povstání	28/20
	Partyzánský odboj na Štrambersku	25/15
	Počátky husitství na Novojičínsku	25/25
Klimešová Eva, Schenkova Marie	Umělecké památky z Tošovic	23/43
Klučka Jiří	Medailérská tvorba sochaře Karla Vašuta	23/51
Kocurek František	Voda – zdroj života	26/53
	Využívání a likvidace odpadů jako limitující faktor života	22/52
Krba Jan	Kovář Jan Vahala ze Starojické Lhoty	30/29
Krška Ivan	Listina Mladoty Podstatského z Prusínovic z roku 1551	26/5
	Zpráva Jana Hajchla a Antonína Brňáka o Spálovu za okupace	30/13
Křenovská Věra	Poddanské poměry na oderském panství za pánů ze Zvole (1533–1607)	22/18
Kubičik Vladislav	Význam únorového vítězství 1948 pro demokratizaci a rozvoj školství v okrese Nový Jičín	23/1
Kyselá Milada	Flóristická charakteristika navrhované chráněné lokality na katastru obce Veřovice	29/52
	Flóristická charakteristika návrhu chráněného přírodního výtvaru „Prameny Zrzávky“	24/59
Lukášová Eva	Chráněné přírodní výtvaru a chráněné přírodní památky v okrese Nový Jičín	27/53
Matějek František	Frenštát od třicetileté války do konce feudalismu	28/35
	Sedlnice v 17. století a v první polovině 18. století	25/48
Mlčák Leoš	Ohlasy manýrismu na zvonech Kašpara Geistera a Hanse Sturma v Novém Jičíně a Hodslavicích	22/33
Nehýbl Jaroslav	Lidový zpěvák Josef Křístek	29/33
	Styky Leoše Janáčka s Petřvaldem	25/62
Novák Jaromír, Šefčík Erich	Tři neznámé prameny k dějinám hornictví na Fulnecku a Oděru v 16. století	27/27
Opravil Emanuel	Katalogy okrasných rostlin zámeckého zahradnictví ve Fulneku	30/38
	Ovocná školka zámeckého zahradnictví ve Fulneku a její katalog	26/43
Orel Vítězslav	Ch. Darwin a G. Mendel v hodnocení UNESCO	30/55
	Vědecká práce J. G. Mendla a její vztah k současnosti. Památce zakladatele genetiky J. G. Mendla (1822–1884)	21/58
Orel Vítězslav, Vávra Miloslav	Kdo vyvolal Mendlův zájem o studium přírodních věd?	27/46
Pavlíček Jaromír	Průmysl Novojičínska v letech 1921–1929	30/3
Plachý Vladimír	Politický, hospodářský a kulturní vývoj města Frenštátu pod Radhoštěm od poloviny 19. stol. do roku 1938	28/49

Přikryl Emil	K nedožitým pětasedmdesátinám Květoslava Kadlčíka	27/41
Sedláčková Marie	Flóristické poznámky k výskytu mečlíků střešovitého (<i>Gladiolus imbricatus</i> L.) ve Frenštátské kotlině	22/59 29/43
	Ohrožené rostliny okresu Nový Jičín	30/18
Schenkova Marie	Malířská rodina Bergerů v Novém Jičíně	21/1
Schwarz František	Cesta k Vítěznému únoru 1948 na Novojičínsku	21/26
	Z minulosti obce Vřesiny	
Skutil Jan	Soukromé velkostatky a státní půdní fondy na Moravě a ve Slezsku v době první republiky se zvláštním zřetelem na Novojičínsko	26/17
Strnadel Drahomír	Vegetační pokryv mezi v Trojanovicích	30/60
Světlík Vladimír	Historie a rozvoj šlechtitelské stanice Hladké Životice	23/59
Šikulová Vlasta	Archeologická sbírka Eduarda Chalupy	21/56
Špaček Karel	Novojičínský buditel. Památce učitele Antonína Ugwitze	21/50
	Vznik a první léta činnosti Pohorské učitelské jednoty	26/9
Šrámek Pavel	Nejstarší datovaný zvon v Severomoravském kraji	21/53
Štěpán Václav	K pokusům o dolování v oblasti Starého a Nového Jičína	25/44
	Ohlasy tureckého vpádu do Polska roku 1672 na severovýchodní Moravě	24/33
	Novojičínský humanisté 70.–80. let 16. století	21/43
	Kančí hory, lidové jméno pro Oderské vrchy	26/27
Štoviček Jan	Za zesnulým Antonínem Brňákem	24/37
Šustek František	Dvě poznámky k vlastivědné literatuře	24/65
Šustek František, Schwarz František	Frenštát a zaniklé vsi	28/11
Tabášek Oldřich	Ke starším dějinám Závěšic. Příspěvek k historii středověkého osídlení na Novojičínsku	27/10
Turek Adolf	Mošnov a rytíři z Mošnova do konce 15. věku	22/10
	600 let trvání Staré Vsi	21/14
Turek Adolf, Schwarz František	650 let Bílova	23/7
	Z minulosti Palačova	21/7
	Z minulosti Zbyslavic	24/4
Urbanec Jiří	Dílo Josefa Strnadla bojuje proti válce	26/1
	Literární archiválie z Novojičínska v opavském Památníku Petra Bezruče	29/37
Vachová Zdena	Národopisný profil Novojičínska	26/28
	Památka po slávě města Přílbora	22/41
Viček Miloš	Naše město (Frenštát p. R.)	28/1
Vojtek Eduard	Literatura a hudební umění	28/74
	Výtvarné umění na Frenštátsku	28/66
Žáček Rudolf	K počátkům železářské výroby ve Frenštátě pod Radhoštěm	24/22
Žaloudík Václav	Stručný přehled historie lesů bývalého panství Spálav	21/35
Literatura:		
Babincová Marie	Frenštát pod Radhoštěm – nejstarší prameny k dějinám města	29/74
Bakala Jaroslav	Paul Ziegler, Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein. I. Teil: Die Schankbürger	29/75
Grepl Emanuel	VI. Nekuda, J. Unger: Hrádky a tvrze na Moravě	30/76

Jurok Jiří	Archaeologica – historica 5/80 Fynes Moryson, John Taylor: Cesta do Čech Kolektiv autorů, Beskydy, Turistický průvodce po ČSSR sv. 8 Libuše Urbánková: Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů	27/77 26/71 30/77 26/75
Klos Miroslav	Alois Blahut: Z historie letiště Ostrava-Moš- nov, Bratři Žurovcové Dva příspěvky k těžbě a zpracování nerostného bohatství ve Frenštátě p. R. a na Hukvaldech Jan Janák: Harmonie v Příboře – první děl- nický vzdělávací spolek na Moravě Jan Krumbach: Letouny Tatra Oldřich Sládek: Spálená země Sedmdesát let městské hromadné dopravy v Opavě 1905–1975 Stanislava a Vojtěch Holubovi: Z historie tělo- výchovné jednoty Tatra Kopřivnice	26/69 21/68 25/75 26/73 30/72 23/72 24/74
Matějsek František	Ladislav Hosák, Rudolf Šrámek: Místní jména na Moravě a ve Slezsku	27/75
Purkyňová Eva	František Řehoř, Milada Řehořová, Zdeněk Va- šíček: Za zkamenělinami severní Moravy Jiří Žitt: Phyllocrinus d'Orbigny, 1850 (Crinoi- dea, Cyrtocrinida) from the Lower Cretaceous of Štramberk Nejstarší usazeniny křídového stáří ve Štram- berku (V. Houša: Spodnokřídové formace dopro- vázející tělesa tithonských vápenců u Štramberka) Olga Nekvasilová: Cancellothyridacea (Brachi- opoda) from the Lower Cretaceous of Štram- berk (Czechoslovakia) Olga Nekvasilová: Rhynchonellidae (Brachi- opoda) from the Lower Cretaceous of Štramberk	24/77 24/76 23/73 24/75 24/76
Richter Rudolf	Bibliografie historicko-vlastivědné literatury Se- veromoravského kraje za léta 1971–1975. Zpra- covala Jana Dubová Josef Glivický: Josef Čapek v novojické tiskárně Štramberk Zdeňka Bára	23/70 21/67 24/75
Sedláčková Marie	Katalog k expozici Badatelská práce Gregora Mendela ve vývoji přírodovědného poznání	25/78
Skutil Jan	Ronald W. Clark: Freud. The Man and the Cause	29/77
Svátek Josef	Vyšla nová kniha (A. Turek: Hrad a panství Starý Jičín)	22/69
Svobodová Hana, (dříve Volná)	Beskydy. Soubor turistických map Hrbáček Karel: Náhrobky Bzenců v Klimkovicích Hrbáček Karel: Není Petřvald jako Petřvald Jiří Stibor: Kus historie zámku v Kuněně Jiří Stibor: Znaky na kostele v Jeseníku nad Odrou	27/76 30/77 29/77 29/76 29/77
Turek Adolf	Dvě publikace o Mošnově Drobné publikace vlastivědného charakteru vy- dané za poslední desetiletí s tematikou týkající se našeho regionu Emil Příkryl: Okres Nový Jičín, Budovatelské úspěchy lidu po roce 1945 Jaromír Novák - Erich Šefčík: Problematika a význam báňsko-hutnického výzkumu v oblasti Oderských vrchů Sborník Státního archivu v Opavě 1971–1975 I. severomoravské archivní sympozium	21/69 26/70 23/71 21/68 24/77 30/75

Turková Marie	Jiří Sehnal: Varhanáři na Moravě 1500–1880 Jiří Sehnal: Vzácný hudební nástroj v Mniši u Frenštátu	30/74 21/67
Urbanec Jiří	Knihy o budování mlýna (Miroslav Rafaj: Prů- zkum větrných mlýnů v Oderských vrších) Výbor z Bárova díla (Zd. Bár: Návraty)	25/77 26/75
Zprávy:	K jubileu PhDr. Františka Schwarze, CSc. K šedesátinám Jana Hanáka Nejstarší žijící vlastivědný pracovník našeho regionu (František Hanzelka z Hodslavic)	27/66 25/71 27/67
Briřchová Jaroslava	50 let od smrti Julia Volka-Choráze Ke 100. výročí odevzdání rodného domku Fran- tiška Palackého veřejnosti	21/78 27/71
Briřchová Jaroslava, Rýdlová Dagmar Černín Svatomír Daněk Augustin	50. výročí Palackého pamětní školy Vagonářské muzeum v 6. pětiletce Entomologická výstava Kroužkování ptáků na území okresu Nový Ji- čín (Akce „Balt“) Nová zájmová organizace – Český svaz ochrán- ců přírody	29/70 27/62 21/74 21/74 26/65
Daněk Augustin, Otáhal Ivo Grepl Emanuel	K přírodovědeckému výzkumu Poodří K 100. výročí nálezů Šipecské čelisti Nový nález stříbrné mince Ustavující setkání severomoravských archeologů Vzpomínková oslava ke 100. výročí objevu Ši- pecké čelisti	26/63 25/71 23/66 26/67 26/67
Hanák Jan	Za Jaroslavem Štindlem – vlastivědným pra- covníkem	23/65
Hanáková Pavla	Knihovnicko-bibliografické lekce – nové formy práce s dětským čtenářem	23/68
Hanzelka František	Jubileum Moravského Kravařska Příborská studentská stávka	22/71 21/71
Hudeček Jiří	Hnízdění labutě velké (Cygna olor) v Morav- ské bráně Kameňáček pestrý (Arenaria interpres) prota- huje oderskou částí Moravské brány Slavík tmavý (Luscinia luscinia) v Poodří	29/69 26/68 27/72
Hudeček Jiří, Boucňý Radomír Chládková Julie Chobot Karel	Hnízdění potápky rudokrké (Podiceps griseige- na) v Nízkém Jeseníku Výtvarní umělci Vsetínska a Novojičínska dnešku K 70. narozeninám Josefa Lankočího Okresní archiv Nový Jičín v letech 1976–1980 Týdny otevřených dveří v okresním archivu Zpráva o činnosti okresního archivu v Novém Jičíně za rok 1977	26/68 30/65 27/66 27/63 25/73 21/75
Imrýšek Ivo	K výročí úmrtí Otakara Bystřiny V. kmenologické kolokvium v Uherském Brodě	27/61 22/76
Indra Bohumír	Generál Laudon v novojičínských matrikách Ještě příborští malíři Schaffer, Delong, Preiss, Volný, Bruž a Sprintz Stavba prvního větrného mlýna v Tisku r. 1767	30/69 29/67 24/72
Jelínková Eva Jurok Jiří	Kronikáři okresu soutěžili Aktivní kronikářův okresu Nový Jičín k 35. výročí osvobození ČSSR Nejstarší prameny k dějinám města Frenštátu 70 let muzea v Příboře Socialistická výstavba a přítomnost okresu Nový Jičín	24/70 26/66 29/72 29/69 27/70

Klučka Jiří	Strůjce svého osudu. (Ke 100. výročí narození sochaře Albína Poláška)	24/69
	Z výtvarného díla Otakara Zelenky	27/70
Lossmann Miloš	30 let kloboučnického muzea v Novém Jičíně	23/68
	Výstava konzervátorských prací Severomoravského kraje	27/68
Loukotka Lubomír	O železničních tratích na okrese Nový Jičín	29/73
Lukášová Eva	Pionýrská rezervace v okrese Nový Jičín	30/66
Mlčák Leoš	K nápisu na zvonu ve Starém Jičíně	22/75
Mynář Ivan	Novojičínské gymnázium šedesátileté	27/74
Otáhal Ivo	Celookresní seminář k péči o zeleň	21/77
	Ornitologická zvláštnost	27/73
	Sokol stěhovavý	25/75
	Střediskové setkání sokolníků ve Fulneku	24/72
	Vzácný nález	24/73
	Vznik nového střediska Klubu sokolníků	22/77
	Za Vladimírem Vaculkou	21/71
Pavelčík Jiří		
Peterek Jaromír	Rok 1806 — rok hrůzy a zoufalství. (K 70. výročí vzniku tyfové epidemie ve Fulneku a okolí)	21/72
Plachý Vladimír	Frenštát pod Radhoštěm ke svému výročí	30/64
Polášek Ladislav	Oživení tradice vzdělávání učitelů v okrese Nový Jičín po roce 1948	27/70
	50 let Palackého pamětní školy v Hodslavicích	30/70
Purkyňová Eva	Poznámky k osudu Chalupovy sbírky štramberských zkamenělin	23/69
Schwarz František	K sedmdesátinám historika PhDr. Adolfa Turka	27/64
	Okres Nový Jičín místem konání 1. československé onomastické konference	29/70
	Sedmdesátiny s. Benedikta Závady, předsedy OV SČPB v Novém Jičíně	27/67
	Z činnosti Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně za l. 1976–1980	27/61
	Zlomek korespondence Leoše Janáčka v muzeu Příbor	30/71
Sopuch Miroslav	Zemřel národní umělec Adolf Zábranský	27/61
Šrámek Pavel	Starobylý zvon v Bílově	24/73
	Zajímavá památka v Bernarticích nad Odrou	23/64
Šustek František	Zmínka o prameni řeky Odry z r. 1830	27/72
Tabášek Oldřich	Dodatek k článku „Dvě poznámky k vlastivědné literatuře“	29/68
Turek Adolf	Ještě ke starším dějinám Závěšic	30/68
	K historii školy v Trnávce	21/72
	Nejstarší vlastivědný pracovník Novojičínska zemřel	29/71
	Vřesina v roce 1682	25/72
	Za PhDr. Rudolfem Hurtem	22/77
Urbanec Jiří	Za Zdeňkem Bárem	26/69
	Zdeňk Bár — jubilant	23/67
Bibliografie:		
	Obsah 11.–20. svazku Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín. Sestavil Ivo Imrýšek	23/74

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 32

Antonín Pavlín:	Oběti transportu smrti v Suchdole n. O. v lednu 1945	1
Pavel Šrámek — Adolf Turek:	Zaniklá osada Wittenberg	3
Václav Štěpán:	Jak měšťané v 16. století získávali horní svobody	10
František Šustek:	Větrné mlýny v Luboměři a v Barnově. Příspěvek k historii mlýnů a mlýnářského cechu na Spálovsku	12
Jiří Urbanec:	Korespondence z Novojičínska v pozůstalosti Petra Bezruče	28
Zdeněk Hais:	K výročí významného frenštátského rodáka	34
Eva Purkyňová:	Historie nálezů spodnokřídových rostlin v Podbeskydí	38
Sylvestr Mácha — Augustin Daněk:	Měkkýši v okolí Nového Jičína	43
Jiří Bainer — Vladimír Foltánek:	Lesy musí žít	51
Zprávy:	Nová muzejní expozice v Klimkovicích. — Štramberský hrad v proměnách dějin a umění. — 600 let trvání Hůrky. — K činnosti zvonáře Jiřího Pamfila na Novojičínsku. — Ještě o železničních tratích na Novojičínsku. — Odešel akademický malíř Bohumír Jurek. — Za dr. Miloslavem Balášem. — Hnízdění bukače velkého v Moravské bráně. — Racek stříbřitý v oderské části Moravské brány	56
Literatura:	Paul Ziegler, Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein, II. Teil. — Městská památková rezervace Štramperk. — Ludvík Kunz, Hudecko cimbálová muzika na Kravařsku z přelomu 18. a 19. století. — Bohuslav Knebl, Sochařská tvorba Jana Knebla. 2. vyd. — František Šustek, Znaky, pečeteř a razítka městečka Spálova a obcí bývalého spálovského statku. — Jiří Žitt, Hemibrachiocrinus Arendt 1868 of Štramperk. — Olga Nekvasilová, Cranlidiae of Štramperk. — Olga Nekvasilová, Terebratulida of Štramperk. — Jiří Žitt, Strambergocrinus gen. n. (Cyrtocrinidae) of Štramperk	66
Ivo Imrýšek:	Obsah 21. — 30. svazku Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín	73

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně

Svazek 32 vyšel v roce 1983

Řídí redakční rada s předsedou Janem Hanákem

Cena 8,- Kčs

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967
Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc, závod Ostrava,
provoz 22 Nový Jičín
Číslo zakázky 5969

Zadní strana obálky:
Zasychající bukové porosty
na Velkém Javorníku

